

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library

S-D-P-13

Coll. No. 683

Title 13 nahmatan. lehanda

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No. : 683 Subject : Puranic lit.

Title : Brahmottara Khanda

Author : — Scribe : —

Date of the work : — Date of the Ms. : Sāke 1778

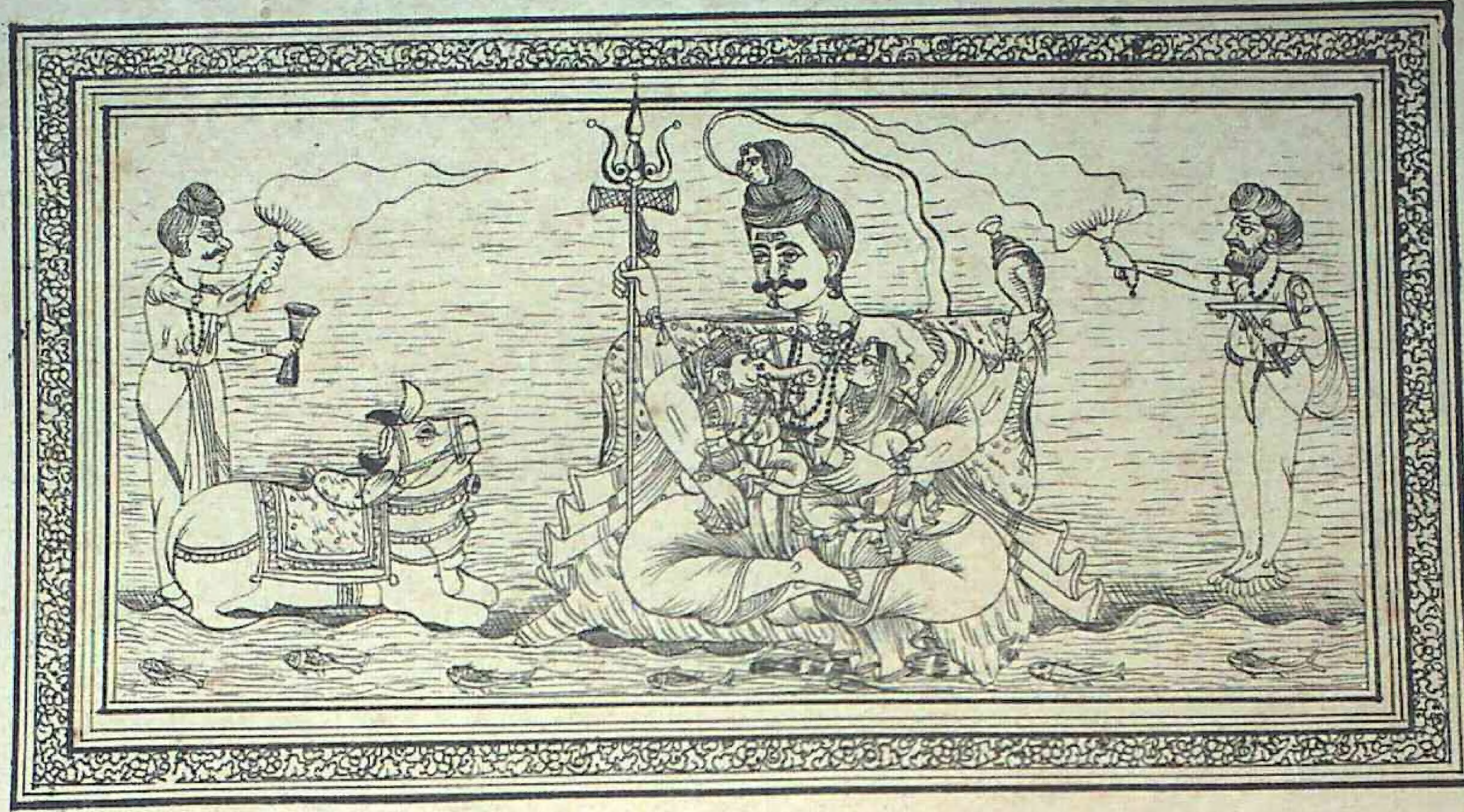
Place of the work : — Place of the Ms. : —

Size : 9.5" by 6.3" Extent : 94 foll.

Language : Sanskrit Script : Devanāgarī

Remarks : —

॥ अथ ब्रह्मोत्तरखंडप्रारंभः ॥ श्री ॥

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ श्रीमदार्यादुर्गायै नमः॥ ॥ श्रीभवानीशंकराभ्यां नमः॥ ॥ ज्यो-
 तिर्मात्रस्वरूपाय निर्मलज्ञानचक्षुषे॥ नमः शिवाय शंभवाय ब्रह्मणे लिंगमूर्तये॥ १॥-
 कृपय ऊचुः॥ आख्यातं भवता सूतविष्णोर्माहात्म्यमुत्तमं॥ समस्ता घहरपुण्यं समा-
 सेन श्रुतं च नः॥ २॥ इदानीं श्रोतुमिष्टामो माहात्म्यं त्रिपुरहिषः॥ तद्भक्तानां च माहात्म्यम-
 शेषा घहरं परं॥ ३॥ तच्च मंत्राणां च माहात्म्यं तथैव हि जसत्तम॥ तत्कथायाश्च तद्भक्तेः प्रभा-
 वमनुवर्णय॥ ४॥ सूत उवाच एतावदेव मर्त्यानां परं श्रेयः सनातनं॥ यदीश्वर-
 कथायां वैजाता भक्तिरहेतुकी॥ ५॥ अतस्तद्भक्तिलेशस्य माहात्म्यं वर्णयते मया॥ अपि-
 कल्याणुषानालं वक्तुं विस्तरतः क्वचित्॥ ६॥ सर्वेषामपि पुण्यानां सर्वेषां श्रेयसामपि॥
 सर्वेषामपि यज्ञानां जपयज्ञः परस्मृतः॥ ७॥ तत्रादौ जपयज्ञस्य फलं स्वस्त्ययनं महत्॥
 शैवं षडक्षरं दिव्यं मंत्रमाहुर्महर्षयः॥ ८॥ देवानां परमो देवो यथा वै त्रिपुरांतकः॥ मंत्राणां
 परमो मंत्रस्तथा सोऽयं षडक्षरः॥ ९॥ एष पंचाक्षरो मंत्रो जसृणां मुक्तिदायकः॥ संसेव्यते सु-
 निश्चेष्टैरशेषैः सिद्धिं कांक्षिभिः॥ अस्त्यैवाक्षरमाहात्म्यं नालं वक्तुं चतुर्मुखः॥ श्रुतयो यत्र-
 सिद्धांतंगताः परमनिर्वृताः॥ सर्वज्ञः परिपूर्णश्च सच्चिदानंदलक्षणः॥ स शिवो यत्र रमते

शैवेपंचाक्षरेश्वरे ॥ १२ ॥ एतेन मंत्रराजेन सर्वोपनिषदात्मना ॥ लेभिरे मुनयः सर्वे परं ब्रह्म
निनामयं ॥ १३ ॥ नमस्कारेण जीवत्वं शिवे त्रपरमात्मनि ॥ यद्वै क्यंगतो मंत्रः परब्रह्ममयो
ह्यसौ ॥ १४ ॥ भवपाशनिबद्धानां देहिनां हितकाम्यया ॥ ॐ नमः शिवायेति मंत्रमाद्यं शि
वः स्वयं ॥ १५ ॥ किंतस्य बहुभिर्मंत्रैः किंतीर्थैः किंतपोध्वरैः ॥ यस्यां नमः शिवायेति मंत्रो
हृदयगोचरः ॥ १६ ॥ तावद्भूमंतिसंसारिदारुणे दुःखसंकुले ॥ यावन्नोच्चारयंती मंत्रं
देहमृतः सकृत् ॥ १७ ॥ मंत्राधिराजराजो यं सर्ववैदांतशेखरः ॥ सर्वज्ञाननिधानं च सो
यं चैव षडक्षरः ॥ १८ ॥ कैवल्यमार्गदीपो यमविद्यासिंधुवाडवः ॥ महापातकदावा
ग्निः सोयं मंत्रः षडक्षरः ॥ १९ ॥ स्त्रीभिः शूद्रैश्च संकीर्णैर्धार्यते मुक्तिकांक्षिभिः ॥ ना
स्य दीक्षान होमश्च न संस्कारो न तर्पणं ॥ २० ॥ न कालो नोपदेशश्च सर्वः शक्तिरयं मनुः
॥ महापातकविधित्यै शिव इत्यक्षरद्वयं ॥ २१ ॥ अलं नमस्क्रियायुक्तो मुक्तये परिक
ल्पते ॥ उपदिष्टः सद्गुरुणा जप्तः क्षेत्रे च पावने ॥ २२ ॥ सद्यो यथेष्टितां सिद्धिं ददातीति
किमद्भुतं ॥ सद्गुरुं हि समाश्रित्य ग्राह्यो यं मंत्रनायकः ॥ २३ ॥ पुण्यक्षेत्रेषु जप्तव्यः स
द्यः सिद्धिं प्रयच्छति ॥ गुरवो निर्मलाः शांताः साधवो मितभाषिणः ॥ २४ ॥ कामक्रोध

विनिर्मुक्ताः सदा चाराजितेन्द्रियाः ॥ एतैः कारुण्यतो दत्तो मंत्रः क्षिप्रं प्रसिध्यति
॥ २५ ॥ क्षेत्राणि जपयोग्यानि समासात्कथयाम्यहं ॥ प्रयागं पुष्करं रम्यं केदारं सेतुबं
धनं ॥ २६ ॥ गोकर्णं नैमिषारण्यं सद्यः सिद्धिकरं नृणां ॥ अत्रानुवर्ण्यते सद्भिरिति हासः पु
रातनः ॥ २७ ॥ असकृद्दासकृद्दापिशृण्वतां मंगलप्रदः ॥ मथुरायां यदुश्रेष्ठो दाशाहं इ
ति विश्रुतः ॥ २८ ॥ बभूव राजा मतिमान्महोत्साहो महाबलः ॥ शास्त्रज्ञो नयवाक्शरी
र्धैर्यवानमिदं द्युतिः ॥ २९ ॥ अप्रधृष्यः स्रगंभीरो संग्रामेषु निवर्तितः ॥ महारथो महेश्वासो
नानाशास्त्रार्थकोविदः ॥ ३० ॥ वदान्यो रूपसंपन्नो युवालक्षणसंयुतः ॥ सकाशी राजत
नया सुपये मे वरा ननां ॥ ३१ ॥ कांतां कलावतीं नाम रूपशीलगुणान्वितां ॥ कृतोद्वाहः सरा
जेंद्रः संग्राह्यनिजमंदिरं ॥ ३२ ॥ रात्रौ तां शयनारूढां संगमाय तदा ब्रूयत् ॥ सा स्वप्न
र्वासमाहूता बहुशः प्रार्थिता सति ॥ ३३ ॥ न बबंध मनस्तस्मिन् न चागच्छत दंतिकं ॥ संग
माय यदा हूतानागतानि जवलुभा ॥ ३४ ॥ बलादाहर्तुं कामस्तामुदतिष्ठन्महीपतिः ॥
सामास्पृश मे हाराज कारुण्यं ज्ञां वने स्थितां ॥ ३५ ॥ धर्माधर्मौ विजाज्ञासि सा कर्षीः सा हसं
मयि ॥ क्वचित्पि येषां मुक्तं च दोषं ते कुप्रनीषिणः ॥ ३६ ॥ दंपत्योः प्रीतियो मे न संगमः

प्रीतिवर्द्धनः॥ प्रियं यदा मे जायेत तदा संगस्तु ते मयि॥ का प्रीतिः किं स्मरवंपुंसां बलाद्भो
गेन योषितां॥ अप्रीतां रोगिणीं नारीं मंतर्वलीं धृतव्रतां॥ ३८॥ रजस्वलाम कामां च न
कामेन बलात्पुमान्॥ प्रीणनं लालनं पोषणं रजनं मार्दवं दयां॥ ३९॥ कृत्वा वधूमुपगमेद्यु
वतीं प्रेमवान्यतिः॥ युवतौ कुसुमे चैव विधेयं स्मरवमिच्छता॥ ४०॥ इत्युक्तो पितया
साध्या सराजा स्मरविह्वलः॥ बलादाकृष्यतां हस्ते परिरेभेरिरंसया॥ ४१॥ तां स्पृ
ष्टमात्रां सहसा तप्तायः पिंडसन्निभां॥ निर्दहंतीमिवात्मानं तत्प्राजभयविह्वलः॥
४२॥ राजोवाच अहो स्म महदाश्चर्यमिदं दृष्टं तव प्रिये॥ कथमग्निः समं जातं वपुः
पल्लवकोमलं॥ ४३॥ इत्थं स्म विस्मिता राजा प्रीता साराजवल्लभा॥ प्रत्युवाच विह-
स्तेनं विनयेन शक्तिस्मिता॥ ४४॥ राज्युवाच राजन्मम पुरा बाल्ये दुर्वासा मुनि
पुंगवः॥ शैवीपंचाक्षरीं विद्यां कारुण्येनोपदिष्टवान्॥ ४५॥ तेन मंत्रानुभावेन ममांगं क-
लुषोद्भूतं॥ स्मृष्टं न शक्यते पुंभिः स पापैर्देववर्जितैः॥ ४६॥ त्वयाराज प्रकृतिना-
कुलटागणिकादयः॥ मदिरा स्वादनिरतानिषेच्यंते सदा स्त्रियः॥ ४७॥ न स्नानं कि-
यते नित्यं न मंत्रो जाप्यते शक्तिः॥ नाराध्यते त्वयेशानः कथं मां स्पृष्टुमर्हसि॥ ४८॥ रा

जोवाच तां समाख्याहि स्म श्रोणि शैवीपंचाक्षरीं शृणु॥ विद्याविधस्तपापोहं त्व-
यीच्छामि रतिं प्रिये॥ ४९॥ राज्युवाच नाहं तवोपदेशं वै कुर्याममगुरुर्मवान्॥ उ-
पातिष्ठ गुरुं राजन् गगं मंत्रविदां वरं॥ ५०॥ सूत उवाच इति संभाष्यमाणो तौ
दंपती गर्गसन्निधिं॥ प्राप्य तच्चरणौ मूर्ध्नि वंदते कृतांजली॥ ५१॥ अयराजा गुरुं-
प्रीतमभिपूज्य पुनः पुनः॥ समाचष्ट विनीतात्मारहस्यात्मनोरथं॥ ५२॥ राजो
वाच कृतार्थमां कुरु गुरो संप्राप्तं करुणाद्रिधाः॥ शैवीपंचाक्षरीं विद्यामुपदेष्टुं त्व-
मर्हसि॥ ५३॥ अनाज्ञातं यदा ज्ञातं तत्कृतं राजकर्मणा॥ तत्प्राप्येन शब्दे तत्तन्म-
त्रं देहि मे गुरो॥ ५४॥ एवमभ्यर्थितो राजा गर्गो ब्राह्मणपुंगवः॥ तौ निनाय महापु-
ण्यं कालं द्यास्तदमुत्तमं॥ ५५॥ तत्र पुण्यतरोर्मूले निषण्णो य गुरुस्वयं॥ पुण्य-
तीर्थजले स्नातं राजानं समुपोषितं॥ ५६॥ प्राञ्जुरं चोपवेश्याय नत्वा शिवपदां
बुजं॥ तन्मस्तके करं न्यस्य ददौ मंत्रं शिवात्मकं॥ ५७॥ तन्मंत्रधारणा देवतन्मुने ह-
स्तसंगमात्॥ निर्ययुस्तस्य वपुषो वायसाः शतकोटयः॥ ५८॥ ते दग्धपक्षाः क्रौशं-
तो निपतंतो महीतले॥ मस्मीभूतास्ततः सर्वे दृश्यंते स्म सहस्रशः॥ ५९॥ दृष्ट्वा तदा

यसकुलंदत्यमानंस्सविस्मितौ॥राजाचराजमहिषीतंगुरुंपर्यपृच्छतां॥६०॥ गुरुवच
राजन्भवसहस्रेषुभवतापरिधावता॥संचितानिदुरंतानिसंतिपापान्यनेकशः॥६१॥ते
पुजन्यसहस्रेषुयानिपुण्यानिसंतिते॥तेषामाधिक्यतःकापिजायतेपुण्ययोनिषु॥६२॥
तथापापीयसींयोनिंकुचित्पापेनगच्छति॥साम्येपुण्यान्ययोश्चैवमानुषींयोनिमामवान्
॥६३॥शेवीपंचाक्षरीविद्यायदातेहृदयंगता॥अघानांकोटयस्त्वत्तःकाकरूपेणनिर्ग-
ताः॥६४॥कोटयोब्रह्महत्यानामगम्यागम्यकोटयः॥भवकोटिसहस्रेषुयेन्येपातकरा
शयः॥६५॥क्षणाद्भस्मीभवत्येवशेवैपंचाक्षरेधृते॥आसंस्तवाधराजेंद्रदग्धाःपातक-
कोटयः॥६६॥अनयासहपूतात्माविहरस्वयथास्मरवं॥इत्याभाष्यमुनिश्रेष्ठस्तंमन्त्रमुप-
दिश्यत्॥६७॥ताभ्यांविस्मितचित्ताभ्यांसहितःस्वगृहंययौ॥गुरुवर्यमनुज्ञाप्यमुदितौ
तौचदंपती॥६८॥ततःस्वभवनंप्राप्यरेजतुस्ममहाद्युती॥राजाहृष्टःसमाश्लिष्यपत्नींचंद-
नशीतलां॥६९॥संतोषंपरमंलेभेनिस्त्वःप्राप्यययाधनं॥अशेषवेदोपनिषत्पुराणशास्त्रावतं
सोयमघांतकारी॥पंचाक्षरस्यैवमहाप्रभाबोमयासमासात्कथितोवरिष्ठः॥७०॥ इतिश्रीसं-
दपुराणेब्रह्मोत्तरखंडेपंचाक्षरवर्णनंनमप्रथमोऽध्यायः॥१॥ सूतउवाच अथान्यदपि-

वक्ष्यामिमाहात्म्यंत्रिपुरदिषः॥श्रुतमात्रेणयेनाशब्धिघंतेसर्वसंशयाः॥१॥अतःपरत-
रंनास्तिकिंचित्पापविशोधनं॥सर्वानंदकरंश्रीमत्सर्वकामार्थसाधनं॥२॥दीर्घायुर्वि-
जयारोग्यभुक्तिमुक्तिफलप्रदं॥यदनयेनभावेनमहेशाराधनंपरं॥३॥आर्द्राणामपि
शुष्काणामल्पानांमहतामपि॥एतदेवविनिर्दिष्टंप्रायश्चित्तमथोत्तमं॥सर्वकालेप्यमे-
घानामघानांभयकारणं॥महामुनिविनिर्दिष्टैःप्रायश्चित्तेरथोत्तमैः॥५॥इदमेवपरं-
श्रेयःसर्वशास्त्रविनिश्चितं॥यद्भक्त्यापरमेशस्यपूजनंपरमोदयं॥६॥जानताजान-
तावापियेनकेनापिहेतुना॥यत्किंचिदपिदेवायकृतंकर्मविमुक्तिदं॥७॥माघेकृष्ण-
चतुर्दश्यामुपवासोतिदुर्लभः॥तत्रापिदुर्लभंमन्येरात्रौजागरणंनृणां॥८॥अतीवदु-
र्लभंमन्येशिवलिंगस्यदर्शनं॥सुदुर्लभतरंमन्येपूजनंपरमेशितुः॥९॥भवकोटिश-
तोत्पन्नपुण्यराशिर्विपाकतः॥लभ्यतेवापुनस्तत्रविल्वपत्रांचनविभोः॥१०॥वर्षा-
णामयुतंयेनस्नातंगंगासरिज्जले॥सकृद्विल्वार्चनेनैवतत्फलंलभतेनरः॥११॥-
यानियानितुपुण्यानिलीनानीहयुगेयुगे॥माघेसितचतुर्दश्यांतानितिष्ठंतिहस्त-
शः॥१२॥एतामेवप्रशंसंतिलोकेब्रह्मादयःसूराः॥मुनयश्चवसिष्ठाद्यामाघेऽसि

तच्चतुर्दशीं ॥ १३ ॥ अत्रोपवासः केनापि कृतः क्रतुशताधिकः ॥ रात्रौ जागरणं पुण्यं
कल्पकोटितपोधिकं ॥ १४ ॥ एकेन बिल्वपत्रेण शिवलिंगार्चनं कृतं ॥ त्रैलोक्यस्य तु
पुण्यस्य को वासा दृश्यमिच्छति ॥ १५ ॥ अत्रानुवर्ण्यते गाथा पुण्यापरमशोभना ॥ गो
पनीयापिकारुण्यादौ तमेन प्रकाशिता ॥ १६ ॥ इक्ष्वाकुवंशजः श्रीमानास्ते परमधा
र्मिकः ॥ आसीन्मित्रसहो नाम श्रेष्ठः सर्वधनुर्भूता ॥ १७ ॥ सराजा सकलास्त्रज्ञः शास्त्र
ज्ञः श्रुतिपारगः ॥ वीरोत्यंतवलोत्साहो नित्योद्योगी दयानिधिः ॥ १८ ॥ पुण्यानामिव
संघातस्तेजसा मिव पंजरः ॥ आश्रयाणां मिव क्षेत्रं यस्य मूर्तिर्विराजति ॥ १९ ॥ हृद-
यंदययाक्रांतं श्रियाक्रांतं च तद्वपुः ॥ चरणौ यस्य सामं तच्चूडामणिमरीचिभिः ॥ २०
॥ एकदा मृगया केलिलोलुपः समहीपतिः ॥ विवेश महरंधोरं बलेन महता हतः ॥
२१ ॥ तत्र विव्याध विशिखैः शार्दूलान् गवयान् मृगान् ॥ गुरुत्वं राहान्महिषान् मृगेंद्रा
नपि भूरिशः ॥ २२ ॥ सरथी मृगयासक्तो गहनं दशितश्चरन् ॥ कमपि ज्वलनाकारं-
निजघान निशाचरं ॥ २३ ॥ तस्यानुजः शूचाविष्टो दृष्ट्वा दूरे तिरोहितः ॥ भ्रातरं निहतं
दृष्ट्वा चिंतयामास चेतसा ॥ २४ ॥ नन्वेष राजा दुर्द्धर्षो देवानां रक्षसामपि ॥ छेदेनैव प्रजे

तव्यो मम शत्रुर्न चान्यथा ॥ २५ ॥ इति व्यवसितः पापो राक्षसो मनुजाकृतिः ॥ आससा
दनुपश्रेष्ठमुत्पातद्वमूर्तिमान् ॥ २६ ॥ तं विनश्चाकृतिं दृष्ट्वा मृत्युतां कर्तुमागतं ॥ चक्रे
महानसाध्यक्षमज्ञानात्समहीपतिः ॥ २७ ॥ अथ तस्मिन्ने राजा किंचित्कालं विहृत्य
सः ॥ निवृत्तो मृगयां हित्वा स्वपुरीं पुनराययौ ॥ २८ ॥ तस्य राजेन्द्रसुरव्यस्य मदयंती-
तिनामतः ॥ दमयंती नलस्येव विदिता वल्लभासती ॥ २९ ॥ ततोऽस्मिन्समये राजानि
मंच्यमुनिपुंगवं ॥ वसिष्ठं गृहमानिन्येसं प्राप्ते पितृवासरे ॥ ३० ॥ रक्षसासूदरूपेण सं-
मिश्रितनराभिषं ॥ शाकाभिषं पुरः क्षिप्तं दृष्ट्वा गुरुरथा ब्रवीत् ॥ ३१ ॥ धिग्धिङ् नरा-
भिषं राजंस्त्वयैतल्लघ्नकारिणा ॥ खलेनोपहतं मेघं अतो रक्षो भविष्यसि ॥ ३२ ॥ रक्षः कृ-
तमविज्ञाय शस्त्रैव स गुरुस्ततः ॥ पुनर्विमृश्य तं शापं चकार द्वादशाब्दिकं ॥ ३३ ॥ राजापि
कोपितः प्राह यदिदं मेन चेष्टितं ॥ न ज्ञातं च वृथा शप्तो गुरुं चैव शपाम्यहं ॥ ३४ ॥ इत्यपोज-
लिनादाय गुरुं शप्तुं समुद्यतः ॥ पतित्वा पादयोस्तस्य मदयंती न्यवारयत् ॥ ३५ ॥ ततो नि-
वृतः शापात्तस्यावचनगौरवात् ॥ तस्याजपादयोरंभः पादौ कल्पयतां गतौ ॥ ३६ ॥ क-
ल्पं धिगिरितिरव्यातस्ततः प्रमृतिपार्थिवः ॥ बभूव गुरुशापेन राक्षसो वनगोचरः ॥ ३७ ॥

सविभद्राक्षसंरूपं कालांतकयमोपमं ॥ चरवादविविधान्जंतून्मानुषादीन्वनेचरः ॥ ३८ ॥
सकदाचिदनेकापिरममाणो किशोरकौ ॥ अपश्यदंतकाकारे नवोदौ मुनिदंपती ॥ ३९ ॥
राक्षसोमानुषाहारः किशोरं मुनिनंदनं ॥ जग्धुं जग्राह शापांती व्याघ्रो मृगशिशं यथा ॥ ४० ॥
रक्षो गृहीतं भर्तारं दृष्ट्वा भीताथ तत्प्रिया ॥ उवाच करुणं बालाक्रंदती मृगवेपिता ॥ ४१ ॥
भो भो मामाकृथाः पापं सूर्यवंशयशोधर ॥ मदयंती पतिस्त्वं हिराजेन्द्रो न तुराक्षसः ॥ ४२ ॥
नरवादममभर्तारं प्राणात्प्रियतमं प्रभो ॥ आर्त्तानां शरणार्त्तानां त्वमेव हियतो गतिः ॥ ४३ ॥
पापानामिव संघातैः किमेदुष्टैर्जडास्तमिः ॥ देहेन चातिभारेण विनामर्त्रमहात्मना ॥ ४४ ॥
मलीमसेन पापेन पांचमीतेन किं स्वरवं ॥ बालो यं वेद विष्ठांतस्तपस्वी बहुशास्त्रवित् ॥ ४५ ॥
अतोऽस्य प्राणदानेन जगद्रक्षा त्वया कृता ॥ कृपांकुरु महाराज बालायां ब्राह्मणस्त्रियां ॥ ४६ ॥
अनाथकृपणार्तेषु सघृणाः खलु साधवः ॥ इत्थमभ्यर्थितः सोऽपि पुरुषादः सनिर्घृणः ॥ ४७ ॥
चरवादशिरउत्कृत्य विप्रपुत्रं दुराशयः ॥ अथ साध्वीकृशादीनां विलप्य भृशदुःखिता ॥ ४८ ॥
आहत्य भर्तुरस्थीनि चित्तां चक्रे यथोल्बणां ॥ भर्तारमनुगच्छंती संविशंती हुताशनं ॥ ४९ ॥
राजानं राक्षसाकारं शा

पास्त्रेण जघान तं ॥ ररे पार्थिव पापात्मं स्वयामेभक्षितः पतिः ॥ ५० ॥
अतः पतिव्रतायास्त्वं शापं मुंक्ष्वयथोल्बणं ॥ अद्य प्रभृति नारीषु यदा त्वमपि संगतः ॥ ५१ ॥
तदा मृतिस्तवेत्युक्त्वा विवेश ज्वलनं सती ॥ अनपत्यः सनिर्विण्णो राज्यभोगेषु पार्थिवः ॥ ५२ ॥
विसृज्य सकलालक्ष्मीं यथोभूयोपि काननं ॥ सूर्यवंशप्रतिष्ठित्यैव सिद्धो मुनिसत्तमः ॥ ५३ ॥
तस्यामुत्पादयामास मदयंत्यां सतोत्तमं ॥ विसृष्टराज्यो राजापि विचरंत्स कलामही ॥ ५४ ॥
आयांतीं पृष्ठतो पश्यति शाचीं घोररूपिणीं ॥ सा हि मूर्तिमती घोरा ब्रह्महत्यादुरत्यया ॥ ५५ ॥
यदा सौ शापविभ्रष्टो मुनिपुत्रमभक्षयत् ॥ तेनात्मकर्मणा यांतीं ब्रह्महत्यां स्वपृष्ठतः ॥ ५६ ॥
बुबुधे मुनिवर्याणामुपदेशेन भूपतिः ॥ तस्यानिर्वेदमन्विच्छन् राजानिर्विण्णमानसः ॥ ५७ ॥
नानाक्षेत्राणि तीर्थानि च चार बहुवत्सरं ॥ यदा सर्वेषु तीर्थेषु स्नात्वा पिचमुहुर्मुहुः ॥ ५८ ॥
न निवृत्ता ब्रह्महत्यामिथिलायां ययौ तदा ॥ बालो घानगतस्तस्याश्चित्तया परयादितः ॥ ५९ ॥
ददर्श मुनिमायां तं गौतमं विमलाशयं ॥ हुताशनमिवाशेषतपस्विजनसेवितं ॥ ६० ॥
विवस्वं तमिवात्यंतं घनदोषातमो नुदं ॥ शशांकमिव निःशंकमवदात गुणोदयं ॥ ६१ ॥
महेश्वरमिव श्रीमद्विजराजकलाधरं ॥

शांतं शिष्यगणोपेतं तपसा मेकभाजनं ॥ ६२ ॥ उपसृत्य सराजेंद्रः प्रणनाम मुहुर्मु-
हुः ॥ गौतमोऽपि मुनिश्चेष्टो राजानं रविवंशजं ॥ ६३ ॥ अभिनंद्य मुनिः प्रीत्या सस्मितं
समभाषत ॥ गौतम उवाच कच्चित्ते कुशलं राजन् कच्चित्ते पदमव्ययं ॥ ६४ ॥
कुशलिन्यः प्रजाः कच्चिदवरोधजनोऽपि वा ॥ किमर्थमिह संप्राप्तो विसृज्य सक-
लां श्रियं ॥ ६५ ॥ किंच ध्यायसि भो राजन् दीर्घमुष्णं च निःश्वसन् ॥ राजोवाच
सर्वे कुशलिनो ब्रह्मन् वयं त्वदनुकंपया ॥ ६६ ॥ राज्ञा मुत्तमवंश्यानां ब्रह्मायत्ता हि सं-
पदः ॥ किंतु मां बाधते तेषां पिशाची घोररूपिणी ॥ ६७ ॥ अलक्षिता सदपरैर्भर्त्सयं-
ती पदे पदे ॥ यन्मया शापदग्धेन कृतमहोदुरत्ययं ॥ ६८ ॥ न शांतिर्जायते तस्य प्रायश्चि-
त्तसहस्रकैः ॥ इष्टाश्च विविधायज्ञाः कोशसर्वस्वदक्षिणाः ॥ ६९ ॥ सरित्सरांसि स्ना-
तानि यानि पूज्यानि भूतले ॥ निषेवितानि सर्वाणि क्षेत्राणि भ्रमतामया ॥ ७० ॥ ज-
प्तान्यरिव लभन्त्राणि ध्याताः सकलदेवताः ॥ मया व्रतानि चोर्णा नि पर्णमूलफला-
शिना ॥ ७१ ॥ तानि सर्वाणि कुर्वन्ति स्वस्थं मानं कदाचन ॥ अद्य मे जन्म साफल्यं संप्रा-
प्तमिव लक्ष्यते ॥ ७२ ॥ यस्य संदर्शनादेव ममात्मानंदभागभूत् ॥ अन्विच्छंस्त्वमनेका-

पिवर्षपूर्गेर्मनोरथं ॥ ७३ ॥ इत्येवं जनवादीपि संप्राप्तो मयि सत्यतां ॥ आजन्म संचि-
तानां तु पुण्यानामुदयोदये ॥ ७४ ॥ यद्भवान्भवभीतानां त्रातानयनगोचरः ॥ क-
स्माद्देशादिहायातो भवान्भवभयापहः ॥ ७५ ॥ दूरं भ्रमणविश्रांतं शंकेत्वा मिह
चागतं ॥ दृष्ट्वाश्चर्यमिवात्यर्थमुदितोऽसि मुरवश्रियो ॥ ७६ ॥ आनंदयसि मे चेतः
प्रेम्णा संभाषणादिव ॥ अद्य मे तव पादाब्जं शरणस्य कृतैः न सः ॥ ७७ ॥ शांतिकुरु
महाभाग येनाहं सरवभाभुयां ॥ इति तेन समादिष्टो गौतमः करुणानिधिः ॥ -
७८ ॥ समादिदेश घोरान्मयानां साधुनिष्कृतिं ॥ गौतम उवाच साधु-
राजेंद्र धन्योऽसि महाघेभ्यो भयं त्यज ॥ ७९ ॥ शिवे त्रातरि भक्तानां कृपयं शरणै-
षिणां ॥ शृणुराजन् महाभाग क्षेत्रमन्यत्प्रतिष्ठितं ॥ ८० ॥ महापातकसंहारी गो-
कर्णारव्यमनोरमं ॥ तत्र स्थितिर्न पापानां महद्भ्यो महतामपि ॥ ८१ ॥ स्मृतो वा-
शेषपापघ्नो यत्र संनिहितः शिवः ॥ यथा कैलासशिखरे यथा चांबरमूर्धनि ॥
८२ ॥ निवासो निश्चितः शंभोस्तथागो कर्णमंडले ॥ नाग्निना न शशांकेन न तारा-
ग्रहनायकैः ॥ ८३ ॥ तमो निस्तीर्यते सम्यग्यथा सवितृदर्शनात् ॥ तथैव नेतरै-

स्तीर्थेन च क्षेत्रे नो रमैः ॥ ८४ ॥ सद्यः पापविशुद्धिः स्याद्यथागोकर्णदर्शनात् ॥ अपि पाप-
शतं कृत्वा ब्रह्महत्यादिमानवः ॥ ८५ ॥ सकृत्पुण्यविशुद्धिगोकर्णेन विभेति त्वया क्वचित् ॥
तत्र सर्वसहात्मानस्तपसा शांतिमागताः ॥ ८६ ॥ इन्द्रोऽपेन्द्र विरिञ्चाद्यैः सेव्यते सिद्धिका-
क्षिभिः ॥ तत्रैकेन दिनेनापि यत्कृतं व्रतमुत्तमं ॥ ८७ ॥ तदन्यत्राब्दलक्षेण कृतं भवति त-
त्समं ॥ यत्रैन्द्रब्रह्मविष्णवादिदेवानां हितकाम्यया ॥ ८८ ॥ महाबलाभिधानेन देवः संनि-
हितः स्वयं ॥ घोरैः तपसालब्धं रावणारथेन रक्षसा ॥ ८९ ॥ तल्लिंगं स्थापयामास गोक-
र्णे गणनायकः ॥ इन्द्रो ब्रह्मा मुकुन्दश्च विश्वेदेवामरुद्गणाः ॥ ९० ॥ आदित्या वसवो द-
स्यौ शशांकश्च दिवाकरः ॥ एतैर्विमानगैः प्रायो देवास्ते सह पार्षदैः ॥ ९१ ॥ पूर्वद्वारं निषे-
वंते देवदेवस्य शूलिनः ॥ योन्यो मृत्युः स्वयं साक्षाच्चित्रगुप्तश्च पावकः ॥ ९२ ॥ पितृभिः
सह रुद्रैश्च दक्षिणद्वारमाश्रिताः ॥ वरुणः सरितां नाथो गंगादिसरितांगणैः ॥ ९३ ॥
आसेवते महादेवं पश्चिमद्वारमाश्रितः ॥ तथा वायुः कुबेरश्च देवेशी भद्रकर्णिका ॥
९४ ॥ मातृभिश्चंडिकाद्याभिरुत्तरद्वारमाश्रिताः ॥ विश्वावस्तश्चित्ररथश्चित्रसेनो-
महाबलः ॥ ९५ ॥ सहगंधर्ववर्गैश्च पूजयन्ति महाबलं ॥ रंभाधृताचीमेना च पूर्वचिन्ति

स्तिलोत्तमा ॥ ९६ ॥ नृत्यन्ति पुरतः शंभोरुर्वश्याद्याः सूरस्त्रियः ॥ वसिष्ठः कश्यपः क-
ण्वो विश्वामित्रो महातपाः ॥ ९७ ॥ जैमिनिश्चामरद्वाजो जाबालिः क्रतुरंगिराः ॥ एते व-
यंचराजेंद्र सर्वे ब्रह्मर्षयो मलाः ॥ ९८ ॥ देवं महाबलं भक्त्या समंतात्पुण्यास्महे ॥ म-
रीचिना सहा त्रिश्चदक्षाद्याश्च मुनीश्वराः ॥ ९९ ॥ सनकाद्या महात्मान उपविष्टा उपा-
सते ॥ तथैव मुनयः साध्या अजिनां वरधारिणः ॥ १०० ॥ दंडिनो व्रतमुंडाश्च स्नातका
ब्रह्मचारिणः ॥ त्वगस्थिमात्रा वयवास्तपसा दग्धा किं त्विषाः ॥ १०१ ॥ सेवंते परयाभ-
क्त्या देवदेवं पिनाकिनं ॥ तथा देवाः संगंधर्वाः पितरः सिद्धचारणाः ॥ १०२ ॥ विद्या-
धराः किंपुरुषाः किं नरा गुह्यकाः खगाः ॥ नाना पिशाचा वेताला दैतेयाश्च महाब-
लाः ॥ १०३ ॥ नाना विभवसंपन्नाना नाना भूषणवाहनाः ॥ विमानैः सूर्यसंकाशै रग्नि-
वर्णैः शशिप्रभैः ॥ १०४ ॥ विद्युत्सुंजनिभै रन्यैः समंतात्परिवारितं ॥ प्रस्तूयन्ति प्रगा-
यन्ति पठन्ति प्रणमन्ति च ॥ १०५ ॥ प्रनृत्यन्ति प्रहृष्यन्ति गोकर्णे पृथिवीपते ॥ लभन्ते
भीषितां कान्मानुरमंते च यथासुरवं ॥ १०६ ॥ गोकर्णसदृशं क्षेत्रं नास्ति ब्रह्मांड-
गोलके ॥ तत्र घोरं तपस्तप्तमगस्त्येन महात्मना ॥ १०७ ॥ तथा सनत्कुमारेण प्रियव्र

तस्मैतैरपि ॥ अग्निना देववर्येण कंदर्पेण च पार्थिव ॥ १०८ ॥ तथा देव्या भद्रकाल्या
शिशुमारेण धीमता ॥ दुर्मुखेन फणींद्रेण मणिना गाह्येन च ॥ १०९ ॥ विभीषणेन
पुण्येन तपस्तप्तमहात्मना ॥ एते चान्ये च गीर्वाणाः सिद्धदानवमानवाः ॥ ११० ॥ गो-
कर्णे देवदेवेशं शिवमाराध्य भक्तितः ॥ स्वनामकानि लिङ्गानि स्थापयित्वा सहस्र-
शः ॥ १११ ॥ लेभिरे परमांसिद्धिं तथा तीर्थानि च क्रिरे ॥ अत्र स्थानानि सर्वेषां देवानां
संति पार्थिव ॥ ११२ ॥ विष्णोश्च देवदेवस्य ब्रह्मणः परमेश्विनः ॥ कार्तिकेयस्य वी-
रस्य गजवत्कस्य चाघन ॥ ११३ ॥ धर्मस्य क्षेत्रपालस्य दुर्गायाश्च महामते ॥ गोक-
र्णेशिवलिङ्गानि विद्यंते कोटि कोटिशः ॥ ११४ ॥ असंख्यातानि तीर्थानि तिष्ठन्ति च
पदे पदे ॥ बहुनात्र किमुक्तेन गोकर्णस्थानि पार्थिव ॥ ११५ ॥ सर्वाण्यश्नानि लिङ्गा-
नि तीर्थान्यंभांसि सर्वशः ॥ गोकर्णेशिवलिङ्गानां तीर्थानामपि भूरिशः ॥ ११६ ॥
गीयते महिमाराज नूपुराणेषु महर्षिभिः ॥ गोकर्णे कोटि तीर्थे च तीर्थानां मुख्यतां
गतं ॥ ११७ ॥ सर्वेषां शिवलिङ्गानां सार्वभौमो महाबलः ॥ कृते महाबलश्चेतस्त्रेता-
यामतिलोहितः ॥ ११८ ॥ द्वापारे पीतवर्णश्च कलौ श्यामो भविष्यति ॥ आक्रांतं स

मपातालं कुर्वन् अपि महाबलः ॥ ११९ ॥ प्राप्ते कलियुगे घोरैर्मृदुतामुपयास्यति ॥ प-
श्चिमांबुधितीरस्थं गोकर्णक्षेत्रमुत्तमं ॥ १२० ॥ ब्रह्महत्यादिपापानि दहतीति किम-
द्भुतं ॥ ये चात्र ब्रह्महंतारो ये च मृतद्रुहः शठाः ॥ १२१ ॥ ये सर्वगुणहीनाश्च परदाररता-
श्च ये ॥ ये दुर्वृत्तादुराचारादुःशीलाः रूपणाश्च ये ॥ १२२ ॥ लुब्धाः क्रूराः खलामू-
ढास्तेनाश्वैवातिकामिनः ॥ ते सर्वे प्राप्य गोकर्णस्नात्वा तीर्थजलेषु च ॥ १२३ ॥
देवं महाबलं दृष्ट्वा प्रयाताः शंकरं पदं ॥ तत्र पुण्यासूतिथिषु पुण्यर्क्षे पुण्यवास-
रे ॥ १२४ ॥ ये च यंति महेशानं ते रुद्रास्युर्न संशयः ॥ यदा कदाचिद्गोकर्णो वा को-
वापि मानवः ॥ १२५ ॥ प्रविश्य पूजयेद्दीशं स गच्छेद्ब्रह्मणः पदं ॥ रवीन्दुसौम्यवारे
षु यदा दर्शो भविष्यति ॥ १२६ ॥ तदा जलनिधौ स्नानं दानं च पितृतर्पणं ॥ शिवपूजा-
जपो होमो ब्रतचर्या द्विजार्चनं ॥ १२७ ॥ यत्किंचिद्वा कृतं कर्म तदनंतफलप्रदं ॥
व्यतीतादि योगे पुरविसंक्रमणेषु च ॥ १२८ ॥ महाप्रदोषवेलासु शिवपूजावि-
मुक्तिदा ॥ अथैकांते प्रवक्ष्यामि तिथिं पार्थिव मुक्तिदां ॥ १२९ ॥ यस्यां किल महा-
व्याधौ लेभेशंभोः परंपदं ॥ माघमासे महापुण्याया सा कृष्णचतुर्दशी ॥ १३० ॥

शिवलिंगं बिल्वपत्रं दुर्लभं हि चतुष्टयं ॥ अहो बलवती माया यया शैवी महाति-
थिः ॥ १३१ ॥ नोपोष्यते जने मूर्ध्नि हासूकैरिव च यी ॥ उपवासो जागरणं सन्नि-
धिः परमेशितुः ॥ गोकर्णं शिवलोकस्य नृणां सोपानपद्धतिः ॥ शृणुराजन्महम-
पि गोकर्णं दधुना गतः ॥ १३२ ॥ उपास्येनां शिवतिथिं विलोक्य च महोत्सवं ॥ अ-
स्यां शिवतिथौ सर्वमहोत्सवदिदृक्षुः ॥ १३३ ॥ आगताः सर्वदेशेभ्यश्चातुर्व-
र्ण्यमहाजनाः ॥ स्त्रियो वृद्धाश्च बालाश्च चतुर्याश्च मवासिनः ॥ १३४ ॥ आग-
त्य दृष्ट्वा देवेशं लेभिरेकतकृत्यतां ॥ अथाहमप्यमीशिष्या कृषयश्च तथापरे ॥
१३५ ॥ राजर्षयश्च राजेन्द्रसनकाद्याः सूरर्षयः ॥ स्नात्वा सर्वेषु तीर्थेषु समुपा-
स्य महाबलं ॥ १३६ ॥ लब्ध्वा च जन्मसाफल्यं प्रयाताः सर्वतो दिशं ॥ अमुनाद्य-
नरेन्द्रेण जनकेन पियक्षणा ॥ १३७ ॥ निमंत्रितो हं संप्राप्तो गोकर्णं छिवमंदिरा-
त् ॥ प्रत्यागमं किमप्यंगदृष्ट्वाश्चर्यमहं पथि ॥ महानंदेन मनसा कृतार्थो स्मि-
महीयते ॥ १३८ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे ब्रह्मोत्तरखण्डे गोकर्णमहिमानु-
वर्णनं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ राजोवाच किं दृष्टं भवता ब्रह्म

न्नाश्चर्यं पथि कुत्र वा ॥ तन्ममारब्धाहियेनाहं कृतकृत्यत्वमाप्नुयां ॥ १ ॥ गौतम उ-
वाच गोकर्णं दहमागच्छन् कापि देशे विशांपते ॥ जाते मध्याह्नसमये लब्धवान् विमलं सरः
॥ २ ॥ तत्रोपस्पृश्य सलिलं विनीय च पथश्रमं ॥ स्नास्निग्धशीतललायं न्यग्रोधं समुपा-
श्रयं ॥ ३ ॥ अथाविदूरे चांडालीं वृद्धामंधां कृशाकृतिं ॥ शृण्वन्मुरवीं निराहारां बहुरो-
गनिपीडितां ॥ ४ ॥ कुष्ठवणपरीतां गीमुद्यत्कृमिकुलाकुलां ॥ पूयशीणितसंसक्त-
क्षरत्पटलसत्कर्तां ॥ ५ ॥ महायक्ष्मनलस्थेन कंठसंरोधविह्वलां ॥ विनष्टं तामव्य-
क्तां विलुठंतीं मुहुर्मुहुः ॥ ६ ॥ चंडार्ककिरणस्पृष्टरवरोष्णारजसाप्नुतां ॥ विष्मूत्रपूय-
दिग्धां गीं असृग्गंधदुरासदां ॥ ७ ॥ कफरोगबहुश्वासश्लथनाडीबहुव्यां ॥ विध्व-
स्तकेशावयवामपश्यन्मरणोन्मुरवीं ॥ ८ ॥ तादृग्व्यां च तां वीक्ष्य रूपयाहं परिभुतः
॥ प्रतीक्षन्मरणं तस्याः क्षणं तत्रैव संस्थितः ॥ ९ ॥ अथांतरिक्षपदवीं संचिंतमिव रश्मि-
भिः ॥ दिव्यं विमानमानीतमद्राक्षं शिवकिंकरैः ॥ १० ॥ तस्मिन्मुरवीं दुवन्दीनां तेजसा-
मिव पंजरे ॥ विमाने सूर्यसंकाशानपश्यं शिवकिंकरान् ॥ ११ ॥ तैर्वै त्रिशूलरवद्वांगदं क-
चमसिपाणयः ॥ चंद्रार्धभूषणाः सांद्रचंद्रकुंदोरुवर्चसः ॥ १२ ॥ किरीटकुंडलम्राज

नमहाहिवलयोज्वलाः॥शिवानुगामयादृष्टाश्चत्वारःशुभलक्षणाः॥१३॥तानापत-
तआलोक्यविमानस्थान्स्मविस्मितः॥उपसृत्यांतिकेवेगादपृच्छंगगनेस्थितान्॥न-
मोनमोवस्त्रिदशोत्तमेभ्यस्त्रिलोचनश्रीचरणानुगेभ्यः॥त्रिलोकरक्षाविधिमावहृद्य
स्त्रिशूलचर्मसिगदाधरेभ्यः॥१५॥विदिताहिमयायूयंमहेश्वरपदानुगाः॥इयंवल्लो-
करक्षार्थागतिराहोविनोदजा॥१६॥उतसर्वजनाद्यौघविजयायकृतोद्यमाः॥ब्रूतकारु-
ण्यतोमह्यंयस्माद्युयमिहागताः॥१७॥शिवदूताऊचुःएषाग्रेदृश्यतेवृद्धाचांडा-
लीमरणोत्सुरवी॥एतामानेतुमायाताःसंदिष्टाःप्रभुणावयं॥१८॥इत्युक्तेशिवदूतैस्ते
रपृच्छंपुनरप्यहं॥विस्मयाविष्टचित्तस्तान्कृतांजलिरवस्थितः॥१९॥अहोपापीयसी
घोराचांडालीकथमर्हति॥दिव्यंविमानमारोढुंशुनीवाध्वरमंडपं॥२०॥आजन्मतो-
शुचिप्रायांपापांपापानुगामिनीं॥कथमेनांदुराचारांशिवलोकंनिनीषथ॥२१॥अ-
स्यानास्तिशिवज्ञानंनास्तिघोरतरंतपः॥सत्यंनास्तिदयानास्तिकथमेनानिनीषथ
॥२२॥पशुमांसकृताहारांवारुणीपूरितोदरां॥जीवहिंसारतांनित्यंकथमेनानिनीष-
थ॥२३॥नचपंचाक्षरीजप्तानकृतंशिवपूजनं॥नध्यातोभगवान्शंभुःकथमेनानि-

नीषथ॥२४॥नोपोषिताशिवतिथिर्नकृतंभूतसौहृदं॥नेष्टापूर्तीदिकंवापिकथमे-
नानिनीषथ॥२५॥नचस्नातानितीर्थानिनदानानिकृतांनिच॥नचव्रतानिचीर्णा-
निकथमेनानिनीषथ॥२६॥ईक्षणेपरिहर्तव्याकिमुसंभाषणादिषु॥सत्संगरहितां
चंडांकथमेनानिनीषथ॥२७॥जन्मांतरार्जितंकिंचिदस्याःसूकृतमस्तिवा॥त-
त्कथंकुष्टयक्ष्मेणकिमिभिःपरिभूयते॥२८॥अहोईश्वरचर्ययंदुर्विभाव्याश-
रीरिणां॥पापात्मानोपिनीयंतेकारुण्यात्परमंपदं॥२९॥इत्युक्तास्तेमयादूतादे-
वदेवस्यशूलिनः॥प्रत्यूचुर्मांमथप्रीत्यासर्वसंशयमेदिनः॥३०॥शिवदूता
ऊचुःब्रह्मन्समहदाश्चर्यंशृणुकोतूहलयदि॥इमासुहिश्यचांडालीयंदु-
क्तंभवताधुना॥३१॥आसीदियंपूर्वमेवेकाचिद्ब्राह्मणकन्यका॥सुमित्रानाम
संपूर्णसोमविंबसमानना॥३२॥उत्फुल्लमल्लिकादामसूकुमारांगलक्षणा॥कै-
केयद्विजमुरव्यस्यकस्यचित्तनयासती॥३३॥तांसर्वलक्षणोपेतारतेर्मूर्तिमि-
वापरां॥वर्द्धमानापितुर्गेहवीक्ष्यासन्विस्मिताजनाः॥३४॥दिनेदिनेवर्धमानाबं-
धुमिलालिताभृशं॥साशनेयौवनंभोजेस्मरस्येवमहाधनुः॥अयसाबंधुवर्गेश्व

समेतेनकुमारिका ॥ पित्राप्रदत्ताकस्मैचिद्विधिनादिजसूत्रवे ॥ ३६ ॥ सामर्त्तरि
मनुप्राप्यनवयौवनशालिनी ॥ किंचित्कालंशभाचारारेमेबंधुभिरावृता ॥ ३७ ॥
अथकालवशात्तस्याः पतिस्तीव्ररुजाद्वितः ॥ रूपयौवनकांतोपिपंचत्वमृगमन्तु-
ने ॥ ३८ ॥ मृतेमर्त्तरिदुःखेनविदग्धहृदयासती ॥ उवासकतिचिन्मासान्मृशील
विजितेन्द्रिया ॥ ३९ ॥ अथयौवनभारेणजृम्भमाणेननित्यशः ॥ बभूवहृदयंतस्याः
कंदर्पपरिकंपितं ॥ ४० ॥ सागुप्ताबंधुवर्गेणशासितापिमहोत्तमैः ॥ नशशाकमनो
रोत्थुमदनाकृष्टमंगना ॥ ४१ ॥ सातीव्रमन्मथाविष्टारूपयौवनशालिनी ॥ विधवा-
पिविशेषेणजारमार्गरताभवत् ॥ ४२ ॥ नज्ञाताकेनचिदपिजारिणीतिविचक्षणा ॥
जुगूहात्मदुराचारंकिंचित्कालमसत्तमा ॥ ४३ ॥ तांदोहदसमाक्रांतोधननीलमुरव
स्तनी ॥ कालेनबंधुवर्गेपिबुबोधविटदूषिता ॥ ४४ ॥ इतिभीतोमहाक्लेशाच्चिंतो-
लेभेदुरत्यया ॥ स्त्रियः कामेननश्यतिब्राह्मणाहीनसेवया ॥ ४५ ॥ राजानोब्रह्मदं
डेनयतयोभोगसंग्रहात् ॥ लीढंशूनातयेवान्नंस्तरयावार्पितंपयः ॥ ४६ ॥ रूपंकु-
ष्ठरुजाविष्टंकुलंनश्यतिकुस्त्रिया ॥ इतिसर्वेसमालोच्यसमेताःपतिसौदराः ॥

४७ ॥ तांत्यजुर्गेवतोदूरंगृहीत्वासकचग्रहं ॥ सघटोत्सर्गमुत्सृष्टासानारीसर्व-
बंधुभिः ॥ ४८ ॥ विचरतीबहिर्ग्रामात्तृष्टाशूद्रेणकेनचित् ॥ सतांदृष्ट्वावरारो-
हांपीनोन्नतपयोधरां ॥ ४९ ॥ गृहंनिनायसाम्नाचविधवांशूद्रनायकः ॥ सानारी
तस्यमहिषीभूत्वातेनदिवानिशं ॥ ५० ॥ रममाणाक्वचिद्देशेन्यवसद्गृहवल्लभा ॥
तत्रसापिशिताहारानित्यमापीतवारुणी ॥ ५१ ॥ लेभेसूतंचशूद्रेणरममाणा-
रतिप्रिया ॥ कदाचिद्मर्त्तरिक्कापियातेपीतसुरातुसा ॥ ५२ ॥ इयेषपिशिताहा-
रंमदिरामदविह्वला ॥ अथमेषेषुबुद्धेषुगोभिः सहबहिर्व्रजे ॥ ५३ ॥ ययौकृपणमादा
यसानमोंधेनिशामुरवे ॥ अविमृश्यमदावेशाच्चेष्टुध्यामिषप्रिया ॥ ५४ ॥ एकंज-
घानगोवत्संकोशंतंनिशिदुर्मगा ॥ निहृतंगृहमानीयज्ञात्वागोवत्समंगना ॥ ५५ ॥
भीताशिवशिवेत्याहकेनचित्पुण्यकर्मणा ॥ सामुहूर्तमितिध्यात्वापिशितासव
लालसा ॥ ५६ ॥ छित्वातमेवगोवत्संचकाराहारमीक्षितं ॥ गोवत्सार्धशरीरेण-
कृताहारायसापुनः ॥ ५७ ॥ तदर्धदेहंनिक्षिप्यबहिःशुक्रोशंकैतवान् ॥ अहोव्या-
घ्रेणभग्नोयंजग्धोगोवत्सकोव्रजे ॥ ५८ ॥ इतितस्याःसमाक्रंदःसर्वगेहेषुशू-

श्रुवे ॥ अथ सर्वेश्वर जनाः समागम्यांतिके स्थिताः ॥ ५९ ॥ हतंगो वत्समालोक्य-
व्याघ्रेणेति श्रुचं ययुः ॥ गतेषु तेषु सर्वेषु व्युष्टायां च ततो निशि ॥ ६० ॥ तद्गर्ता गृह-
मागत्य दृष्टवान् गृहविद्वरं ॥ एवं बहुतिथे काले गते सा शूद्रवल्लभा ॥ ६१ ॥ कालस्य
वशमापन्ना जगाम यममंदिरं ॥ यमोऽपि धर्ममालोक्य तस्याः कर्मचपौर्विकं ॥ ६२ ॥
निर्वर्त्य निरयावासाच्च केचं डालजातिकां ॥ सापिभ्रष्टाय मपुरा च्चांडाली गर्भमाश्रि-
ता ॥ ६३ ॥ ततो बभूव जात्यंधा प्रशांता गारमेचका ॥ तत्पिता कोऽपि च्चांडालो देशे कुत्र-
चिदास्थितः ॥ ६४ ॥ तां तादृशीमपि स्तुतां रूपयापर्यपोषयत् ॥ अमोज्येन कदन्नेन
शूनालीढेन पूतिना ॥ ६५ ॥ अपेयैश्च रसेर्मात्रापोषिता सा दिने दिने ॥ जात्यंधा सापि-
कालेन बाल्ये कुष्ठरुजादिता ॥ ६६ ॥ ऊढानकेन चिद्वापि च्चांडालेनातिदुर्भगा ॥ अतीत-
बाल्ये सा काले विध्वस्तपितृमातृका ॥ ६७ ॥ दुर्भगेति परित्यक्ता बंधुभिश्च सहोदरैः ॥
ततः क्षुधादिता दीना शोचंती विगते क्षणा ॥ ६८ ॥ गृहीतयष्टिः रुद्धेण संचंचाल सलो-
ष्टिका ॥ पत्तनेष्वपि सर्वेषु याचमाना दिने दिने ॥ ६९ ॥ च्चांडालो छिद्यपि देन जरयाग्निम-
तर्पयत् ॥ एवं रुद्धेण महतानीत्वा सुबहुलं वयः ॥ ७० ॥ जरयाग्रस्तसर्वांगी दुःखमा-

पदुरत्ययं ॥ निरन्नपानवसना सा कदाचिन्महाजनान् ॥ ७१ ॥ आयास्यं त्यां शिवतिथौ-
गच्छतो बुबुधे ध्वगान् ॥ तस्यां तु देवयात्रायां देशदेशांतयायिनां ॥ ७२ ॥ विप्राणां साग्नि-
होत्राणां सस्त्रीकाणां महात्मनां ॥ राज्ञां च सावरोधानां सहस्तीरयवाजिनां ॥ ७३ ॥ सप-
रीवारघोषाणां यानछत्रादिशोभिनां ॥ तथान्येषां च विदूशूद्रसंकीर्णानां सहस्रशः ॥
७४ ॥ हसतां गायतां कापिनृत्यतामयधावतां ॥ जिघ्रतां पिबतां कामाद्गच्छतां प्रतिगर्ज-
तां ॥ ७५ ॥ संप्रयाणे मनुष्याणां संप्रमः समहानभूत् ॥ इति सर्वेषु गच्छत्सु गोकर्णेशि-
वमंदिरं ॥ ७६ ॥ पश्यंति दिवि जाः सर्वे विमानस्थाः सकौतुकाः ॥ अथेयमपि च्चांडा-
ली वसनाशनतृणाया ॥ ७७ ॥ महाजनान्याचयितुं संचंचाल शनैः शनैः ॥ करावलं-
बेनान्यस्याः प्राञ्जन्मार्जितकर्मणा ॥ ७८ ॥ दिनैः कतिपये रीती गोकर्णक्षेत्रमाययौ
॥ ततो विदूरे मार्गस्य निषण्णा विवृतांजलिः ॥ ७९ ॥ याचमाना मुहुः पांथान् बभाषे रु-
पणं वचः ॥ प्राञ्जन्मार्जितपापैर्धैः पीडिता याश्चिरं मम ॥ ८० ॥ आहारमात्रदाने
न दयां कुरुत भोजनाः ॥ आतारः परमार्तानां दातारः परमाशिषां ॥ ८१ ॥ कर्तारो ब-
हुपुण्यानां दयां कुरुत भोजनाः वसनाशनहीनायां स्वपितायां महीतले ॥ ८२ ॥

महापांस्तु निमग्नायां दयां कुरुत भोजनाः ॥ महाशीता तपार्त्तायां पीडितायां महारु-
जा ॥ ८३ ॥ अंधायां मयि हृद्वायां दयां कुरुत भोजनाः ॥ चिरोपवासदीप्तायां जठरा-
ग्निविवर्धनैः ॥ ८४ ॥ संदग्धमानसवीग्यां दयां कुरुत भोजनाः ॥ अनुपार्जितपुण्या-
यां जन्मांतरशतैश्चपि ॥ ८५ ॥ पापायां संदभाग्यायां दयां कुरुत भोजनाः ॥ एवम-
भ्यर्थयन्त्यास्तु चंडाल्याः प्रसूते जलो ॥ ८६ ॥ एकः पुण्यतमः पांथः सोक्षिप द्वि-
ल्वमंजरी ॥ तामंजलौ निपतितां साविमुश्य पुनः पुनः ॥ ८७ ॥ अभक्ष्येत्येवमत्वा-
यदूरे प्राक्षिप दातुरा ॥ तस्याः करेण निमुक्ता रात्रौ सा बिल्वमंजरी ॥ ८८ ॥ पपात
कस्यचिद्दिष्ट्या शिवलिंगस्य मस्तके ॥ सैवं शिवचतुर्दश्यां रात्रौ पांथजनां मुहुः
॥ ८९ ॥ याचमाना पियत्किंचिन्नले भेदैव योगतः ॥ तत्रोषितानयारात्रिर्मद्रका-
ल्यास्तु पृष्ठतः ॥ ९० ॥ किंचिदुत्तरतः स्थानं तदर्धेनातिदूरतः ॥ ततः प्रभाते भ्रष्टा
शाशो केन महता प्लुता ॥ ९१ ॥ शनैर्निवृत्ते दीनास्वदेशार्थैव केवला ॥ श्रान्ता चिरो-
पवासेन निपतंती पदे पदे ॥ ९२ ॥ क्रंदंती बहुरोगात्तविपमाना भृशतुरा ॥ दग्धमाना
कर्तापेन नम्रदेहा सयष्टिका ॥ ९३ ॥ अतीत्य तावती भूमिं निपपात विचेतना ॥ अ-

थविश्वेश्वरः शंभुः करुणामृतवारिधिः ॥ ९४ ॥ एनामानयतेत्यस्मान्युज्ये सविमान-
कान् ॥ एषा प्रवृत्तिश्चंडाल्यास्तवेह परिकीर्तिता ॥ ९५ ॥ यथासंदर्शिता शंभोः रूपणे
षु कृपालुता ॥ कर्मणः परिपाकोऽयं गतिं पश्य महामते ॥ ९६ ॥ अधमापि परं स्थानमारो-
हति निरामयं ॥ यदेतया पूर्वमेवेनान्नदानादिकं कृतं ॥ ९७ ॥ क्षुत्पिपासादिभिः कुशै-
स्तस्मादिह निपीड्यते ॥ यदेषामदवेगां धाचक्रे पापं महोल्बणं ॥ ९८ ॥ कर्मणा तेन जा-
त्यं धावभूवात्रैव जन्मनि ॥ अपि विज्ञायं गोवत्सं यदेषा भक्षयत्पुरा ॥ ९९ ॥ कर्मणा तेन
चंडाली बभूवे हविर्गर्हिता ॥ यदेषा स्वपथं हि त्वाजारमार्गं रता पुरा ॥ १०० ॥ तेन पापेन
महता बहुकुष्ठव्रणान्विता ॥ कामार्त्तायदियं स्वैरंशूदेण रमिता पुरा ॥ १०१ ॥ महासू-
क्ष्मपूयकृमिभिः पीड्यते तेन पापना ॥ यदेतया पूर्वमेवे सारापीता विमूढया ॥ १०२ ॥ महा-
यक्ष्मार्त्तिह लूलैः पीड्यते तेन पापना ॥ अत्रैव सर्वमर्त्येषु पापचिह्नानि कृत्स्नशः ॥ १०३
॥ लक्ष्यं ते मुनिशार्दूलसविवेकैर्महात्मभिः ॥ अत्र ये बहुरोगार्त्ता ये पुत्रधनवर्जिताः ॥ -
१०४ ॥ ये च दुर्लक्षणाक्लिष्टा याचका विगतद्विजः ॥ वासोन्नपानशयनभूषणाभ्यंजनादि-
भिः ॥ १०५ ॥ हीनाविरूपानिर्विद्याविकलांगाः कुभोजनाः ॥ ये दुर्भाग्यानिदिताश्च ये

चान्येपरसेवकाः॥१०६॥ एते पूर्वभवे सर्वसमहत्यापकारिणः॥ एवं विमृश्य यत्नेन
हृत्वा लोकजनस्थितिं॥१०७॥ बुधो न कुरुते पापं यदि कुर्यात्स आत्महा॥ देहोयमानु
षो जंतो बहु कर्मैकभाजनं॥१०८॥ सदा सत्कर्मसेवेत दुष्कर्मसततं त्यजत्॥ पुण्यं स
रवार्थं कुर्वीत दुःस्वार्थं पापमाचरेत्॥१०९॥ हयोरेकतरं लोके गृणहीत कुशलोजनः॥
इमं मानुषमाश्रित्य देहं परमदुर्लभं॥११०॥ अयमात्महितात्कंचिद्देवमेकं समाश्रयेत्
॥ अथ पापानि सर्वाणि कुर्वन् नृपि सदानरः॥१११॥ शिवमेकमतिर्ध्यायेत्स संतरति पात
कं॥ मृता पूर्वभवे तेषां यदा प्राप्ता यमालये॥११२॥ तदा वितर्कः समहानासीद्यमस-
मासदां॥ यद्यपि ब्राह्मणी तेषां सत्कुलाचारदूषिता॥११३॥ अतोस्माभिरिहानीता
निरयं यातु वानवा॥ अनया साधितो बाल्ये पुण्यलेशो स्तिवानवा॥११४॥ अथापि-
स विमृश्यैवं धार्यो दंडो नान्यथा॥ बहु जन्म सहस्रेषु कृत पुण्य विपातकः॥११५॥-
नृणां ब्रह्मकुले जन्म लभ्यते हि कथंचन॥ अतोऽस्याः पूर्वपूर्वेषु कृता घनानि जन्मस-
॥११६॥ अन्यथा सत्कुले जन्म कथमेषां प्रपद्यते॥ अत्रैव जन्म न्यनया कृतमं हो दुरत्य-
यं॥११७॥ अथापि नरकावासं प्रायशो नेयमर्हति॥ किंतु गोवत्सकं हत्वा विमृश्याग-

तसाध्वसा॥११८॥ एषा शिवशिवेत्याह प्राग्जन्मार्जितकर्मणा॥ यदेषा पापविहित्यै
सकृदप्युरुमंगलं॥११९॥ शिवनामवदेद्भक्त्या तर्हि गच्छेत्परंपदं॥ एकजन्म कृतस्या-
स्य दारुणस्यापि यत्फलं॥१२०॥ क्रमेणानुभवत्तेषां भूत्वा चांडालजातिका॥ अस्माद-
न्यतमः को वानरको स्ति नृणामिह॥१२१॥ अनेक क्लेशसंघाते र्यन्मुहुः परिपीडनं॥-
दुष्कुले जन्म दारिद्र्यं महाव्याधिर्विमूढता॥१२२॥ एकैक एव नरकः सर्वे वाचाय किं-
पुनः॥ प्राग्जन्म पुण्यभारेण यन्नामं विवशा ब्रवीत्॥१२३॥ तेनैषान्यभवेभूरिपुण्यमं
ते करिष्यति॥ तेन पुण्येन महतानि स्तीर्या घोघयातनाः॥१२४॥ विचार्य स्वयमेवेशो-
यद्युक्तं तत्करोतु सः॥ एवं वै स्वतः पुरे सर्वैर्यमपुरोगमैः॥१२५॥ विमृश्य चित्रगुप्ताद्यै-
रियमुक्ता पतद्भुवि॥ आदौ यदेषा शिवनामनारी प्रमादतो वाप्यसती जगाद॥ तेनेह-
भूयः सकृतेन शंभोर्विल्वांकुराराधनपुण्यमाप॥१२६॥ श्रीगोकर्णेशिवतिथ्या बुपो-
थ्य शिवमस्तके॥ कृत्वा जागरणं तेषां च केविल्वार्पणं निशि॥१२७॥ अकामतः कृ-
तस्यास्य पुण्यस्यैव च यत्फलं॥ अद्यैव भोक्ष्यते सेयं पश्यतस्तवनो मृषा॥१२८॥
गौतम उवाच इत्युक्त्वा शिवदूतास्ते तस्याश्चांडालयोषितः॥ जीवलेशं स

माह्वययुजुर्दिव्यतेजसा ॥१२९॥ तांदिव्यदेहसंक्रांतांतेजोराशिसमुज्वलां ॥
विमानेस्थापयामासः प्रीतास्तेशिवकिंकराः ॥१३०॥ अथसापरमोदाररूपलाव
ण्यशालिनी ॥ दिव्यभूषणदीप्तांगीदिव्यांबरविधारिणी ॥१३१॥ देहेनदिव्यगंधेन
दिव्यतेजोविकाशिनी ॥ दिव्यमाल्यावतंसेनविरराजविमानगा ॥१३२॥ स्तब्धच
पताकाद्यैर्गतिवादित्रनिस्वनेः ॥ मध्येसाशिवदूतानांमोदमानावरानना ॥१३३॥ अ
नुभूतानिजन्मानिस्मृत्वास्मृत्वापुनःपुनः ॥ भीतात्रस्तादृढाश्चर्यदृष्ट्वास्वप्नमिवो-
स्थिता ॥१३४॥ काहंकेमीमहासिद्धाः कोयंलोकोमनोरमः ॥ गतमेवपुनः कष्टंचड
चांडालगोत्रजं ॥१३५॥ अहोसमहदाश्चर्यदृष्टमायाविलासजं ॥ यन्मेभवसहस्रे
षुभ्रान्तंभ्रान्तंपुनःपुनः ॥१३६॥ अहोईश्वरपूजायामाहात्म्यंविस्मयावहं ॥ पत्रमात्रे
णसंतुष्टोयोददातिनिजंपदं ॥१३७॥ इतितंजातनिर्वेदांस्मरंतींभगवत्पदं ॥ दिव्यं
विमानमारोप्यतेमहेश्वरकिंकराः ॥१३८॥ आलोकयत्सर्वेषुलोकेशेषुसविस्मयं
॥ आमंत्र्यतामथानित्युःपरमेश्वरसन्निधिं ॥१३९॥ राजंत्समहदाश्चर्यमारव्यातं-
गिरिजापतेः ॥ माहात्म्यंभक्तिलेशस्यसर्वाद्योषविनाशनं ॥१४०॥ राजोवाच

भगवन्परमेशस्यकीदृशो लोकउत्तमः ॥ तस्यमेलक्षणंब्रूहियद्यस्तिमयितेदया ॥
१४१॥ गौतमउवाच ब्रह्मादिसरनाथानांलोकेष्वपिस्तु दुर्लभः ॥ यआनंदः
सदायत्रसलोकः पारमेश्वरः ॥१४२॥ सर्वातिगमनंयत्रज्योतिर्यत्रप्रतिष्ठितं ॥ का-
पिनास्तितमोयोगः सलोकः पारमेश्वरः ॥१४३॥ गुणवृत्तिंविनिस्तीर्यसंप्राप्तायत्रयो-
गिनः ॥ नपतेयुःपुनः सर्वेसलोकः पारमेश्वरः ॥१४४॥ यत्रवासंनकुर्वंति क्रोधलोभ
मदादयः ॥ यत्रावस्थानजन्माद्याः सलोकः पारमेश्वरः ॥१४५॥ सर्वेषांनिगमानांच-
यदेकंक्षेत्रमुच्यते ॥ यस्मान्नास्तिपरंविचिंत्यतत्पदं पारमेश्वरं ॥१४६॥ प्रत्याहारासन-
ध्यानप्राणसंयमनादिभिः ॥ यत्रयोगपथैः प्राप्नुयंतंतेयोगिनः सदा ॥१४७॥ यत्रदे-
वः सदानंदनिर्मलज्ञानरूपया ॥ अस्तिदेव्यासहकीडन्सलोकः पारमेश्वरः ॥१४८॥
॥ जन्मानेकसहस्रेषुसंभूतैः पुण्यराशिभिः ॥ आरूढाः पुरुषानार्यः कीडंतेयत्रसंग-
ताः ॥१४९॥ तेजोराशौसमालीनादुर्विभाव्ये मनोरमे ॥ अहोरात्रादिसंस्थानंनविदं-
तिकदाचन ॥१५०॥ सलोकः परमेशस्यदुर्लभोहि कुयोगिनः ॥ एतद्भक्तिसंपूर्णायै-
तैरेवप्रतिपद्यते ॥१५१॥ येयत्कथाश्रवणकीर्तनजातहर्षाये सर्वभूतसहृदः प्रशमैक

निष्ठाः ॥ संसारचक्रमतिवाह्यनिरस्तमोहास्ते शंकरं पदमवाप्य सखं रमंते ॥ १५२ ॥
तथा त्वमपि राजेन्द्र गोकर्णगिरिशालयं ॥ गत्वा प्रशमिता दौघः कृतकृत्यत्वमाप्नुहि-
॥ १५३ ॥ तत्र सर्वेषु कालेषु स्नात्वा भ्यर्च्य महाबलं ॥ कृत्वा शिवचतुर्दश्यामुपवासं स-
माहितः ॥ १५४ ॥ कृत्वा जागरणं रात्रौ विल्वैरभ्यर्च्य शंकरं ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः शि-
वलोकमवाप्स्यसि ॥ १५५ ॥ एष ते विमलो राजन्नुपदेशो मया कृतः ॥ स्वस्ति ते स्तूगमि-
ष्यामि मिथिलाधिपतेः पुरां ॥ १५७ ॥ इत्यामं च मुनिः प्रीत्या गौतमो मिथिलां ययौ ॥
सोऽपि हृष्टमनो राजा गोकर्णं प्रत्यपद्यत ॥ १५८ ॥ तत्र दृष्ट्वा महादेवं स्नात्वा भ्यर्च्य महा-
बलं ॥ निःशेषजातपापौघो लेभे शंभोः परंपदं ॥ १५९ ॥ यद्दमांशुण्यान्नित्यं कथां-
शैवी मनोहरां ॥ श्रावयेद्वा जनो भक्त्या स याति परमां गतिं ॥ १६० ॥ इति कथितमशेष-
षश्रेयसामादिबीजं भवशतदुरितघ्नं ध्वस्तमोहान्धकारं ॥ चरितममरगेयं मन्त्रया-
रेरुदारं सततमपि निषेच्य स्वस्ति मद्भिश्च लोके ॥ १६१ ॥ इति श्रीस्कंदपुरा-
णे ब्रह्मोत्तरखंडे शिवचतुर्दशीमाहात्म्यं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ सूत उवाच
भूयोऽपि शिवमाहात्म्यं वक्ष्यामि परमाद्भुतं ॥ शृण्वतां सर्वपापघ्नं भवपाशविमोच-

नं ॥ १ ॥ दुस्तरे दुरितांभो धौ मज्जतां विषयात्मनां ॥ शिवपूजां विना कश्चित्प्लवो नास्ति-
निरूपितः ॥ २ ॥ शिवपूजां सदा कुर्याद्बुद्धिमानिह मानवः ॥ अशक्तश्चेत्कृतां पूजां प-
श्येद्भक्तिविनम्रधीः ॥ ३ ॥ अश्रद्धयापि यः कुर्याच्छिवपूजां विमुक्तिदां ॥ पश्येद्वा सो-
पि कालेन प्रयाति परमंपदं ॥ ४ ॥ आसीत्किरातदेशेषु नाम्ना राजा विमर्दनः ॥ शूरः पर-
मदुर्धर्षो जितशत्रुः प्रतापवान् ॥ ५ ॥ सर्वदा मृगयासक्तः रूपणो निर्धृणो बली ॥ सर्व-
मांसाशनः क्रूरः सर्ववर्णागनाहतः ॥ ६ ॥ तथापि कुरुतेशंभोः पूजां नित्यमतंद्रितः ॥
चतुर्दश्यां विशेषेण पश्योः शक्रकृष्णयोः ॥ ७ ॥ महाविभवसंपन्नां पूजां कृत्वा समो द-
ते ॥ हर्षेण महता विशेषेण नृत्यति स्तोति गायति ॥ ८ ॥ तस्यैवं वर्तमानस्य नृपतेः सर्वभ-
क्षिणः ॥ दुराचारस्य महिषी चेष्टितेनान्वतप्यत ॥ ९ ॥ सा वैकुण्ठतीनामराज्ञी शी-
लगुणान्विता ॥ एकदा पतिमासाधरहस्येन दृष्टुं ॥ १० ॥ एतत्तच्चरितं राजन्मह-
दाश्चर्यकारणं ॥ कृते महान्दुराचारः कृमक्तिः परमेश्वरे ॥ ११ ॥ सर्वदा सर्वभक्षस्त्वं
सर्वस्त्रीजनलालसः ॥ सर्वहिंसापरः क्रूरः कथं भक्तिस्तवेश्वरे ॥ १२ ॥ इति पृष्ठः स
भूपालो विमृश्य शक्रचरितं तमः ॥ त्रिकालज्ञः प्रहस्येनां प्रोवाच सकुतूहलः ॥ १३ ॥

राजोवाच अहंपूर्वमेकश्चित्सारमेयोवरानने ॥ पंपानगरमाश्रित्यपर्य-
तामिसमंततः ॥ १४ ॥ एवंकालेषु गच्छत्सु तत्रैव नगरोत्तमे ॥ कदाचिदागतः सोहं
मनोज्ञं शिवमंदिरं ॥ १५ ॥ पूजायां वर्तमानायां चतुर्दश्यां महातिथौ ॥ अपश्यमुत्सु
कंदूराद्दहिर्द्वारं समाश्रितः ॥ १६ ॥ अथाहंपरमं कुद्देर्दहस्तेः प्रधावितः ॥ तस्मा
द्देशादपक्रांतः प्राणरक्षापरायणः ॥ १७ ॥ ततः प्रदक्षिणी कृत्य मनोज्ञं शिवमंदि-
रं ॥ बलिपिंडादिलोभेन पुनर्द्वारमुपागतः ॥ १८ ॥ एवं पुनः पुनस्तत्र कृत्वा कृत्वा प्रद-
क्षिणं ॥ द्वारदेशे समासीनं निजघ्नुर्निशितैः शरैः ॥ १९ ॥ सविद्धगात्रः सहसा शिव
द्वारिगताशुभः ॥ जातोऽस्य हंकुले राज्ञां प्रभावाच्चिवसंनिधेः ॥ २० ॥ दृष्ट्वा चतुर्द-
शी पूजां दीपमालाविलोकिताः ॥ तेन पुण्येन महता त्रिकालज्ञोऽस्मिन्नामिनि ॥ २१ ॥
॥ प्राग्जन्मवासनाभिश्च सर्वभक्षोऽस्मिन्निर्घृणः ॥ विदुषामपि दुर्लभ्या प्रकृतिर्वास-
नामयी ॥ २२ ॥ अतोहमर्चयामीशं चतुर्दश्यां जगद्गुरुं ॥ त्वमपि श्रद्धया भद्रे भजदे-
वं पिनाकिनं ॥ २३ ॥ राज्ञोवाच मत्पूर्वजन्मचरितं वक्तुमर्हसि तत्त्वतः ॥
राजोवाच त्वंतु पूर्वमेकाचित्कपोती व्योमचारिणी ॥ २४ ॥ कापिलध्व-

ती किंचिन्मांसपिंडं यदहं लया ॥ त्वद्गृहीतमथालोक्य गृध्रः कोप्यामिषं वली ॥ २५ ॥ नि-
रामिषः स्वयं वेगादभिदुद्रावभीषणः ॥ ततस्तं वीक्ष्य विचस्ता विद्रुता सिवरानने ॥ -
२६ ॥ तेनानुयाताघोरेण मांसपिंडं जिघृक्षया ॥ दिष्ट्या श्रीगिरिमासाद्य श्रान्ता तत्र शि-
वालयं ॥ २७ ॥ प्रदक्षिणं परिक्रम्य ध्वजाग्रेसमुपस्थिता ॥ अथानुसृत्य सहसा तीक्ष्णतुं-
डो विहंगमः ॥ २८ ॥ त्वानिहत्य निपात्या धोमांसमादाय जग्मिवान् ॥ प्रदक्षिणं प्रक्रम-
णा देवदेवस्य शूलिनः ॥ २९ ॥ तस्याग्रे मरणाच्चैव जातासीह नृपांगना ॥ राज्ञोवा-
च श्रुतं पूर्वमशेषेण प्राग्जन्मचरितं मया ॥ ३० ॥ जातं च महदाश्चर्यं भक्तिश्च मम ने-
तसि ॥ अथान्यद्वोतुमित्रिकालज्ञमहामते ॥ ३१ ॥ इदं शरीरमुत्सृज्य यास्यावः कांग-
तिपुनः ॥ राज्ञोवाच अतोमेव जनिष्ये हं द्वितीये संधवो नृपः ॥ ३२ ॥ संजयेश-
सूता त्वं हि मामेव प्रतिपत्स्यसे ॥ तृतीये तु भवे राजा सौराष्ट्रे भविताऽस्य हं ॥ ३३ ॥ कलिं
गराज तनया त्वं मे पत्नी भविष्यसि ॥ चतुर्थे तु भविष्यामि भवे गांधारभूमिपः ॥ ३४ ॥ मा-
गधी राजतनया तत्र त्वं मम गहिनी ॥ पंचमे वतिनाथो हं भविष्यामि युगांतरे ॥ ३५ ॥ द-
शहं राजतनया त्वं मे वमवल्लभा ॥ अस्माज्जन्मनिषष्ठे हं मानर्त्तं भवितानृपः ॥ ३६ ॥

ययातिवंशजाकन्याभूत्वामामेवयास्यसि ॥ पांज्यराजकुमारोहंसममेभविताभवे ॥
३७ ॥ तत्रमत्सदृशो नान्योरूपौदार्यगुणादिभिः ॥ सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञो बलवान्दृढ-
विक्रमः ॥ ३८ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नः सर्वलोकमनोरमः ॥ पद्मवर्ण इतिख्यातः पद्ममित्र
समद्युतिः ॥ ३९ ॥ भविता त्वंच वैदर्भीरूपेणाप्रतिमाभुवि ॥ नाम्नावसू मतीख्याता रू-
पावयवशोभिनी ॥ ४० ॥ सर्वराजकुमाराणां मनोनयननंदिनी ॥ सा त्वं स्वयं वरेसर्वान्वि-
हाय नृपनंदनान् ॥ ४१ ॥ वरं प्राप्स्यसि मामेव दमयंती वनेषधं ॥ सोहं जित्वानृपान्सर्वान्
प्राप्य त्वां वरवर्णिनी ॥ ४२ ॥ स्वराष्ट्रस्थोरिव लान् भोगान् भोक्ष्ये वर्षगणान् बहून् ॥ इत्था-
च्च विविधैर्यज्ञैर्वीजिमेधादिभिः श्रमैः ॥ ४३ ॥ संतर्प्य पितृदेवर्षिन्दिनैश्च हि जसत्तमा-
न् ॥ संपूज्य देवदेवेशं शंकरं लोकशंकरं ॥ ४४ ॥ पुत्रेराज्यधुरं न्यस्य गंतास्मि तपसे व-
नं ॥ तत्रागस्त्या त्पुनिवराद्भूतज्ञानमवाप्स्यन् ॥ ४५ ॥ त्वया सह गमिष्यामि शिवस्य पर-
मं पदं ॥ चतुर्दश्यां चतुर्दश्यां एव संपूज्य शंकरं ॥ ४६ ॥ सप्तजन्मसूराज त्वं भविष्यति व-
रानने ॥ इत्येतत्सकृत्तल्लब्धं पूजादर्शनमात्रतः ॥ ४७ ॥ कसारमेयो दुष्टात्मा केदृशी व-
तसद्भुतिः ॥ सूतः ॥ इत्युक्तानि जनायेन साराज्ञीशु भलक्षणा ॥ ४८ ॥ परं

विस्मयमापन्ना पूजयामास तं मुदा ॥ सोपिराजा तया सार्द्धं मुक्ताभोगान्ययेषिता-
न् ॥ ४९ ॥ जगाम सप्तजन्मांते शंभोस्तत्परमं पदं ॥ य एतच्छिवपूजायामाहात्म्यं परमा-
द्भुतं ॥ शृणुयात्कीर्तयेद्वापि स गच्छेत्परमं पदं ॥ ५० ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे-
ब्रह्मोत्तरखंडे चतुर्दशीमाहात्म्यं नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४॥ सूत उवाच
शिवो गुरुः शिवो देवः शिवो बंधुः शरीरिणां ॥ शिव आत्मा शिवो जीवः शिवो दम्यं
न किंचन ॥ १ ॥ शिवमुद्दिश्य यत्किंचिद्दत्तं जप्तं हुतं कृतं ॥ तदनंतफलं प्रीक्तं सर्वांग-
मविनिश्चितं ॥ २ ॥ भक्त्या निवेदितं शंभोः पत्रं पुष्पं फलं जलं ॥ अल्पादल्पतरं वा-
पित दानं त्याग कल्पते ॥ ३ ॥ विहाय सकलान् धर्मान्सकला गमनिश्चितान् ॥ शिव
मेकं भजेद्यस्तु मुच्यते सर्वबंधनात् ॥ ४ ॥ याप्रीतिरात्मनः पुत्रेया कलत्रे धनैः पिशा-
॥ कृतांचेच्छिवपूजायां त्रायतीति किमद्भुतं ॥ ५ ॥ तस्मात्केचिन्महात्मानः सकला-
न्विषया सवान् ॥ त्यजंति शिवपूजार्थं स्वदेहमपि दुस्त्यजं ॥ ६ ॥ साजिह्वाया शिवं
स्तोतितत्तन्मनो ध्यायते शिवं ॥ तौ कर्णौ तत्कथालोलौ तौ हस्तौ तस्य पूजकौ ॥ ७ ॥ ते
नेत्रे पश्यतः पूजां तच्छिरः प्रणतं शिवे ॥ तौ पादौ यो शिवस्ते च भक्त्या पर्यटयः सदा-

॥८॥ यस्येन्द्रियाणिसर्वाणि वर्तन्ते शिवं कर्मसु ॥ स निस्तरति संसारं मुक्तिं मुक्तिं च वि-
दति ॥९॥ शिवभक्तियुतो मर्त्यश्चांडालः पुल्कसोऽपि च ॥ नारीनरो वाषं दो वासद्यो-
मुच्येन संसृतेः ॥१०॥ किंकुलेन किमाचारेः किं शीलेन गुणेन वा ॥ भक्तिलेशयुतः
शंभोः सर्वं दधः सर्वदेहिनां ॥११॥ उज्जयिन्यामभूद्राजा चंद्रसेनसमाह्वयः ॥ जातो
मानवरूपेण द्वितीय इव वासवः ॥१२॥ तस्मिन्पुरे महाकालं वसंतं परमेश्वरं ॥ संपू-
जयत्यसौ भक्त्या चंद्रसेनो नृपोत्तमः ॥१३॥ तस्याभवत्सरवाराज्ञः शिवपारषदा-
ग्रणीः ॥ मणिभद्रो जिताभद्रः सर्वलोकनमस्कृतः ॥१४॥ तस्यैकदामहीभर्तुः
प्रसन्नः शंकरानुगः ॥ चिंतामणिं ददौ दिव्यं मणिभद्रो महामतिः ॥१५॥ समणिः
कौस्तुभ इव द्योतमानो र्कसन्निभः ॥ दृष्टः श्रुतो वाध्यातो वा नृणां यत्नमंगलं ॥
१६॥ तस्य कांतिलवस्पृष्टं कांस्यं ताम्रायसंचपुः ॥ पाषाणादिकमन्यद्वासद्योभव-
तिकांचनं ॥१७॥ सतंचिंतामणिं कंठे विभूद्राजा सनंगतः ॥ रराज राजा देवानां-
मध्ये भानुरिव स्वयं ॥१८॥ सदा चिंतामणिं प्रीवंतं श्रुत्वा राजसत्तमं ॥ प्रहृत्य तर्षी-
राजानः सर्वे क्षब्धदो भवन् ॥१९॥ स्नेहात्केचिदयाचंत धार्म्यात्केचन दुर्मदाः ॥

दैवलब्धमजानंतो मणिं मत्सरिणो नृपाः ॥२०॥ सर्वेषां भूभृतां यात्रायदा व्यर्थीकृता
मुना ॥ राजानः सर्वदेशानां संरंभं चक्रिरे तदा ॥२१॥ सौराष्ट्राः कैकयाः शाल्वाः कलिं-
गशकमद्रकाः ॥ पांचाला वंति सौवीरामगधामत्यसंजयाः ॥२२॥ एते चान्ये चरा-
जानः सहाश्वरथकुंजराः ॥ चंद्रसेनं मृधेजेतुमुद्यमंचक्रुरोजसा ॥२३॥ ते तु सर्वे स्त-
संरब्धाः कंपयंतो वसंधरां ॥ उज्जयिन्याश्चतुर्द्वारं रुरुधुर्बहुसैनिकाः ॥२४॥ संरु-
ध्यमानां स्वपुरीं दृष्ट्वा राजभिरुद्धतैः ॥ चंद्रसेनो महाकालं तमेव शरणं ययौ ॥२५॥
एतस्मिन्नंतरे गोपीकाचितपुरवासिनी ॥ एकपुत्राभर्तृहीना तत्रैवासीच्चिरंतना ॥
२६॥ सा पंचहायनं बालं वहंती गतभर्तृका ॥ राजाकृतां महापूजां दर्शयित्वा
पतेः ॥२७॥ सा दृष्ट्वा सर्वमाश्चर्यं शिवपूजामहोदयं ॥ प्रणिपत्य स्वशिविरं पुनरे-
वाभ्यपद्यत ॥२८॥ एतत्सर्वमशेषेण स दृष्ट्वा बलवीर्यवान् ॥ कुतूहलेन विदधे-
शिवपूजां विरक्तिदां ॥२९॥ आनीय हृद्यं पाषाणं शून्ये तु शिविरं तमे ॥ नाति-
दूरे स्वशिविराच्छिवलिंगमकल्पयत् ॥३०॥ यानिकानि च पुष्पाणि हस्तलभ्या-
नि चात्मनः ॥ आनीय स्नायित्वा लिंगं पूजयामास भक्तितः ॥३१॥ गंधालंका-

रवासांसि धूपदीपाक्षतादिकं ॥ विधाय कृत्रिमैर्दिव्यैर्नैवेद्यं चाप्यकल्पयत् ॥ ३३ ॥ भूयो
भूयः समभ्यर्च्य पत्रैः पुष्पैर्मनोरमैः ॥ नृत्यं च विविधं कृत्वा प्रणनाम पुनः पुनः ॥ ३४ ॥
एवंपूजां प्रकुर्वीत शिवस्यानन्यमानसं ॥ सायुत्रं प्रणयाद्रोपी भोजनाय समाह्वयत् ॥
३५ ॥ मात्राहूतोऽपि बहुशः स पूजासक्तमानसः ॥ बालोऽपि भोजनं नैष्ठिकं दामाता स्वयं य-
यौ ॥ ३६ ॥ तं विलोक्य शिवस्याग्रे निषण्णं मीलितेक्षणं ॥ चकर्ष पाणिं संगृह्य कोपेन सम-
ताडयत् ॥ ३७ ॥ आकृष्टस्तुडितो वापि नागच्छत् स्वस्तोयदा ॥ तां पूजां नाशयामास-
क्षित्वा लिंगं विदूरतः ॥ ३८ ॥ हा हेति रुदमानं तं निर्भत्स्य स्वस्तं तदा ॥ पुनर्विवेश स्व-
गृहं गोपीरोषसमन्विता ॥ ३९ ॥ मात्रा विनाशितां पूजां दृष्ट्वा देवस्य शूलिनः ॥ देवदेवे
ति चुक्रोश निपपात स बालकः ॥ ४० ॥ प्रनष्टसंज्ञः सहसा बाष्पपूरपरिप्लुतः ॥ लब्ध-
संज्ञो मुहूर्त्तेन च क्षुपी उदमीलयत् ॥ ४१ ॥ ततो मणिस्तम्भविराजमानं हिरण्मयद्वार-
कपाटद्वारं ॥ महार्हनीलामलवज्रवेदिकं तदेव जातं शिविरं शिवालयं ॥ ४२ ॥ सं-
तप्तहेमकलशैर्बहुभिर्विचित्रैः प्रोद्भासितस्फटिकसौधतलाभिरामं ॥ रम्यं च तल्लि-
वपुरं वरपीठमध्ये लिंगं चरत् स हितं सददर्शबालः ॥ ४३ ॥ सदृष्ट्वा सहसोत्थाय भी-

तो विस्मितमानसः ॥ निमग्न इव संतोषात्परमानंदसागरे ॥ ४४ ॥ विज्ञाय शिवपूजाया-
माहात्म्यं तत्प्रभावतः ॥ नमामदंडवद्भूमौ स्वमातुरघशान्तये ॥ ४५ ॥ देवक्षमस्वदुरितं मम-
मातुरुमापते ॥ मूढायास्त्वामजानंत्याः प्रसन्नो भव शंकर ॥ ४६ ॥ यद्यस्ति मयि यत्किंचि-
त्पुण्यं त्वद्भक्तिसंभवं ॥ तेनापि शिवमेमाता तव कारुण्यमाश्रयात् ॥ ४७ ॥ इति प्रसाद्य गि-
रिशं भूयो भूयः प्रणम्य च ॥ सूर्ये चास्तंगते बालो निर्जगाम शिवालयात् ॥ ४८ ॥ अथाप-
श्यत् स्वशिविरं पुरंदरपुरोरमं ॥ सद्यो हिरण्मयी भूतं विचित्रविभवोज्ज्वलं ॥ ४९ ॥ सौतः
प्रविश्य भवनं मोदमानो निशामुरवे ॥ महामणिगणाकीर्णं हेमराशिसमुज्ज्वलं ॥ ५० ॥
तत्रापश्यत् स्वजननीं स्मरंतीं मकुतोभयां ॥ महार्हं रत्नपर्यंकं सितशय्यामधिष्ठितां ॥
५१ ॥ रत्नालंकारदीप्तां गीदिव्यां विराजिनीं ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नां साक्षात् स्मरव-
धूमिव ॥ ५२ ॥ जवेनोत्थापयामास संभ्रमोत्फुल्ललोचनः ॥ अंबजागृहिभद्रं ते पश्ये-
दमहदद्भुतं ॥ ५३ ॥ इति प्रबोधिता गोपीस्वपुत्रेण माहात्मना ॥ स संभ्रमं समुत्थाय त-
त्सर्वं प्रत्यवेक्षत ॥ ५४ ॥ अपूर्वमिव चात्मानमपूवमिव बालकं ॥ अपूर्वचस्वसदनं
दृष्ट्वा सीत्स्मरवविह्वला ॥ ५५ ॥ श्रुत्वा पुत्रसुरवात्सर्वं प्रसादं गिरिजापतेः ॥ राज्ञे वि-

ज्ञापयामास यो भजत्यनिशं शिवं ॥ ५५ ॥ सराजा सहस्रगत्य समाप्तनियमो निशि ॥
गोपवधाश्च सदनं माणिक्यवरकोज्वलं ॥ ५६ ॥ दृष्ट्वा महीपतिः सर्वसामात्यः स
पुरोहितः ॥ मुहूर्ते विस्मितधृतिः परमानंदनिर्भरः ॥ ५७ ॥ प्रेम्णा बाध्यजलमुचं न
परिरेमेतमभेकं ॥ एवमत्यद्भुताकारा छिवमाहात्म्यकीर्तनात् ॥ ५८ ॥ पौराणां सं-
भ्रमाच्चैव सारात्रिः क्षणतामगात् ॥ अथ प्रभाते युद्धाय पुरं संरुध्य संस्थिताः ॥ ५९ ॥
राजानश्चारवक्त्रेभ्यः शुश्रुवुः परमाद्भुतं ॥ तेत्यक्तवैराः सहस्रराजानश्चकिता-
मृशं ॥ ६० ॥ न्यस्तशस्त्राभिविविशस्त्रं द्रसेनानुमोदिताः ॥ तां प्रविश्य पुरीं रम्यां म-
हाकालं प्रणम्य च ॥ ६१ ॥ तद्रोपवनितागेहमाजग्मुः सर्वभूभृतः ॥ ते तत्र चंद्रसेने-
न प्रत्युद्रम्याभिपूजिताः ॥ ६२ ॥ महार्हविष्टररताः प्रीत्या नंदनस्स विस्मिताः ॥ गो-
पसूनोः प्रसादाय प्रादुर्भूतं शिवालयं ॥ ६३ ॥ लिंगं च वीक्ष्य स्म महच्छिवे चक्रुः प-
रांमतिं ॥ तस्मै गोपकुमाराय प्रीतास्ते सर्वभूभुजः ॥ ६४ ॥ वासो हिरण्यरत्नानि
गोमहिषादिकं धनं ॥ गजान् अश्वान् रथान् रोकान् छत्रयान् परिछदान् ॥ ६५ ॥
दासान् दासीरनेकाश्च ददुः शिवरूपार्थिनः ॥ ये ये सर्वेषु देशेषु गोपास्तिष्ठन्ति भू-

रिषाः ॥ ६६ ॥ तेषां तमेव राजानं चक्रिरे सर्वपार्थिवाः ॥ अथास्मिन्नंतरे सर्वैस्त्रिदशैर-
भिपूजितः ॥ ६७ ॥ प्रादुर्बभूव तेजस्वी हनूमान् त्वानरेश्वरः ॥ तस्याभिगमनादेव राजा
नोजातसंभ्रमाः ॥ ६८ ॥ प्रत्युत्थाय नमश्च कुर्मक्तिनम्रात्ममूर्त्तयः ॥ तेषां मध्ये समा-
सीनः पूजितः प्लवगेश्वरः ॥ ६९ ॥ गोपात्मजसमाश्लिष्य राजा वीक्ष्येदमब्रवीत् ॥ स
र्वशृणु तमद्रवो राजानो ये च देहिनाः ॥ ७० ॥ शिवपूजामृतेनान्यागतिरस्ति शरीरिणां
॥ एष गोपसूतो दिव्या प्रदोषे मंदवासरे ॥ ७१ ॥ अमं चेणापि संपूज्य शिवं शिवमवाप्त-
वान् ॥ मंदवारे प्रदोषो यं दुर्लभः सर्वदेहिनां ॥ ७२ ॥ तत्रापि दुर्लभतरः कृष्णपक्षे स
मागते ॥ एष पुण्यतमो लोके गोपानां कीर्तिवर्धनः ॥ ७३ ॥ अस्य वंशेष्टमो भावीनं
दोनाममहायशाः ॥ प्राश्य ते तस्य पुत्रत्वं कृष्णो नारायणः स्वयं ॥ ७४ ॥ अद्य प्रभृ-
तिलोके स्मिन्नेष गोपालनंदनः ॥ नाम्ना श्रीकर इत्युच्चैर्लोकैरव्यातिंगमिष्यति ॥
७५ ॥ सूत उवाच एवमुक्त्वा जनीसूनुस्तस्मै गोपकसूनवे ॥ उपदिश्य-
शिवाचारं तत्रैवांतरधीयत ॥ ७६ ॥ ते च सर्वे महीपालाः संदृष्टाः प्रतिपूजिताः ॥ चं-
द्रसेनं समामंत्र्य प्रतिजग्मु र्यथागतं ॥ ७७ ॥ श्रीकरोपि महातेजा उपदिष्टो हनूमता

॥ ब्राह्मणैः सह धर्मज्ञैश्च केशभोः समर्हणं ॥ ७८ ॥ कालेन श्रीकरः सोपि चंद्रसेन-
श्च भूपतिः ॥ समाराध्य शिवं भक्त्या प्रापतुः परमं पदं ॥ ७९ ॥ इदं रहस्यं परमं पवित्रं य-
शस्करं पुण्यमहर्धिवर्धनं ॥ आख्यातमारव्या तमघोषनाशनं गौरीशपादांबुजभक्ति-
वर्धनं ॥ ८० ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे ब्रह्मोत्तरखंडे पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥
ऋषय ऊचुः यदुक्तं भवता सूत महादायकानामद्भुतं ॥ शंभोर्माहात्म्यं कथनम-
शेषाद्यहरं परं ॥ १ ॥ भूयोऽपि श्रोतुमिच्छामस्तदेव स समाहिताः ॥ प्रदोषे भगवान् शं-
भुः पूजितस्तु महात्मभिः ॥ २ ॥ सप्रयच्छति कांसिद्धिमेतन्नो ब्रूहि स्तुत ॥ श्रुतम-
प्यसकृत्सूत भूयस्तृष्णाप्रवर्धते ॥ ३ ॥ सूत उवाच साधुपृष्टं महाप्राज्ञाभ-
वद्विलोकविश्रुतेः ॥ अतो हं संप्रवक्ष्यामि शिवपूजाफलं महत् ॥ ४ ॥ त्रयोदश्यां ति-
थौ सायं प्रदोषः परिकीर्तितः ॥ तत्र पूज्यो महादेवो नान्यो देवः फलार्थिभिः ॥ ५ ॥
प्रदोषपूजामाहात्म्यं को नु वर्णयितुं क्षमः ॥ यत्र सर्वेऽपि विबुधास्तिष्ठंति गिरिशं-
तिके ॥ ६ ॥ प्रदोषसमये देवः कैलासे रजतालये ॥ करोति नृत्यं विबुधैरभिष्टुत-
गुणोदयः ॥ ७ ॥ अथ पूजाजपो होमस्तत्कथातद्गुणस्तवः ॥ कर्तव्यो नियतमर्त्य-

श्चतुर्वर्गफलार्थिभिः ॥ ८ ॥ दारिद्र्यतिमिरंधानां मर्त्यानां भवभीरुणां ॥ भवसाग-
रमग्नानां शर्वीयं पारदर्शनः ॥ ९ ॥ दुःखशोकभयार्त्तानां क्लेशनिर्वाणमिच्छतां ॥
प्रदोषे पार्वतीशस्य पूजनं मंगलायनं ॥ १० ॥ दुर्बुद्धिरपि नीचोऽपि मंदभाग्यः शरोऽपि
वा ॥ प्रदोषे पूज्य देवेशं विपद्भ्यः संप्रमुच्यते ॥ ११ ॥ शत्रुभिर्हन्यमानोऽपि दश्यमानो
पि पन्नगैः ॥ शैलेराक्रम्यमानोऽपि पतितोऽपि महाबुधौ ॥ १२ ॥ आविद्धकालदंडोऽपि-
नानारोगहतोऽपि वा ॥ न विनश्यति मर्त्ये सोऽपि प्रदोषे गिरिशार्चनात् ॥ १३ ॥ दारिद्र्य-
मरणदुःखं कृष्णभारं न गोपमं ॥ सद्यो विधूय संपद्भिः पूज्यते शिवपूजनात् ॥ १४ ॥
अत्र वक्ष्ये महापुण्यमिति हासपुरातनं ॥ यं श्रुत्वा मनुजाः सर्वे प्रयाति कृतकृत्यतां
॥ १५ ॥ आसीद्विदमविषयेनास्नासत्यरथो नृपः ॥ सर्वधर्मरतो धीरः स्रुशीलः स-
त्यसंगरः ॥ १६ ॥ तस्य पालयतो भूमिं धर्मेण मुनिपुंगवाः ॥ व्यतीयाय महान्कालः
सूरवे नैव महामतेः ॥ १७ ॥ अथ तस्य महीभर्तुर्विभूतः शाल्वभूभुजः ॥ शत्रवश्चो-
द्धतबुलादुर्मर्षेण पुरोगमाः ॥ १८ ॥ कदाचिदथ तेशाल्वाः सनद्धबहुसैनिकाः ॥
विदमनगरीं प्राप्य रुरुधुर्विजिगीषवः ॥ १९ ॥ दृष्ट्वा निरुध्यमानां तां विदमो-

धिपतिः पुरीं ॥ योद्धुमभ्याययोतूर्णबलेनमहताहतः ॥ २० ॥ तस्येतेरभवद्युद्धं शाल्वेरपिब
लोद्धतेः ॥ पातालेपन्नगेंद्रस्यगंधर्वैरिवदुर्मदैः ॥ २१ ॥ विदर्भनृपतिः सोयकृत्वायुद्धं सदा
रुणं ॥ प्रनष्टेरुबलेशाल्वेर्निहतोरणमूर्धनि ॥ २२ ॥ तस्मिन्महारथेर्वीरेर्निहतेमंत्रिभिः-
सह ॥ दुद्रुवुः समरेभगनाहतशेषाश्वसैनिकाः ॥ २३ ॥ अथयुद्धेभिविरतेनदत्स्मरि-
पुमंत्रिषु ॥ न गयीयुध्यमानायां जाते कोलाहलेरवे ॥ २४ ॥ तस्यसत्यरयस्यैकाविद
र्भाधिपतेः सती ॥ शूरिशोकसमाविष्टाक्वचिद्यत्नादिनिर्ययौ ॥ २५ ॥ सानिशासम
येयत्नादंतर्वत्नीनृपांगना ॥ निर्गताशोकसंतप्ताप्रतीचीं प्रययौ दिशं ॥ २६ ॥ अथम-
मातेमार्गेणगच्छंतीसहसासती ॥ अतीत्यदूरमध्वानंददर्शविमलसरः ॥ २७ ॥ तत्रा
गत्यवरारोहातप्तातापेनभूयसा ॥ विलसंतसरस्तीरेछायावृक्षसमाश्रयत् ॥ २८ ॥
तत्रदेववशाद्राज्ञीविजनेतरुकुट्टिमे ॥ अस्मत्समयेसाध्वीमुहूर्त्तसद्गुणान्विते ॥ २९
॥ अथसाराजमहिषीपिपासाभिहताभृशं ॥ सरोवतीर्यचार्वेगीप्रस्ताग्राहेणभूय-
सा ॥ ३० ॥ जातमात्रः कुमारोपिविनष्टपितृमातृकः ॥ रुरोदोच्चैः सरस्तीरेक्षत्पिपा
सादितोबलः ॥ ३१ ॥ तस्मिन्नेवंकंदमानेजातमात्रेकुमारके ॥ काचिदभ्याययौशी

घोदिष्ट्याविप्रवरांगना ॥ ३२ ॥ साप्येकहायनंबालमुद्वहंतीनिजात्मजं ॥ अधनाभर्तृ
रहितायाचमानागृहेगृहे ॥ ३३ ॥ एकात्मजाबंधुहीनायाश्चामार्गवशंगता ॥ उमाना
मद्विजसतीददर्शनृपनंदनं ॥ ३४ ॥ सादृष्ट्वाराजतनयंसूर्यविंबमिवन्युतं ॥ अनाथ-
मेनंकंदंतंचितयाभासशूरिशः ॥ ३५ ॥ अहोसमहदाश्वर्यमिदेदृष्टंमयाधुना ॥ अ
च्छिन्ननाभिसूत्रोयंशिशुर्माताकवागता ॥ ३६ ॥ पितानास्तिनचान्योस्तिनास्तिबंधु
जनोपिवा ॥ अनाथः रूपणोबालः शेतेकेवलभूतले ॥ ३७ ॥ एषचांडालजोवापि-
शूद्रजोवैश्यजोपिवा ॥ विप्रात्मजोवानृपजोज्ञायतेकथमर्भकः ॥ ३८ ॥ शिशुमे-
नंसमुत्पृत्यपुणाम्योरसवत्सुवं ॥ किंत्वचिज्ञानकुलजंनोत्सहेस्मष्टुमुत्तमं ॥ ३९ ॥ इ
तिमीमांसमानायांतस्याविप्रवरस्त्रियां ॥ ४० ॥ कश्चित्समाययौभिक्षः साक्षाद्दे
वः शिवः स्वयं ॥ तामाहभिक्षवर्योयविप्रभानिनिमारिवद ॥ ४१ ॥ रक्षेनंबालकंस्त
भ्रुविसृज्यहृदिसंशयं ॥ अनेनपरमंश्रेयः प्राप्स्यसेत्याचिरादिह ॥ ४२ ॥ एतावदु-
क्तात्वरितोभिक्षः कारुणिकोययौ ॥ अथतस्मिन्नातेभिक्षौविस्रब्धाविप्रभाभि
नी ॥ ४३ ॥ तमर्भकंसमादायनिजमेवगृहंययौ ॥ भिक्षवाक्येनविस्रब्धासाराज

तनयंतया ॥ ४४ ॥ आत्मपुत्रेण सदृशं रूपयापर्यपोषयत् ॥ एकचक्राङ्कयेरम्येग्रामे कृत-
निकेतना ॥ ४५ ॥ स्वपुत्रं राजपुत्रं च भिक्षान्नेन व्यवर्धयत् ॥ ब्राह्मणी तनयश्चैव सराजत-
नयस्तथा ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणैः कृतसंस्कारो बृहथाते स पूजितौ ॥ कृतोपनयनौ काले बालकौ-
नियमे स्थितौ ॥ ४७ ॥ भिक्षार्थं चैरतुस्तत्र मात्रा सह दिने दिने ॥ ताम्यां कदाचिद्बालाभ्यां
साविप्रवनिता सह ॥ ४८ ॥ भैक्षं चरतीं देवेन प्रविष्टा देवतालये ॥ तत्र हृद्भैः समाकीर्णसु-
निभिर्देवतालये ॥ ४९ ॥ तौ दृष्ट्वा बालकौ धीमान् शांडिल्यो मुनिरब्रवीत् ॥ अहो देवव-
लं चित्रमहो कर्मदुरत्ययं ॥ ५० ॥ एष बालो न्यजननीं श्रितो भैक्षेण जीवति ॥ इमामेव
द्विजवधूं प्राप्यमातरमुत्तमां ॥ ५१ ॥ स ह वै द्विजपुत्रेण द्विजभावं समाश्रितः ॥ इति श्रु-
त्वामुने वीक्यं शांडिल्यस्य द्विजांगना ॥ ५२ ॥ सा प्रणम्य स भामध्ये पर्यपृच्छत्सविस्म-
या ॥ ब्रह्मन्नेषो भर्मा को नीतो मया भिक्षोर्गिरा गृहं ॥ ५३ ॥ अविज्ञातकुलोद्यापि स्मृत-
वत्परिपोष्यते ॥ कस्मिन्कुले प्रसूतो यं कामाता जनकोऽस्य कः ॥ ५४ ॥ सर्वविज्ञातु-
मिच्छामि भवतो ज्ञानचक्षुषः ॥ ५५ ॥ इति पृष्ठो मुनिः सोऽथ ज्ञानदृष्टिर्द्विजस्त्रिया ॥
आचरन्त्यौ तस्य बालस्य जातकर्म च पौर्विकं ॥ ५६ ॥ विदर्भराजपुत्रस्तत्पितुः स-

मरे मृतिं ॥ तन्मातुर्न कहरणं सा कल्येन न्यवेदयत् ॥ ५७ ॥ अथ सा विस्मितानारी-
पुनः पप्रच्छ तं मुनिं ॥ सराजा सकलान् भोगान् हित्वा युद्धे कथं मृतः ॥ ५८ ॥ दारिद्र्य-
मस्य बालस्य कथं प्राप्तं महामुने ॥ दारिद्र्यं पुनरुत्सूय कथं राज्यमवाप्स्यति ॥ ५९ ॥ अ-
स्यापि मम पुत्रस्य भिक्षान्नेनैव जीवतः ॥ दारिद्र्यं शर्मनोपायमुपदेष्टुं त्वमर्हसि ॥ ६० ॥ -
शांडिल्य उवाच ॥ अमुष्य बालस्य पिता सविदर्भमहीपतिः ॥ पूर्वजन्मनि पांड्ये-
शो बभूव नृपसन्नमः ॥ ६१ ॥ सराजा सर्वधर्मज्ञः पालयन् सकलान् महीं ॥ प्रदोषसमये शं-
भुकदाचित्प्रत्यपूजयत् ॥ ६२ ॥ तस्य पूजयतो भक्त्या देवं विभुवने श्वरं ॥ आसीत्कल-
कलारावः सर्वत्र नगरे महान् ॥ ६३ ॥ श्रुत्वा तमुत्कटं शब्दं राजा त्यक्तशिवार्चनः ॥ नि-
र्ययौ राजभवनान्नगरक्षोभशंकया ॥ ६४ ॥ एतस्मिन्नेव समये तस्यामात्यो महाब-
लः ॥ शत्रुं गृहीत्वा सामन्तराजांति कमुपागमत् ॥ ६५ ॥ अमात्येन समानीतं शत्रुं सामं-
तमुद्धतं ॥ दृष्ट्वा क्रोधेन नृपतिः शिरछेदमकारयत् ॥ ६६ ॥ स तथैव महीपालो विस्म-
ज्य शिवपूजनं ॥ असमाप्तात्मनियमश्च कारनिशि भोजनं ॥ ६७ ॥ तत्पुत्रोऽपि तथा च
के प्रदोषसमये शिवं ॥ अनर्चयित्वा मूढात्मा भुक्त्वा सुखापदुर्मदः ॥ ६८ ॥ जन्मांत-

रेसनृपतिर्विदर्भक्षितिपोभवत् ॥ शिवार्चनांतरायेणपरैर्भोगांतरेहतः ॥ ६९ ॥ तत्पुत्रो
यः पूर्वभवेसोस्मिन्नन्मनितस्ततः ॥ भूत्वादारिद्र्यमापन्नः शिवपूजा व्यतिक्रमात् ॥
७० ॥ अस्यमाता पूर्वभवेसपत्नीं ह्यनाहन्त् ॥ तेनपापेनमहताग्राहेणास्मिन्भवह
ता ॥ ७१ ॥ एषाप्रवृत्तिरेतेषांभवत्येसमुदाहृता ॥ अनर्चितेशिवेभर्त्याः प्राप्नुवन्तिदरि
द्रतां ॥ ७२ ॥ सत्यं ब्रवीमिपरलोकहितं ब्रवीमिसारं ब्रवीम्युपनिषद्दयं ब्रवीमि ॥ सं-
सारमुल्वणमसारमवाप्यजंतोः सारोयमीश्वरपदांबुरुहस्यसेवा ॥ ७३ ॥ येनार्चयं
तिगिरिशंसमयेप्रदोषेयेनार्चितं शिवमपिप्रणमन्तिचान्ये ॥ एतत्कथांश्रुतिपुटैर्नपि
वन्तिमूढास्तेजन्मजन्मसु भवन्तिनरादरिद्राः ॥ ७४ ॥ येवैप्रदोषसमयेपरमेश्वरस्य-
कुर्वन्त्यनन्यमनसोधिंसरोजपूजां ॥ नित्यं प्रवृद्धधनधान्यकलत्रपुत्रसौभाग्यसंप-
दधिकास्तद्देवलोके ॥ ७५ ॥ कैलासशैलभवनेत्रिजगज्जनित्रीं गौरीं निवेश्य कन
कांचितरत्नपीठे ॥ नृत्यं विधातुमभिवाञ्छतिशूलपाणौ देवाः प्रदोषसमयेनुभजन्ति
सर्वे ॥ ७६ ॥ वाग्देवीधृतवल्लकीशतमरवेवेणुं दधत्यज्ञस्तालोन्निद्रकरोरमाभग
वतीगेयप्रयोगान्विता ॥ विष्णुः सांद्रमृदंगवादनपटुर्देवाः समन्तात्स्थिताः सेवं-

तेतमनुप्रदोषसमयेदेवंमृडानीपतिं ॥ ७७ ॥ गंधर्वयक्षपतगोरगसिद्धसाध्यावि-
द्याधरामरवराक्षरसांगणाश्च ॥ येन्येत्रिलोकनिलयाः सहभूतवर्गाः प्राप्तेप्रदोष
समयेहरपार्श्वसंस्थाः ॥ ७८ ॥ अतः प्रदोषेशिवएकएवपूज्योयनान्येहरिपद्मजा-
द्याः ॥ तस्मिन्महेशोविधिनेज्यमानेसर्वेप्रसीदन्तिस्तराधिनायाः ॥ ७९ ॥ एषतेतनयः
पूर्वजन्मनिब्राह्मणोत्तमः ॥ प्रतिग्रहैर्वयोनिन्येनयज्ञाद्यैः सकर्मभिः ॥ ८० ॥ अतो-
दारिद्र्यमापन्नः पुत्रस्तेद्विजभाभिनि ॥ तदोषपरिहारार्थं शरणं यातुशंकरं ॥ ८१ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणेब्रह्मोत्तरखंडेप्रदोषमहिमावर्णनं नामषष्ठोऽध्यायः ॥ ६॥
सूतउवाच इत्युक्तामुनिनासाध्वीसाविप्रवनितापुनः ॥ तंप्रणम्याथपप्रच्छ-
शिवपूजाविधेः क्रमं ॥ १ ॥ शांडिल्यउवाच पक्षद्वयेत्रयोदश्यां निरा-
हारो भवेद्यदा ॥ घटित्रयादस्तमयात्पूर्वस्नानं समाचरेत् ॥ २ ॥ शुक्लांबरधरो धीरो
वाग्यनो नियमान्वितः ॥ कृतसंध्याजपविधिः शिवपूजां समाचरेत् ॥ ३ ॥ देवस्य-
पुरतः सम्यगुपलिप्य नवांभसा ॥ विधाय मंडपं रम्यं धौतवस्त्रादिभिर्बुधः ॥ ४ ॥ वि-
तानाद्यैरलंकृत्य फलपुष्पनवांकुरैः ॥ विचित्रपद्ममुत्पृथ्य वर्णपंचकसंयुतं ॥ ५ ॥

तत्रोपविश्य सशभेभक्तियुक्तः स्थिरासने ॥ सम्यक्संपादिताशेषपूजोपकरणः शुचिः
॥ ६ ॥ आगमोक्तेन मंत्रेण पीठमा मंत्रयेत्सुधीः ॥ ततः कृत्वा त्रिशङ्खचक्रमृतशङ्खादिकं-
क्रमात् ॥ ७ ॥ प्राणायाममंत्रं कुर्याद्दीजवर्णैः सविंदुकैः ॥ मातृकान्यस्य विधिवद्वा-
त्वातां देवतां परां ॥ ८ ॥ समाप्य सातृकाभूयोध्यात्वा चैव परं शिवं ॥ वामभागेशुरुनत्वा
दक्षिणे गणपतं मेतु ॥ ९ ॥ अंसोरुयुग्मे धर्मादीन् न्यस्य नाभौ च पार्श्वयोः ॥ अधर्मादी-
न नंतादीन् हृदि पीठे मनुन्यसेतु ॥ १० ॥ आधारशक्तिमारभ्य ज्ञानात्मानमनुक्रमात् ॥
उक्तक्रमेण विन्यस्य हृत्पद्मे साधुभाविते ॥ ११ ॥ नवशक्तिमये रम्ये त्याये देवमुमापतिं
॥ चंद्रकोटिप्रतीकाशं त्रिनेत्रं चंद्रशेखरं ॥ १२ ॥ आपिंगलजटाजूटं रत्नमौलिविरा-
जितं ॥ नीलग्रीवमुदारांगं नागहारोपशोभितं ॥ १३ ॥ वरदाभयहस्तं च धारिणं च प-
रश्वधं ॥ दधानं नागवलयकेयूरांगदमुद्रिकं ॥ १४ ॥ व्याघ्रचर्मपरीधानं रत्नसिंहासने
स्थितं ॥ ध्यात्वा तद्दामभागे च चिंतयेद्भिरिकन्यकां ॥ १५ ॥ भास्वज्जपाप्रसूनाभा-
मुदयार्कसमप्रभां ॥ विद्युत्पुंजनिभां तन्वीं मनोनयननंदिनीं ॥ १६ ॥ बालेंदुशेखरां
स्निग्धां नीलकुंचितकुंतलां ॥ भृंगसंघातरुचिरां नीलालकविराजितां ॥ १७ ॥ -

मणिकुंडलविद्योतमुखमंडलविभ्रमां ॥ नवकुंकुमपंकांककपोलदलदर्पणां ॥ १८ ॥
॥ मधुरस्मितविभ्राजदरुणाधरपल्लवां ॥ कंबुकंठीं शिवामुद्यत्कुचपंकजकुण्डलां ॥
१९ ॥ पाशांकुशाभयाभीष्टविलसंती चतुर्भुजां ॥ अनेकरत्नविलसत्कंकां कितमुद्रि-
कां ॥ २० ॥ वलित्रयेण विलसद्भेदमकांचीगुणान्वितां ॥ रक्तमाल्यावरधरां दिव्यचंदनच-
र्चितां ॥ २१ ॥ दिक्पालवनितामौलिसन्तां घिसरोरुहां ॥ रत्नसिंहासनारूढां सर्पराजप-
रिच्छदां ॥ २२ ॥ एवं ध्यात्वा महादेवं देवीं च गिरिकन्यकां ॥ न्यासक्रमेण संपूज्य देवगंधादि-
भिः क्रमात् ॥ २३ ॥ पंचभिर्ब्रह्मभिः कुर्यात्प्रोक्तस्थानेषु वाहदि ॥ पृथक्पुष्पांजलिं दे-
हे मूलेन च हृदि त्रिधा ॥ २४ ॥ पुनः स्वयं शिवो भूत्वा मूलमंत्रेण साधकः ॥ ततः संपूज-
येद्देवं वात्सपीठे पुनः क्रमात् ॥ २५ ॥ संकल्पं प्रवदेत्तत्र पूजार्थं समाहितः ॥ कृतांज-
लिपुटो भूत्वा चिंतयेद्दृदिशंकरं ॥ २६ ॥ कृणु पातकदौर्भाग्यदारिद्र्यविनिवृत्तये ॥
अशेषाद्यविनाशाय प्रसीद मम शंकर ॥ २७ ॥ दुःखशोकान्नि संतप्तं संसारभयपी-
डितं ॥ बहुरोगाकुलं दीनं त्राहि मां वृषवाहन ॥ २८ ॥ आगच्छ देव देवेश महादेवा भ-
यंकर ॥ गृहाण सहपार्वत्या तव पूजां मया कृतां ॥ २९ ॥ इति संकल्पविधिवद्वात्सपू-

जांसमाचरेत् ॥ गुरुगणपतिं चैव यजेत्सव्यापसव्ययोः ॥ ३० ॥ क्षेत्रेशमीशको-
णेतुयजेद्वास्तोषति क्रमात् ॥ वाग्देवीं च यजेत्तत्रततः कात्यायनीं यजेत् ॥ ३१ ॥ ध-
र्मज्ञानं च वैराग्यं ऐश्वर्यं च नमो तैः ॥ स्वरेरीशादिकोणेषु पीठपादानु क्रमात् ॥
३२ ॥ आप्यां बिंदु विसर्गं भ्यामधर्मादीन् पूजयेत् ॥ सत्वरूपं च तुर्दिक्षु मध्येन
तंसतारकं ॥ ३३ ॥ सत्वादींस्त्रिगुणांस्तु रूपान्पीठेषु विन्यसेत् ॥ अथ ऊर्ध्वं छदेमा-
या सह लक्ष्म्या शिवेन च ॥ ३४ ॥ तदंते चोत्तुजं भूयः सकलं मंडलवयं ॥ पत्रकेसर-
किंजल्क व्याप्तं तत्राक्षरैः क्रमात् ॥ ३५ ॥ पद्मत्रयं तथा भ्यर्च्य मध्ये मंडपमादरात् ॥
वामांज्येष्ठान् च रौद्रीं च भागाद्यैर्दिक्षु पूजयेत् ॥ ३६ ॥ वामाद्यानवशक्तीश्च नवस्वरयु-
तायजेत् ॥ तदिदं बीजत्रयाद्येन पीठमंत्रेण चार्चयेत् ॥ ३७ ॥ आहूतैः प्रथमांगैश्च पंच-
भिर्मूर्तिशक्तिभिः ॥ त्रिशक्तिमूर्तिभिश्चान्यैर्निधिद्वयसमन्वितैः ॥ ३८ ॥ अनं-
ताद्यैः परीताश्च मातृभिश्च वृषादिभिः ॥ सिद्धिभिश्चाणिमाद्याभिरिन्द्राद्यैश्च स-
हायुधैः ॥ ३९ ॥ वृषभक्षेत्रचंडेशदुर्गाश्च स्कंदनंदिनौ ॥ गणेशः सैन्यपञ्चैव-
स्वस्वलक्षणलक्षिताः ॥ ४० ॥ अणिमामहिमा चैव गिरिमालधिमा तथा ॥ ईशि-

त्वं च वशित्वं च प्राप्तिः प्राकाम्यमेव च ॥ ४१ ॥ अष्टैश्वर्याणि चोक्तानि तेजोरूपाणि-
केवलं ॥ पंचभिर्ब्रह्मभिः पूर्वैर्हृल्लेखाद्यादिभिः क्रमात् ॥ ४२ ॥ अंगैरुमाद्यैरिन्द्रा-
द्यैः पूजोक्ता मुनिभिस्तैः ॥ उमा चंडेश्वरादींश्च पूजयेदुत्तरादितः ॥ ४३ ॥ एव-
मावरणैर्युक्तं तेजोरूपं सदाशिवं ॥ उमया सहितं देवमुपचारैः प्रपूजयेत् ॥ ४४
॥ सप्रतिष्ठितशंखवस्यतीर्थैः पंचामृतैरपि ॥ अभिषिच्य महादेवरुद्रसूक्तैः स-
माहितः ॥ ४५ ॥ कल्पयेद्विविधैर्मंत्रैरासनाद्युपचारकान् ॥ आसनं कल्पयेद्धै-
मं दिव्यवस्त्रसमन्वितं ॥ ४६ ॥ अर्घ्यमष्टगुणोपेतं पाद्यं शङ्खोदकेन च ॥ तेनैवाच-
मनंदद्यान्मधुपर्कमधूत्तरं ॥ ४७ ॥ पुनराचमनं दत्वा स्नानं मंत्रैः प्रकल्पयेत् ॥
उपवीतं तथा वासोभूषणानि निवेदयेत् ॥ ४८ ॥ गंधमष्टांगसंयुक्तं संपूतं वि-
निवेदयेत् ॥ ततश्च विल्वमंदारकल्हारसरसीरुहैः ॥ ४९ ॥ धतूरकंकणिका-
रं चणपुष्पं च मल्लिकां ॥ कुशापामार्गतुलसीमाधवीचंपकादिकं ॥ ५० ॥ बृहती
करवीराणियथालब्धानि साधकः ॥ निवेदयेत्सगंधानि माल्यानि विविधानि-
च ॥ ५१ ॥ धूपं कालागरूतपल्लं दीपं च विमलं शुभं ॥ अथ पायसनैवेद्यं सघृतं-

सोपदंशकं ॥ ५२ ॥ मोदकापूपसंयुक्तं शर्करागुडसंयुतं ॥ मधुना क्तं दधियुतं जल-
पानं समन्वितं ॥ ५३ ॥ तेनैव हविषा वन्हौ जुहुयाच्च त्रिभाविने ॥ आगमोक्तेन विधि-
ना गुरुवाक्यनिमंत्रितः ॥ ५४ ॥ नैवेद्यं शंभवे भूयो दत्वा तांबूलमुत्तमं ॥ धूपनीरा-
जनं रम्यं छत्रं दर्पणमुत्तमं ॥ ५५ ॥ समर्पयित्वा विधिवन्मंत्रैर्वैदिकतांत्रिकैः ॥ यद्यशक्तः स्व-
यं निस्वोयथा विभवमर्चयेत् ॥ ५६ ॥ भक्त्या दत्तेन गौरीशः पुष्पमात्रेण तुष्यति ॥ अ-
थांगभूतान्सकलान् गणेशादीन् प्रपूजयेत् ॥ ५७ ॥ स्तवैर्नावा विधैस्तु त्वासाष्टांगं प्रणमे-
दुधः ॥ ततः प्रदक्षिणी कृत्य नवचंडेश्वरादिकान् ॥ ५८ ॥ पूजां समर्प्य विधिवत्प्रार्थये-
द्गिरिजापतिं ॥ जयदेवजगन्नाथजयशंकरशाश्वत ॥ ५९ ॥ जयसर्वस्तराध्यक्षजयस-
र्वस्तरार्चित ॥ जयसर्वगुणातीतजयसर्ववरप्रद ॥ ६० ॥ जयनित्यनिराधारजयविश्वं-
भराव्यय ॥ जयविश्वैकवेद्येशजयनागेंद्रभूषण ॥ ६१ ॥ जयगौरीपतेशंभोजयचंद्रा-
र्धेश्वर ॥ जयकोट्यर्कसंकाशजयानंतगुणाश्रय ॥ ६२ ॥ जयरुद्रविरूपाक्षजया-
चित्यनिरंजन ॥ जयदुस्तरसंसारसागरोत्तारणप्रभो ॥ ६३ ॥ प्रसीदमेमहादेवसं-
सारार्त्तस्परिवद्यतः ॥ सर्वपापभयंहृत्वारक्षमां परमेश्वर ॥ ६४ ॥ महादारिद्र्यमग्नस्य

महापापहतस्य च ॥ महाशोकविनष्टस्य महारोगातुरस्य च ॥ ६५ ॥ ऋणभारपरीतस्य
दत्तमानस्य कर्मभिः ॥ ग्रहेः प्रपीड्यमानस्य प्रसीदममशंकर ॥ ६६ ॥ दरिद्रः प्रार्थये
देवं पूजांते गिरिजापतिं ॥ अर्थी लोवापिराजा वा प्रार्थये देवमीश्वरं ॥ ६७ ॥ दीर्घमा-
युः सदारोग्यं कोशवृद्धिर्बलोन्नतिः ॥ ममास्तु नित्यमानंदः प्रसादान्न वशंकर ॥ ६८
॥ शत्रवः संक्षयं यांतु प्रसीदंतु मम प्रजाः ॥ नश्यंतु दस्य वीराश्चेजनाः संतु निरापदः ॥
६९ ॥ दुर्भिक्षमरिसंतापः शमयांतु महीतले ॥ सर्वसस्य समृद्धिश्च भूयात्स्वरवमयादि-
शः ॥ ७० ॥ एवमाराधये देवं प्रदोषे गिरिजापतिं ॥ ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्चाद्दक्षिणा-
भिश्च तोषयेत् ॥ ७१ ॥ सर्वपापक्षयकरी सर्वदारिद्र्यनाशिनी ॥ शिवपूजामयारव्याता
सर्वाभीष्टवरप्रदा ॥ ७२ ॥ महापातकसंघातमधिकं चोपपातकं ॥ शिवद्रव्यापहरणा-
दन्यत्सर्वं निवारयेत् ॥ ७३ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां पुराणेषु स्मृतिष्वपि ॥ प्रायश्चित्त-
तानि दृष्टानि शिवद्रव्यहारिणां ॥ ७४ ॥ बहुनात्र किमुक्तेन श्लोकार्द्धेन ब्रवीम्यहं
॥ ब्रह्महत्याशतं वापि शिवपूजा विनाशयेत् ॥ ७५ ॥ मया कथितमेतत्ते प्रदोषे शिवपू-
जनं ॥ रहस्यं सर्वजंतूनामत्र नास्त्यत्र संशयः ॥ ७६ ॥ एताभ्यामपि बालाभ्यामेवं पू-

जाविधीयतां ॥ अतः संवत्सरादेवपरांसिद्धिमवाप्स्यथ ॥ ७७ ॥ इति शांडिल्यवचनमा-
कर्ण्य द्विजसामिनी ॥ ताभ्यां तु सह बालाभ्यां प्रणनाम मुनेः पदं ॥ ७८ ॥ विप्रस्युवाच
अहमद्यहृतार्थास्मितवदर्शनमात्रतः ॥ एतौ कुमारौ भगवंस्त्वामेव शरणं गतौ ॥
७९ ॥ एष मे तनयो ब्रह्मन् शुचि व्रत इतीरितः ॥ एष राजसूतो नाम्ना धर्मगुप्तः कृतो मया ॥
८० ॥ एतावहं च भगवन् भवच्चरणकिंकराः ॥ समुद्धरास्मि न्यतितान् घोरैर्दारिद्र्यसा-
गरे ॥ ८१ ॥ इति प्रपन्नां शरणं द्विजांगनामाश्वस्य वाक्यैरमृतोपमानैः ॥ उपादिदेशाथ
तयोः कुमारयोर्मुनिः शिवाराधनमंत्रविद्यां ॥ ८२ ॥ अथोपदिष्टौ मुनिना कुमारौ ब्रा-
ह्मणीचसा ॥ तं प्रणम्य समासं च जग्मुस्ते शिवमंदिरात् ॥ ८३ ॥ ततः प्रभृति तौ बालौ
मुनिवर्योपदेशतः ॥ प्रदोषे पार्वतीशस्य पूजां चक्रतुरंजसा ॥ ८४ ॥ एवं पूजयतोर्देवं
द्विजराजकुमारयोः ॥ सखे नैव व्यतीयाय तयोर्मासचतुष्टयं ॥ ८५ ॥ कदाचिद्राज-
पुत्रेण विनासो द्विजनंदनः ॥ स्नातुं गतो न दीतीरे च चार बहुलीलया ॥ ८६ ॥ तत्र नि-
र्झरनिर्घातनिर्भिन्नेव प्रकुट्टिमे ॥ निधानकलशं स्थूलं प्रस्फुरंतं ददर्श ह ॥ ८७ ॥ तं ह-
त्वा सहसा गत्य हर्षको तु कविक्ललः ॥ देवोपपन्नं मन्वानो गृहीत्वा शिरसा ययौ ॥ ८८

संभ्रमं समानीय निधानकलशं बलात् ॥ निधाय भवनस्यांतिमातरं समभाषत ॥ ८९ ॥
॥ मातर्मातरि मंपश्य प्रसादं गिरिजापते ॥ निधानं कुंभरूपेण दर्शितं करुणात्मना ॥ ९० ॥
॥ अथ सा विस्मिता साध्वी समाहूय नृपात्मजं ॥ स्वपुत्रं प्रति नंदाहमानयंती शिवा-
र्चनं ॥ ९१ ॥ शृणुतां मे वचः पुत्रो निधानकलशीमिमं ॥ समं विभज्य गृहीतां म-
म शासनगौरवात् ॥ ९२ ॥ इति मातुर्वचः श्रुत्वा तु तोष द्विजनंदनः ॥ प्रत्याहरा-
जपुत्रस्तां विस्त्रब्धः शंकरार्चने ॥ ९३ ॥ मातस्तव सुतस्यैव स्रक्तं तेन समागतं ॥
नाहं गृहीतुमिच्छामि विभक्तं धनसंचयं ॥ ९४ ॥ आत्मनः स्रक्तं ताल्लब्धं स्वयमेव
भुनक्तुं सौ ॥ स एव भगवानीशः करिष्यति कृपां मयि ॥ ९५ ॥ एवमर्चयतोऽंश-
भुभूयोऽपि परया मुदा ॥ संवत्सरो व्यतीयाय तस्मिन्नेव गृहे तयोः ॥ ९६ ॥ अ-
थैकदाराजसूनुः सह तेन द्विजान्मना ॥ वसंतसमये प्राप्ते विजहार वनांतरे ॥ ९७ ॥
॥ अथ दूरंगतौ क्वापि वने द्विजनृपात्मजौ ॥ गंधर्वकन्याः कीदृतीः शतशस्ता वप-
श्यतां ॥ ९८ ॥ ताः सर्वाश्चारुसर्वांग्यो विहरंत्यो मनोहरं ॥ दृष्ट्वा द्विजात्मजो दू-
रादुवाच नृपनंदनं ॥ ९९ ॥ इतः पुरो न गंतव्यं विहरंत्यग्रतस्त्रियः ॥ स्त्रीसन्निधानं

विबुधास्त्यजंति विमलाशयाः ॥ १०० ॥ एताः कैतवकारिण्यो घनयो वनदुर्मदाः ॥
मोहयंत्योजनं दृष्ट्वा वाचानुनयकोविदाः ॥ १०१ ॥ अतः परित्यजेत्स्त्रीणां सन्नि-
धिसहभाषणं ॥ द्विजधर्मरतो विद्वान्ब्रह्मचारी विशेषतः ॥ १०२ ॥ अतो हं नोत्सहे-
गंतुं कीडास्थानं मृगीदृशां ॥ इत्युक्त्वा द्विजपुत्रस्तनिवृत्तौ दूरतस्थितः ॥ १०३ ॥
अथासौ राजपुत्रस्तु कौतुकाविष्टमानसः ॥ तासां विहारपदवीमेक एवाभयो-
ययौ ॥ १०४ ॥ तत्र गंधर्वकन्यानां मध्ये त्वेकावरानना ॥ दृष्ट्वा यांतं राजपुत्रं चिंत-
यामास चेतसा ॥ १०५ ॥ अहो कोयमुदारांगो युवासर्वगसुंदरः ॥ मत्तमातंगग-
मनोलावण्यामृतवारिधिः ॥ १०६ ॥ लीलालोलविशालाक्षीमधुरस्मितपेशलः
॥ मदनोपमरूपश्रीः सुकुमारांगलक्षणः ॥ १०७ ॥ इत्याश्चर्ययुतावाला दूरा-
दृष्ट्वानृपात्मजं ॥ सर्वाः सरवीः समालोक्य वचनं चेदमब्रवीत् ॥ १०८ ॥ इतो-
विदूरे हे सरव्या वनमस्येकमुत्तमं ॥ विचित्रचंपकाशोकपुन्नागबकुलैर्युतं ॥
१०९ ॥ तत्र गत्वा वनं सर्वाः सचीय कुसुमोत्करं ॥ भवत्यः पुनरायांतु तावन्ति-
ष्टाम्यहं त्विह ॥ ११० ॥ इत्यादिष्टः सरवीवर्गोजगाम विपिनांतरं ॥ सापि गंध

र्वजातस्योन्यस्तदृष्टिर्नृपात्मजे ॥ १११ ॥ तां समालोक्य तन्वंगी न वयो वनशालिनीं ॥
बालांस्वरूपसंपत्त्या परिभूततिलोत्तमां ॥ ११२ ॥ राजपुत्रः समागम्य कौतुकात्फुल्ल-
लोचनः ॥ अवापदेवयोगेन मदनस्य शरव्यां ॥ ११३ ॥ गंधर्वतनया सापि प्राप्ता य-
नृपसूनवे ॥ उत्थाय तरसा तस्मै प्रददौ पल्लावासनं ॥ ११४ ॥ कृतोपचारमासीनं तमा-
साद्य समध्यमा ॥ पप्रच्छ तद्रूपगुणैर्ध्वस्तधैर्यैः कुलद्रिया ॥ ११५ ॥ कस्त्वं कमलपत्रा-
क्षकस्याद्देशादिहागतः ॥ कस्य पुत्र इति प्रेम्णा पृष्टः सर्वं न्यवेदयत् ॥ ११६ ॥ विदर्भ-
राजतनयं विध्वस्तपितृमातृकं ॥ शत्रुभिश्च तं स्थानमात्मानं परराष्ट्रगं ॥ ११७ ॥
सर्वमावेद्य भूपतां पप्रच्छ नृपनंदनः ॥ कालं वामोरुकिंचात्रकार्यं ते कस्य चात्मजा ॥
११८ ॥ किमवध्यायसि त्वदा किं वा वक्तुमिहेच्छसि ॥ इत्युक्त्वा सा पुनः प्राह शृणुराजं
दसन्नम ॥ ११९ ॥ आस्ते कोद्रविकोनाम गंधर्वाणां कुलाग्रणीः ॥ तस्याहमस्मि वनया-
नाम्ना चांशुमती स्मृता ॥ १२० ॥ त्वामायांतं विलोक्या हं त्वत्संभाषणलालसा ॥ त्य-
क्त्वा सरवीजनं सर्वमेकैवास्मि महामते ॥ १२१ ॥ सर्वसंगीतविद्यासूतमनो न्यास्ति
काचन ॥ मम योगेन तुभ्यंति सर्वापि च सूरस्त्रियः ॥ १२२ ॥ सा हं सर्वकलाभिज्ञाज्ञा

तसर्वजनेंगिता॥ तवाहमीक्षितंवेद्यमयितेसंगतंमनः॥१२३॥ तयाममापिचौत्स-
क्यं देवेनप्रतिपादितं॥ आवयोस्मेहभेदोत्रनाभिभूयादितःपरं॥१२४॥ इतिसंभाष्य
तेनाशुप्रेम्णागंधर्वनंदिनी॥ मुक्ताहारंददौ तस्मैस्वकुचांतरभूषणं॥१२५॥ तमादा
याद्भुतंहारंसतस्याः प्रणयाकुलः॥ गाढहर्षपरासिक्ताभिदमाहनृपात्मजः॥१२६॥
॥ सत्यमुक्तंत्वयाभीरुतथाप्येकंवदाम्यहं॥ त्यक्तराज्यस्यनिस्वस्यकयमेभवसिप्रि-
या॥१२७॥ सात्वंपितृमतीबालाविलंघ्यपितृशासनं॥ स्वच्छंदाचरणंकर्तुंमूढत्वं-
कयमर्हसि॥१२८॥ इतितस्यवचः श्रुत्वातंप्रत्याहशुचिस्मिता॥ अस्तनामतये
वाहंकरिष्येपश्यकौतुकं॥१२९॥ गच्छस्वभवनंकांतपरश्वःप्रातरेवतु॥ आगच्छपुनर
त्रैवकार्यमस्तिचनोमृषा॥१३०॥ इत्युक्तातंनृपसूतंसासंगतसरबीजना॥ अपक्वाम
तत्तार्वांगीसत्तापिनृपनंदनः॥१३१॥ ससमभ्येत्यहर्षेणद्विजपुत्रस्यसन्निधिं॥ सर्व
मारब्धायतेनैवसार्धंस्वभवनंययौ॥१३२॥ सतयापूर्वनिर्दिष्टस्यानंप्राप्यनृपात्म-
जः॥ गंधर्वराजमद्राक्षीत्सुदुहित्रासमन्वितं॥१३३॥ संगंधर्वपतिःप्राप्तावभि-
नंद्यकुमारकौ॥ उपवेश्यासनेरम्येराजपुत्रमभाषत॥१३४॥ गंधर्वउवाच

राजेंद्रपुत्रपूर्वेद्युःकैलासंगतवानहं॥ तत्रापश्यंमहादेवंपार्वत्यासहितंप्रभुं॥१३५॥
॥ आहूयमांसदेवेशःसर्वेषांत्रिदिवौकसां॥ सन्निधावाहभगवान्करुणामृतवा-
रिधिः॥१३६॥ धर्मगुप्ताद्वयःकश्चिद्राजपुत्रोस्तिभूतले॥ अकिंचनोममृषराज्यो
हतबंधुश्चशत्रुभिः॥१३७॥ सवालोगुरुवाक्येनमदर्चायोरतःसदा॥ अद्यतत्पि
तरःसर्वेमांप्राप्तास्तत्प्रभावतः॥१३८॥ तस्यत्वमपिसाहाय्यंकुरुगंधर्वसत्तम॥
अथासौनिजराज्यस्योहतशत्रुर्भविष्यति॥१३९॥ इत्याज्ञप्तोमहेशेनसंप्राप्तोनिज
मंदिरं॥ अनयामदुहित्राचबहुशोभ्यर्थितस्तथा॥१४०॥ ज्ञात्वेदंसकलंशंभोर्नि-
योगंकरुणात्मनः॥ आदायेमांदुहितरंप्राप्तोस्तीतिवनांतरं॥१४१॥ अतएनांप्रय-
त्नामिकन्यामंश्रुमतींतव॥ हत्वाशत्रून्स्वराष्ट्रेत्वांस्यापयामिशिवाज्ञया॥१४२॥
तस्मिन्पुरेत्वमनयाभुक्ताभोगान्प्रयथैषितान्॥ दशवर्षसहस्रांतेगंतासिगिरिशा-
लयं॥१४३॥ तत्रापिममकन्येयंत्वामेवप्रतिपत्स्यते॥ अनेनैवस्वदेहेनदिव्येनशि-
वसंनिधौ॥१४४॥ इतिगंधर्वराजस्तमाभाष्यनृपनंदनं॥ तस्मिन्वनेस्वदुहितुःपाणि
ग्रहमकारयत्॥१४५॥ पारिवर्हमदात्तस्मैरत्नभाराचहोष्वलान्॥ चूडामणिचं-

द्रनिभंमुक्ताहारांश्चभासरान्॥१४६॥दिव्यालंकारवासांसिकार्त्तस्वरपरिभुदान्॥
गजानामयुतंभूयोनियुतंनीलवाजिनां॥१४७॥स्यंदनानांसहस्राणिसौवर्णानिम
हांतिच॥पुनरेकरथंदिव्यंधनुश्चैद्रायुधोपमं॥१४८॥अस्त्राणांचसहस्राणिनू-
णीचाक्षय्यसायको॥अमेघंवर्मसौवर्णशक्तिंचरिपुमर्दिनीं॥१४९॥दुहितुःपरिच-
र्यार्थंदासीपंचसहस्रकं॥ददौप्रीतमनास्तस्मैधनानिविविधानिच॥१५०॥गंधर्वसै-
न्यमत्युग्रंचतुरंगसमन्वितं॥पुनश्चतस्रहायार्थंगंधर्वाधिपतिर्ददौ॥१५१॥इत्यंरा-
जेंद्रतनयःसंप्राप्तश्रियमुत्तमां॥अमीष्टजायासहितोमुमुदेनिजसंपदा॥१५२॥-
कारयित्वास्वदुहितुर्विवाहंसमयोचितं॥ययोविमानमारुह्यगंधर्वाधिपतिर्दिवम्
॥१५३॥धर्मगुप्तःकृतोद्वाहःसहगंधर्वसेनया॥पुनःस्वनगरंप्राप्यजघानरिपुवा-
हिनीं॥१५४॥दुर्त्यपणंरणेज्ञात्वाशक्त्यागंधर्वसेनया॥निःशेषितारातिबलःप्रवि-
वेशनिजंपुरं॥१५५॥ततोभिषिक्तःसन्निवैर्ब्राह्मणैश्चमहोत्तमैः॥रत्नसिंहास-
नारूढश्चक्रैराज्यमकंदकं॥१५६॥याविप्रवनितापूर्वतमपुष्पात्स्वपुत्रवत्॥सै-
वमाताभवत्तस्यसम्प्राताद्विजनंदनः॥१५७॥गंधर्वतनयाजायाविदर्भनंगरेश्व

रः॥आराध्यदेवंगिरिशंधर्मगुप्तो नृपोभवत्॥१५८॥एवमन्येसमाराध्यप्रदोषे
गिरिजापतिं॥लभंतेभीषितान्कामान्देहांतेतुपरांगतिं॥१५९॥सूतउ-
वाच एतन्महाव्रतंपुण्यंप्रदोषेशंकरार्चनं॥धर्मार्थकाममोक्षाणांयदेतस्मा
धनंपरम्॥१६०॥यएतच्छृणुयात्पुण्यमाहात्म्यंपरमाद्भुतं॥प्रदोषेशिवपूजांतेक
ययेद्वासमाहितः॥१६१॥भवेन्नतस्यदारिद्र्यंजन्मांतरशतेष्वपि॥ज्ञानैश्वर्यस
मायुक्तःसोतेशिवपुरंव्रजेत्॥१६२॥येप्राप्यदुर्लभतरंमनुजाःशरीरंकुर्वन्तिहं
तपरमेश्वरपादपूजां॥धन्यास्तएवनिजपुण्यजितत्रिलोकास्तेषांपदाबुजर-
जोभुवनंपुनाति॥१६३॥इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मोत्तरखंडेप्रदोषम-
हिमावर्णननामसप्तमोऽध्यायः॥७॥सूतउवाच नित्यानंदमयं
शांतंनिर्विकल्पंनिरामयं॥शिवतत्त्वमनाद्यंतंयेविदुस्तेपरंगताः॥१॥विरक्ताः
कामभोगेभ्योयेप्रकुर्वन्त्यहैतुकीं॥भक्तिंपरांशवेधीरास्तेषांमुक्तिर्नसंशयः॥२॥
विषयानभिसंधाययेकुर्वन्तिशिवेरतिं॥विषयेर्नाभिभूयन्तेभुजन्तेतत्फलान्य
पि॥३॥येनकेनापिभावेनशिवभक्तियुतो नरः॥नविनश्यति यात्येवकाले-

नापि परांगतिं ॥ ४ ॥ आरुरुक्षः परं स्थानं विषयासक्तमानसः ॥ पूजयेत्कर्मणाशंभुं
भोगांते शिवमाप्नुयात् ॥ ५ ॥ अशक्तः कश्चिदुत्सृष्टं प्रायो विषयवासनां ॥ अतः क-
र्ममयी पूजा कामधेनुः शरीरिणां ॥ ६ ॥ मायामयेऽपि संसारे ये विहृत्य चिरं सरवं ॥
मुक्तिमिच्छन्ति देहांते तेषां धर्मो यमीरितः ॥ ७ ॥ शिवपूजा सदा लोके हेतुः स्वर्गाप-
वर्गयोः ॥ सोमवारे विशेषेण प्रदोषादिगुणान्विते ॥ ८ ॥ केवलेनापि ये कुर्युः सोम-
वारे शिवार्चनं ॥ न तेषां विद्यते किंचिदिहा सुब्रह्मदुर्लभं ॥ ९ ॥ उपोषितः शुचिर्भूता
सोमवारे जितेन्द्रियः ॥ वैदिकैर्लौकिकैर्वापि विधिवत् पूजयेत्छिवं ॥ १० ॥ ब्रह्मचारी-
गृहस्थो वा कन्या चापि स भर्तृका ॥ विभर्तृका वा स पूज्य लभते वरमीप्सितं ॥ ११ ॥
अत्रापि कथयिष्यामि कथां श्रोतुर्मनोहरां ॥ श्रुत्वा मुक्तिं प्रयात्येव भक्तिर्भवति
शांभवी ॥ १२ ॥ आर्यावर्ते नृपः कश्चिद्दासीत्थमभृतां वरः ॥ चित्रवर्मेति विख्यातो
धर्मराजो दुरात्मनां ॥ १३ ॥ स गौसाधर्मसेतूनां शास्ता दुष्यथा मिनां ॥ यथा सम-
स्तयज्ञानात्राता शरणमिच्छतां ॥ १४ ॥ कर्ता सकलपुण्यानां दाता सकलसंपदां
॥ जेता स पल्लवंदानां भक्तः शिवमुकुंदयोः ॥ १५ ॥ सोऽनुकूला स पत्नी पुलब्धा पु-

त्रान्महौजसः ॥ चिरेण प्रार्थितां लेभे कन्यामेकां वराननां ॥ १६ ॥ स लब्ध्वा तनयां दिक्ष्या-
हि मवानिव पार्वतीं ॥ आत्मानं देवसदृशं मे ने पूर्णमनोरथं ॥ १७ ॥ स एकदा ज्ञातकल-
त्रलक्षणानां हूय सा धून् द्विजमुख्यं वृंदान् ॥ कुतूहलेनाभिनिविष्टचेताः पप्रच्छ क-
न्याजनने फलानि ॥ १८ ॥ अथ तत्राब्रवीदेको बहुज्ञो द्विजसत्तमः ॥ एषा सीमंतिनी
नाम्ना कन्या तव महीपते ॥ १९ ॥ उमेव मांगल्यवती दमयंती वरूपिणी ॥ भारती व कला-
भिज्ञा लक्ष्मीरिव महागुणा ॥ २० ॥ स प्रजादेवमातेव जानकी वधूतव्रता ॥ रविप्रभेव स-
त्कांतिश्चंद्रिकेव मनोरमा ॥ २१ ॥ दशवर्षसहस्राणि सहस्रार्वा प्रमोदते ॥ प्रसूयत नया-
नष्टौ परं सरवमवाप्स्यति ॥ २२ ॥ इत्युक्तं वं तं नृपतिर्धनैः संयुज्यतं द्विजं ॥ अवाप परमां
प्रीतिं तद्वागमृतसेवया ॥ २३ ॥ अथान्योपि द्विजः प्राह धैर्यवानमित्युतिः ॥ एषा च-
तुर्दशे वर्षे वैधव्यं प्रतिपत्स्यति ॥ २४ ॥ इत्याकर्ण्य वचस्तस्य वज्रनिर्घातनिष्ठुरं ॥ मुहूर्ते
मम वद्राजचिंता व्याकुलमानसः ॥ २५ ॥ अथ सर्वान्समुत्सृज्य ब्राह्मणान् ब्रह्मवत्स-
लः ॥ सर्वदेवकृतं मत्वा निश्चिंतः पार्थिवो भवत् ॥ २६ ॥ सापि सीमंतिनी बालाक्रमे-
ण गतशेषा ॥ वैधव्यमात्मनो भावी शक्रश्चावात्मसखी पुरवात् ॥ २७ ॥ परं निर्वेदमा-

पन्नाचिंतयामास बालिका ॥ याज्ञवल्क्यमुनेः पत्नी मैत्रेयीपर्यपृष्ठत ॥ ३८ ॥ मातस्त्व
चरणं भोजं प्रपन्नास्मि भयाकुला ॥ सौभाग्यवर्धनं कर्मममशासितुमर्हसि ॥ ३९ ॥ इ-
ति प्रपन्नानृपतेः कन्यां प्राह मुनेः सती ॥ शरणं व्रजतन्वंगी पार्वती शिवसंयुता ॥ ३९ ॥ -
सोमवारेशिवगौरीं पूजयस्व समाहिता ॥ उपोषिता वासस्नाता विरजां वरधारिणी ॥ ३९ ॥
॥ यतवाङ्मिश्रलमनाः पूजां कृत्वा यथोचितां ॥ ब्राह्मणान् भोजयित्वा यशिवं सम्यक् प्रसा-
दय ॥ ३९ ॥ पापक्षयो भिषेकेण साम्राज्यं पीठपूजनात् ॥ सौभाग्यमखिलं सौरचंगंधमा-
ल्याक्षतार्पणात् ॥ ३९ ॥ धूपदानेन सौगंध्यं कांतिर्दीपप्रदानतः ॥ नैवेद्यैश्च महाभोगो-
लक्ष्मीस्तां वूलदानतः ॥ ३९ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाश्च नमस्कारप्रदानतः ॥ अष्टैश्वर्यादि-
सिद्धीनां जपएव हि कारणं ॥ ३९ ॥ होमेन सर्वकामानां समृद्धिरुपजायते ॥ सर्वेषामेव-
देवानां तुष्टिः संयमिभोजनात् ॥ ३९ ॥ इत्यमाराधय शिवं सोमवारेशिवामपि ॥ अत्या-
पदमपि प्राप्तां निस्तीर्णाभिभवाभवे ॥ ३९ ॥ घोरा ह्योरं प्रपन्नापि महाक्लेशं भयानकं
॥ शिवपूजाप्रभावेन तरिष्यसि महद्भयं ॥ ३९ ॥ इत्यंसीमंतिनी सम्यक् अनुशास्य-
पुनः सती ॥ ययौ सापिवरारोहाराजपुत्री तथा करोत् ॥ ३९ ॥ दमयंत्यां न लस्यासी

दिंद्रसेनाभिधः स्मृतः ॥ तस्य चंद्रांगदो नाम पुत्रो भूचंद्रसंनिभः ॥ ४० ॥ चित्रवर्मा-
नृपः श्रेष्ठस्तमाहूय नृपात्मजं ॥ कन्यां सीमंतिनीं तस्मै प्रायच्छ दुर्वनुज्ञया ॥ ४१ ॥ सो-
भूचंद्रोत्सवस्तत्र तस्या उद्वाहकर्मणि ॥ यत्र सर्वमहीपानां समवायो महानभूत् ॥
तस्याः पाणिग्रहं काले कृत्वा चंद्रांगदः कृती ॥ उवासकतिचिन्मासान् तत्रैव शव-
शरालये ॥ ४३ ॥ एकदा यमुनां तर्तुं सराजतनयो बली ॥ आरुरोहत रिकैश्चिद्द-
यस्यैः सह लीलया ॥ ४४ ॥ तस्मिन्तरतिकालिंदीराजपुत्रेर्विधेर्वशात् ॥ ममज्ज-
सहकैवर्तेरावर्त्ताभिहता तरी ॥ ४५ ॥ हा हेति शब्दः स्मृमहानासीत् तस्यास्तद्व-
ये ॥ पश्यतां सर्वसैन्यानां प्रलापो दिवमस्पृशत् ॥ ४६ ॥ मज्जंतो मग्निरेके चित्के-
चिद्ग्राहोदरंगताः ॥ राजपुत्रादयः केचिन्महश्यंत महाजले ॥ ४७ ॥ तद्वचः श्रु-
त्य राजापि चित्रवर्मातिविह्वलः ॥ यमुनायास्तटं प्राप्य विचेष्टः समजायत ॥ -
४८ ॥ श्रुत्वाथ राजपत्यश्च बभूवुर्गतचेतनाः ॥ सा च सीमंतिनी श्रुत्वा पपात
भुवि मूर्छिता ॥ ४९ ॥ तथान्ये मंत्रिमुख्याश्च नायकाः सपुरोहिताः ॥ विह्वलाः
शोकसंतप्ता विलेपुर्मुक्तमूर्धजाः ॥ ५० ॥ इंद्रसेनोपिराजेन्द्रः पुत्रवार्त्तां सुदुः-

रिवतः॥ आकर्ष्यसहपत्नीभिर्नष्टसंज्ञः पपातह॥ ५१॥ तच्चोत्रिणश्चतत्पौरास्त-
थातद्देशवासिनः॥ आबालवृद्धवनिताश्रुकुशः शोकविह्वलाः॥ ५२॥ शोकात्के-
चिदुरोजघ्नः शिरोजघ्नुश्चकेचन॥ हाराजपुत्रहातातक्कासिकासीतिबभ्रमुः॥
५३॥ एवंशोकाकुलं दीनमिन्द्रसेनमहीपतिः॥ नगरं सहसाक्षुब्धं चित्रवर्मपुरं त-
था॥ ५४॥ अथ वृद्धैः समाश्वस्तश्चित्रवर्ममहीपतिः॥ शनैर्नगरमागत्य सां-
त्वयामासचात्मजां॥ ५५॥ सराजामसिमग्नस्यजामातुस्तस्यबांधवैः॥ आ-
गतेः कारयामाससाकल्यादोर्ध्वदैहिकं॥ ५६॥ साचसीमंतिनीसाध्वीभर्तृ-
लोकमतिः सती॥ पित्रानिषित्वास्नेहेन वैधव्यं प्रत्यपद्यत॥ ५७॥ मुनेः पत्न्योप-
दिष्टं यत्सोमवारव्रतं श्रमं॥ नतत्याजश्रमाचारावैधव्यं प्राप्तवत्यपि॥ ५८॥ ए-
वंचतुर्दशैर्वर्षैर्दुःखं प्राप्यसदा रुणं॥ ध्यायंती शिवपादाब्जं वत्सरत्रयमत्यगा-
त्॥ ५९॥ पुत्रशोकादिवाञ्छन्तमिन्द्रसेनमहीपतिः॥ प्रसत्यतस्यदायादाः स-
प्तांगं जङ्गुरोजसा॥ ६०॥ हतसिंहासनः शूरेर्दीयादेः सोप्रजो नृपः॥ निगृह्य-
काराभवने सपत्नीको निवेशितः॥ ६१॥ चंद्रांगदोपितत्पुत्रो निमग्नो यमुना-

जले॥ अधोधोमज्जमानोसौ ददर्शैरगकामिनीः॥ ६२॥ जलाक्रीडासक्तस्तादृ-
क्ष्वाराजकुमारकं॥ विस्मितास्तमयानिन्युः पातालं पन्नगालयं॥ ६३॥ सनीयमा-
नस्तरसापन्नगीभिर्नृपात्मजः॥ तक्षकस्यपुरं रम्यं विवेशपरमाद्भुतं॥ ६४॥ सोपश्य-
द्राजतनयोमहेंद्रभवनोपमं॥ महारत्नपरिभाजन्मयूरवपरिदीपितं॥ ६५॥ वज्रवै-
डूर्यपाचादिप्रासादशतसंकुलं॥ माणिक्यगोपुराद्वारं मुक्तादामभिरुज्ज्वलं॥ ६६॥
चंद्रकांतस्यलं रम्यं हेमहारकपाटकं॥ अनेकशतसाहस्रमणिदीपविराजितं॥ ६७॥
॥ तत्रापश्यत्सभामध्ये निषंगं रत्नविष्टरे॥ तक्षकं पन्नगाधीशं फणानेकशतो ज्वलं-
॥ ६८॥ दिव्यांबरधरं दीप्तरत्नकुंडलराजितं॥ नानारत्नपरिक्षिप्तं मुकुटद्युतिरंजि-
तं॥ ६९॥ फणामणिसहस्राद्यैरसंख्यैः पन्नगोत्तमैः॥ उपासितं प्रांजलिभिर्विचित्र-
लभूषितैः॥ ७०॥ रूपयौवनमाधुर्यविलासगतिशोभिना॥ नागकन्यासहस्रेण समं-
तात्परिवारितं॥ ७१॥ दिव्याभरणदीप्तांगं दिव्यचंदनचर्चितं॥ कालाग्निरिवदुर्ध-
र्षतेजसादित्यसंनिभं॥ ७२॥ दृष्ट्वाराजसूतोधीरः प्रणिपत्य सभास्थले॥ उत्थितः प्रां-
जलिस्तस्य तेजसाक्षिस्तलोचनः॥ ७३॥ नागराजोपितं दृष्ट्वाराजपुत्रं मनोरमं॥ को-

यंकस्मादिहायातइतिप्रच्छपन्नगः॥७४॥ तांऊचुर्षमुनातोयेदृष्टोस्माभिर्यदृष्टया
॥ अज्ञातकुलनामायमानीतिस्तवसन्निधिं॥७५॥ अथपृष्टोराजपुत्रस्तस्मैकेनमहा
त्माना॥ कस्यासितनयः कस्त्वंकोदेशः कथमागतः॥७६॥ राजपुत्रोवाच
अस्तिभूमंडलेकश्चिद्देशोमगधसंज्ञकः॥ तस्याधिपोभवद्राजानलोनाममहायशः
॥७७॥ संपुण्यकीर्तिःक्षितिपोदमयंतीपतिःशुभः॥ तस्मादपींद्रसेनारव्यस्तस्यपु
त्रोमहाबलः॥७८॥ चंद्रांगदोस्मिनाम्नाहंनवोदःश्वशरालये॥ विहरन्मुनातो-
येनिमग्नेदेवचोदितः॥७९॥ एताभिःपन्नगस्त्राभिरानीतोस्मितवातिकं॥ हस्ता
हंतवपादाजं पुण्येर्जन्मांतरार्जितैः॥८०॥ अद्यधन्योस्मिधन्योस्मि कृतार्थोपित-
रौमम॥ यत्प्रेक्षितोहंकारुण्यात्त्वयासंभाषितोपिच॥८१॥ सूतउवाच
इत्युदारमसंभ्रांतवचःश्रुत्वातिपेशलं॥ तक्षकःपुनरुत्सुक्याद्वभाषेराजनंदनं-
॥८२॥ तक्षकउवाच भोभोनरेन्द्रदायादमाभैषीधीरितां व्रज॥ सर्वदे
वेषुकोदेवोयुष्माभिःपूज्यतेसदा॥८३॥ राजपुत्रउवाच योदेवःसर्व
देवेषुमहादेवइतिस्मृतः॥ पूज्यतेसहिविश्वात्माशिवोस्माभिरुमापतिः॥८४॥

यस्यतेजोशलेशेनरजसाचप्रजापतिः॥ कृतरूपोसृजद्विश्वंसनःपूज्योमहे-
श्वरः॥८५॥ यस्यांशात्सात्विकंदिव्यंविभ्रद्विष्णुःसनातनः॥ विश्वंविभर्तिभू-
तात्माशिवोस्माभिःप्रपूज्यते॥८६॥ यस्यांशान्तामसाज्जातो रुद्रःकालाग्निसं-
निभः॥ विश्वमेतद्धरत्यंतेसपूज्योस्माभिरीश्वरः॥८७॥ योविधाताविधातुश्च-
कारणस्यापिकारणं॥ तेजसांपरमंतेजःसशिवोनःपरागतिः॥८८॥ योग्मेतिष्ट
तियोभूमौयोवायोसलिलेचयः॥ यआकाशेचविश्वात्मासपूज्योनःसनातनः॥-
८९॥ यःसाक्षीसर्वभूतानांयआत्मस्थोनिरंजनः॥ यस्येछावशगोलोकःसोस्मा-
भिःपूज्यतेशिवः॥९०॥ यमेकमाद्यंपुरुषंपुराणंवदंतिभिन्नंगुणवैकृतेन॥ क्षेत्रज्ञ
मेकेयतुरीयमन्येकूटस्थमन्येसशिवोगतिर्नः॥९१॥ यनास्पृशच्चैत्यमचिंत्यतत्त्वदु-
रंतधामानमतत्त्वरूपं॥ मनोवचोवृत्तयआत्मभाजंसएषपूज्यःपरमःशिवोनः॥
९२॥ यस्यप्रसादंप्रतिलभ्यसंतोवांछंतिनैद्रं पदमुज्ज्वलंवा॥ निस्तीर्णकर्मार्गल-
कालचक्राश्चरंत्यभीताःसशिवोगतिर्नः॥९३॥ यस्यस्मृतिःसकलपापरुजाविधा-
तंसद्यःकरोत्यपिचपुल्कसजन्मभाजां॥ यस्यस्वरूपमरिवलंश्रुतिभिर्विमृश्यंत

स्मेशिवायसततं करवामपूजां ॥९४॥ यन्मूर्ध्नि लब्धनिलया सरलोकसिंधुर्यस्यां
गनाभगवती जगदंबिका च ॥ यत्कुंडले त्वहं हतक्षकवासकी हौ सोस्माकमेव ग-
तिरर्धशशांकमोलिः ॥९५॥ जयति निगमचूडाग्रेषु यस्यां ध्रिपद्मं जयति च हृदि-
नित्यं योगिनां यस्य मूर्तिः ॥ जयति सकलसत्त्वोत्तुर्ध्वगायस्य कीर्तिः सविजित-
गुणसर्गः पूज्यते स्माभिरीशः ॥९६॥ सूत उवाच इत्याकर्ण्य वचस्त-
स्य तक्षकः प्रीतमानसः ॥ जातभक्तिर्महादेवे राजपुत्रमभाषत ॥९७॥
तक्षक उवाच परितुष्टोस्मि भद्रं ते तव राजेन्द्र नंदन ॥ बालोपियत्परंतत्वं वे-
त्सि शैवं परात्परं ॥९८॥ एष रत्नमयो लोक एताश्चारुदृशो बलाः ॥ एते कल्पद्रुमाः
सर्वे वाप्योमृतरसांभसः ॥९९॥ नात्र मृत्युमयं घोरं न जरारोगपीडनं ॥ ययेष्टविह-
रात्रैव भुंक्ष्वभोगान्यथोचितान् ॥१००॥ इत्युक्तो नगराजेन सराजेन्द्र कुमारकः ॥
प्रत्युवाच परंप्रीत्या कृतांजलिरुदारधीः ॥१०१॥ कृतदारो मयं हं काले सुप्रतागृहि-
णीमम ॥ शिवपूजापरानित्यं पितरावेकपुत्रकौ ॥१०२॥ ते त्वयमांभृतं मत्वा शोके-
न महता वृताः ॥ प्रायः प्राणैर्वियुज्यंते देवात्प्राणान्वहंति वा ॥१०३॥ अतो मया व-

हृति यं नात्र स्थेयं कथंचन ॥ तमेव लोकं कृपया मां प्रापयितुमर्हसि ॥१०४॥ इत्युक्तं वंते
नरदेवपुत्रं दिव्यैर्वरान्नैः सरपादपोत्थैः ॥ अप्याययित्वा वरगंधवासः सगरलदिव्या
भरणैर्विचित्रैः ॥१०५॥ संतोषयित्वा विविधैश्च भोगैः पुनर्वभाषे भुजगाधिराजः ॥
यदा यदा त्वं स्मरसि त्वदग्रे तदा तदा विष्क्रियते मयेति ॥१०६॥ पुनश्च राजपुत्राय त-
क्षकोऽश्वं च कामगं ॥ नानाद्वीपसमुद्रेषु लोकेषु च निरर्गलं ॥१०७॥ बाहनाय ददा-
वेकं राक्षसं पन्नगेश्वरः ॥ दत्तवान् रत्नाभरणं दिव्याभरणं वाससी ॥१०८॥ तत्स-
हायार्थमेकं च पन्नगेन्द्रकुमारकं ॥ नियुज्यत तक्षकः प्रीत्या गच्छेति विससर्जतं ॥१०९॥
॥ इति चंद्रांगदः सोयसंगृह्य विविधं धनम् ॥ अश्वं कामगमारुह्य ताभ्यां सह विनिर्य-
यो ॥११०॥ स सुहृतां दिव्यैश्च ज्यतस्मादेव सरिज्जलात् ॥ विजहार तदेरम्य दिव्य-
मारुह्य वाजिनम् ॥१११॥ अयासिं समये तन्वीसा च सीमंतिनीसती ॥ स्नातुं समा-
ययौ तत्र सरिविभिः परिवारिता ॥११२॥ सा ददर्शनदीतीरे विहरंतं नृपात्मजं ॥ रक्ष-
सानरूपेण नागपुत्रेण चान्वितं ॥११३॥ दिव्यरत्नसमाकीर्णं दिव्यमाल्यावतंस-
कं ॥ देहेन दिव्यगंधेन व्याक्षिप्तं दशयोजनं ॥११४॥ तमपूर्वाकृतिं वीक्ष्य दिव्याश्वस-

धिसंस्थितं ॥ जडोन्मत्तेवभीतेवतस्थौतन्यस्तलोचना ॥ ११५ ॥ तांचराजेंद्रपुत्रो
सौहृदपूर्वाभितस्मरन् ॥ निर्मुक्तकंठाभरणं कंठसूत्रविवर्जितं ॥ ११६ ॥ असंयो-
जितधम्मिल्लामंगरागविवर्जितं ॥ त्यक्तनीलाजनापोगीरुशंगीशोकदूषितं ॥ ११७
॥ हस्तावतीर्यतुरगादुपविष्टः सरित्तटे ॥ तामाहूयवरारोहामुपवेश्येदमब्रवीत् ॥ ११८
॥ कांत्वंकस्यकलत्रंवाकस्यासितनयासती ॥ किमिदंतेगनेबाल्येदुःसहंशोकलक्ष-
णं ॥ ११९ ॥ इतिस्नेहेनसंपृष्टासावधूरश्रुलोचना ॥ लज्जितासासमारयातुंतत्सरवी
सर्वमब्रवीत् ॥ १२० ॥ इयंसीमंतिनीनाम्नास्तुषामगधभूपतेः ॥ चंद्रांगदस्यमहिषी
तनयाचित्रवर्मणः ॥ १२१ ॥ अस्यापतिर्देवयोगान्निमग्नोस्मिन्महाजले ॥ तेनेयं-
प्राप्तवैधव्याबालादुःखेनशोषिता ॥ १२२ ॥ एवंवर्षत्रयंतीतंशोकेनातिबलीयसा ॥
अद्येंदुवारेसंप्राप्तेस्नातुमत्रसमागता ॥ १२३ ॥ श्वशुरोस्याश्वराजेंद्रोदतराज्यश्च
शत्रुभिः ॥ बलाद्रुहीतोबद्धश्चसभार्यस्तद्दशस्थितः ॥ १२४ ॥ तथाप्येषाशुभाचारा
सोमवारेमहेश्वरं ॥ सांविकंपरयाभक्त्यापूजयत्यमलाशया ॥ १२५ ॥ सूतउ
वाच इत्थंसरवीसुरवेनैवसर्वभावेद्यसंप्रता ॥ ततःसीमंतिनीप्राहस्वयमेव-

नृपात्मजं ॥ १२६ ॥ कस्त्वंकंदर्पसंकाशः काविमौतवपार्श्वगौ ॥ देवोनरेंद्रः सिद्धो-
वाग्धर्वोरगकिन्नरः ॥ १२७ ॥ किमर्थंममवृत्तांतस्नेहवानिवपृच्छसि ॥ किमांवेत्सि
सद्गुर्वृत्तां दृष्टवान्किमुकुत्रचित् ॥ १२८ ॥ दृष्टपूर्वदवाभासिमयाचस्वजनोयया
सर्वकथयतत्वेनसत्यसाराहिसाधवः ॥ १२९ ॥ सूतउवाच एतावदु-
क्तानरदेवपुत्रीसवाष्यकंदीसूचिररुरोद ॥ सुमोहभूमौपतितासरवीभिर्दृष्टान
किंचित्कथितुंशशाक ॥ १३० ॥ श्रुत्वाचंद्रांगदः सर्वप्रियायाः शोककारणं ॥ सुह-
र्त्तमभवत्तूष्णीस्वयंशोकसमाकुलः ॥ १३१ ॥ अथाश्वास्यप्रियांतन्वीविविधैर्वा-
ज्जयैः पुनः ॥ सिद्धानामवयंदेवाः कामगाइतिसोब्रवीत् ॥ १३२ ॥ ततोबलादि-
वाक्यपाणिग्रहणशंकिता ॥ पुलकांचितसर्वांगीतां कर्णेत्विदमब्रवीत् ॥ १३३
॥ क्वापिलोकेमयादृष्टस्तवभक्तोवरानने ॥ त्वद्वृत्ताचरणात्प्रीतः सद्यएवागमि-
ष्यति ॥ १३४ ॥ अपनेष्यतितेशोकं द्वित्रैरेवदिनैर्ध्रुवं ॥ एतच्छंसितुमायातस्तवभ-
र्तुः सरवास्म्यहं ॥ १३५ ॥ अत्रकार्येनसंदेहः शपथः शिवपादयोः ॥ तावत्त्वद्द-
दयेस्थेयंनप्रकाश्यंचकुत्रचित् ॥ १३६ ॥ सातुतद्वचनंश्रुत्वासुधाधाराशताधि

कं ॥ संभ्रमोद्भूतनयनातमेवमुहुरेक्षत ॥ १३७ ॥ प्रेमबंधानुगुणितं वाक्यं मधुरसा-
यनम् ॥ विभ्रमोदारसहितं मधुरापांगवीक्षणं ॥ १३८ ॥ स्वपाणिस्पर्शनोद्भिन्नपुल-
कांचितविग्रहं ॥ पूर्वदृष्टानिचांगेषु लक्षणानि स्वरादिषु ॥ १३९ ॥ वयः प्रमाणं वर्णी-
चपरीक्ष्येनमतर्कयत् ॥ एष एव पतिर्मे स्यात् ध्रुवं नान्यो भविष्यति ॥ १४० ॥ अस्मि-
न्नेव प्रसक्तं मे हृदयं प्रेमकातरं ॥ परलोकादिहायातः कथमेवं स्वरूपधृक् ॥ १४१ ॥
॥ दुर्भाग्यायाः कथं मे स्यात् भर्तुर्नष्टस्य दर्शनं ॥ स्वप्नोयं किंतु न स्वप्नो भ्रमोयं किं-
तु न भ्रमः ॥ १४२ ॥ एष धूर्त्तश्च वाक् श्रिद्धक्षो गंधर्व एव वा ॥ मुनिपत्न्या यदुक्तं मे
परमापदतापि च ॥ १४३ ॥ व्रतमेतत् कुरुष्वेति तस्य वा फलमेव वा ॥ यो वषां युतसौ-
भाग्यं ममेत्याह द्विजोत्तमः ॥ १४४ ॥ नूनं तस्य वचः सत्यं को विद्यादीश्वरं विना ॥
निमित्तानि च दृश्यं ते मंगलानि दिने दिने ॥ १४५ ॥ प्रसन्ने पार्वतीनाथे किमसाध्यं
शरीरिणां ॥ इत्थं विमृश्य बहुधा तां पुनर्मुक्तं संशयां ॥ १४६ ॥ लज्जाननसुरवीं क-
र्णेशं सान्त्वयत्ययोजनं ॥ इमे वृत्तांतमारच्यातुं मत्पित्रोः शोकतप्तयोः ॥ १४७ ॥ -
गङ्गामः स्वस्तिते मद्देस्यः पतिमवाप्स्यसि ॥ इत्युक्त्वा श्वंसमारुह्य जगाम नृप-

नंदनः ॥ १४८ ॥ ताभ्यां सह निजं राष्ट्रं प्रत्यपद्यत तत्क्षणात् ॥ सपुरोपवनाभ्याशे-
स्थित्वा तं फणिपुत्रकं ॥ १४९ ॥ विससर्ज त्वदायादान् नृपासनगतान् प्रति ॥ सगलो-
वाचतान्सर्वान् इन्द्रसेनो विमुच्यतां ॥ १५० ॥ चंद्रांगदस्तस्य सतः प्राप्तो यं पन्नगा-
लयात् ॥ नृपासनं विमुच्यतु भवन्तो न विचार्यतां ॥ १५१ ॥ नो चेच्चंद्रांगदस्याश्रुवा-
णाः प्राणा न्हरन्ति वः ॥ समग्नीयमुनातो ये गत्वा तत्सकमंदिरं ॥ १५२ ॥ लब्ध्वा च त-
स्य साहाय्यं पुनर्लोकादिहागतः ॥ इत्यारच्यातमशेषेण तद्वृत्तांतं निशम्य ते ॥ १५३ ॥
साधुसाधितिसंभ्रान्ताः शशंसूः परिपंथिनः ॥ अथेन्द्रसेनाय निवेद्य सत्वरं नष्टस्य पु-
त्रस्य पुनः समागमं ॥ प्रसाद्यतं प्राप्तुं नरेश्वरासनं दायादसुरव्यास्तु भयं प्रपेदिरे ॥
१५४ ॥ अथ पौरजनाः सर्वे पुरो धाने नृपात्मजं ॥ दृष्ट्वा राजेन्द्रं प्रोत्तुर्लेभिरे च महा-
धनं ॥ १५५ ॥ आकर्ण्य पुत्रमायां तं राजानं दजलाप्लुतः ॥ न व्यजानादिमं लोकं राज्ञी-
च परयासुदा ॥ १५६ ॥ अथ नागरिकाः सर्वे मंत्रिवृद्धाः पुरोधसाः ॥ प्रत्युद्गम्य प-
रिष्वज्य तमानि न्युनृपांतिकं ॥ १५७ ॥ अयोत्सवेन महता प्रविश्य निजमंदिरं ॥ रा-
जपुत्रस्वपितरो व वंदे बाष्पमुत्सृजन् ॥ १५८ ॥ तं पादमूले पतितं स्वपुत्रं विवेदना-

सोपृथिवीपतिः क्षणं ॥ प्रबोधितो मात्यजनैः कथंचिदुत्थाप्य क्लिप्तेन हृदालिङ्गि-
ग ॥ १५९ ॥ क्रमेण मानुरभिर्वंद्यताभिः प्रवर्धिताशीः प्रणयाकुलाभिः ॥ आलिङ्गि-
तः पौरजनानशेषात्संभावयामास सराजसूनुः ॥ १६० ॥ तेषां मध्ये समासीनः स्वहृ-
त्तांतमशेषतः ॥ पित्रे निवेदयामास तक्षकस्य च मित्रतां ॥ १६१ ॥ दत्तं भुजगराजेन
रत्नादिधनसंचयं ॥ दिव्यं तद्राक्षसा नीतं पित्रे सर्वं न्यवेदयत् ॥ १६२ ॥ राजपुत्रस्य
चरितं दृष्ट्वा श्रुत्वा च विह्वलः ॥ मेने स्तुषायाः सोमाग्न्यं महेशाराधनार्जितं ॥ १६३ ॥
सोमांगल्यमयीं वार्त्तां इमां निषधमूपतिः ॥ चारैर्निवेदयामास चित्रवर्ममहीपतेः
॥ १६४ ॥ श्रुत्वा मृतमयीं वार्त्तां ससमुत्थाय संभ्रमान् ॥ तेभ्यो दत्त्वा धनं मूरिननता
नंदविह्वलः ॥ १६५ ॥ अयाहूय स्वतनयां परिष्वज्या श्रुलोचनः ॥ भूषणैर्भूषयामा-
सत्यक्तवेधयत् लक्षणां ॥ १६६ ॥ अयोत्सवो महानासीद्राष्ट्रग्रामपुरादिषु ॥ सीमं-
तिन्याः शतभाचारं शशंसुः सर्वतो जनाः ॥ १६७ ॥ चित्रवर्मो यनूपतिः समाहूयेंद्र-
सेनजं ॥ पुनर्विवाहविधिना सूतां तस्मै न्यवेदयत् ॥ १६८ ॥ चंद्रांगदोऽपिरत्नाद्यैरा-
नीते स्तक्षकालयात् ॥ स्वांपत्नीं भूषयां च क्रेमत्यानामतिदुर्लभैः ॥ १६९ ॥ अंग

रागेण दिव्येन तप्तकांचनशोभिना ॥ आम्लानमालयाशश्वत्थे मकिंजल्कवर्णया ॥ -
१७० ॥ शशभेसास्रगंधेन दशयोजनगामिना ॥ कल्पद्रुमोत्पयावालाभूषिता शशभे-
सती ॥ १७१ ॥ एवं चंद्रांगदः पत्नीमवाप्य समये शभे ॥ ययौ स्वनगरीं भूयः स्वशर-
णानुमोदितः ॥ १७२ ॥ इन्द्रसेनोऽपिराजेंद्रो राज्ये स्थाप्य निजात्मजं ॥ तपसा शिवमा-
राध्य लेभे संयमिनां गतिं ॥ १७३ ॥ दशवर्षसहस्राणि सीमंतिन्या स्वभार्यया ॥ सार्धं
चंद्रांगदो राजा बुभुजे विषयान्वहन् ॥ १७४ ॥ प्रासूततनयानश्लोकन्यामेकां वरान-
नां ॥ रेमे सीमंतिनीं भर्त्रा पूजयंती महेश्वरं ॥ १७५ ॥ विचित्रमिदमारव्यानं मया सम-
नुवर्णितं ॥ भूयोपि वक्ष्ये माहात्म्यं सोमवारव्रतोदितं ॥ १७६ ॥ इति श्री-
स्कंदपुराणे ब्रह्मोत्तरखंडे सोमवारव्रतवर्णनं नाम अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥
ऋषय ऊचुः साधुसाधु महाभाग त्वया कथितमुत्तमं ॥ आरव्यानं पुनरन्य-
च्च विचित्रं वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥ सूत उवाच विदर्भविषये पूर्वमासीदेको
हि जोत्तमः ॥ वेदमित्र इतिख्यातो वेदशास्त्रार्थवित्सूधीः ॥ २ ॥ तस्यासीदपरो वि-
प्रः सरवासारस्वताक्षयः ॥ तावुभौ परमस्निग्धावेकदेशनिवासिनौ ॥ ३ ॥ वेदमि

त्रस्यपुत्रोभूत्समेधानामसूत्रतः॥सारस्वतस्यतनयोसामवानिति विश्रुतः॥४॥
॥उभौसवयसौबालौसमवेधौसमस्थितौ॥समंचकृतसंस्कारौसमविद्यौबभूव-
तुः॥५॥सांगानधीत्यतौवेदान्तकव्याकरणानिच॥इतिहासपुराणानिधर्मेशा-
स्त्राणिहस्तशः॥६॥सर्वविद्याकुशलिनोबाल्येवमनीषिणौ॥प्रहर्षमनुलं-
पित्रोर्ददतुःसकलैर्गुणैः॥७॥तावेकदास्वतनयोतावुभौब्राह्मणोत्तमौ॥आहू-
यावोचतांप्रीत्याषोडशाब्दौशुभाकृती॥८॥हेपुत्रकौयुवांबाल्येकृतविद्यौसूत्र-
चसौ॥वैवाहिकोयंसमयोवर्त्ततेयुवयोःसमं॥९॥इमंप्रसाधराजानंविदर्भेश-
स्वविद्यया॥ततःप्राप्यधनंभूरिकृतोद्वाहौभविष्यतः॥१०॥एवमुक्तौसूतौताभ्यां
तावुभौद्विजनंदनौ॥विदर्भराजमासाद्यसमतोषयतांगुणैः॥११॥विद्ययापरितुष्टा-
यतस्मैद्विजकुमारकौ॥विवाहार्थंकृतोद्योगोधनहीनावशंसतां॥१२॥तयोरपि-
मतंज्ञात्वासविदर्भमहीपतिः॥प्रहस्यकिंचित्योवाचलोकतत्त्वविवित्सया॥१३॥
इतिनिषधराजस्यराज्ञीसीमंतिनीसती॥सोमवारमहादेवंपूजयत्यंबिकायुतं॥
१४॥तस्मिन्दिनेसपत्नीकान्द्विजाग्र्यान्वेदवित्तमान्॥संपूज्यपरयाभक्त्याधनं-

भूरिददातिच॥१५॥अतोत्रयुवयोरेकोनारीविभ्रमवेषधृक्॥एकस्तस्याःपति-
र्भूत्वाजायेतांविप्रदंपती॥१६॥युवांवधूवरौभूत्वाप्राप्यसीमंतिनीगृहम्॥मुक्त्वा
भूरिधनंलब्ध्वापुनर्यातंममांतिकं॥१७॥इतिराज्ञासमादिष्टौभीतौद्विजकुमार-
कौ॥प्रत्युचतुरिदंकर्मकर्तुंनौजायतेभयं॥१८॥देवतासूगुरोपित्रोस्तथाराज-
कुलेषुच॥कौटिल्यमाचरन्मोहात्सद्योनश्यतिसान्त्वयः॥१९॥कथमंतर्गृहंरा-
ज्ञांछन्ननाप्रविशेत्पुमान्॥गोप्यमानोपियःकश्चित्कदाचिन्न्यातिमेष्यति॥
२०॥येगुणाःसाधिताःपूर्वशीलाचारश्रुतादिभिः॥सद्यस्तेनाशमायांतिकौटि-
ल्यपयगामिनः॥२१॥पापंनिंदाभयंवेरंचत्वार्येतांनिदेहिनां॥छन्नमार्गप्रपन्ना-
नांतिष्ठत्येवहिसर्वदा॥२२॥अतआवांशुभाचारौजातौचशुचिनांकुले॥वृत्तं
धूर्त्तजनश्लाघ्यनाश्रयावःकदाचन॥२३॥ राजोवाच देवतानां
गुरुणांचपित्रोश्चपृथिवीपतेः॥शासनस्याप्यलंघ्यत्वात्पत्यादेशोनकर्हिचि-
त्॥२४॥एतैर्यद्यत्समादिष्टंशुभंवायदिवाशुभं॥कर्त्तव्यंनियतंभीतैरप्रमत्तैर्बु-
भूषुभिः॥२५॥अतोवयंहिराजानःप्रजायूयंहिसंमताः॥राजाज्ञयाप्रवृत्तानां

श्रेयस्यादन्यथाभयं ॥ २८ ॥ अतोमहासनं कार्यं भक्त्या भविलंबितं ॥ इत्युक्तं
नरदेवेन तौ तथेत्युच्यते ॥ २९ ॥ सारस्वतस्य तनयं सामवंतं नराधिपः ॥ स्त्री
रूपधारिणं च केवला कल्यांजनादिभिः ॥ ३० ॥ सकृन्मोद्धूत कलत्रभावः प्रयुक्त
कर्णाभरणं गरागः ॥ स्निग्धांजनाक्षः स्पृहणीयरूपो बभूव सद्यः प्रमदोत्तमाभः
॥ ३१ ॥ तावुमौ दंपती कृत्वा द्विजपुत्रौ नृपाज्ञया ॥ जग्मतुर्नैषधं देशं यद्वा तद्वा भवि
त्विति ॥ ३२ ॥ उपेत्य राजसदनं सोमवारं द्विजोत्तमैः ॥ सपत्नीकैः कृतातिथ्यौ धौत
पादौ बभूवतुः ॥ ३३ ॥ साराज्ञी ब्राह्मणान्सर्वानुपविष्टान्वरासने ॥ प्रत्येकमर्चयां च
केसपत्नीकान् द्विजोत्तमान् ॥ ३४ ॥ तौ च विप्रसूतौ दृष्ट्वा प्राप्नोत कदंपती ॥ ज्ञा-
त्वा किंचिद्दिह स्याथ मेने गौरी महेश्वरौ ॥ ३५ ॥ आवात्य द्विजसुरयेषु देवदेवं सदा
शिवं ॥ पत्नीष्वावाहयामास सा देवी जगदंविता ॥ ३६ ॥ गंधैर्माल्यैः स्मरन्निभिर्धू-
पैर्निराजनेरपि ॥ अर्चयित्वा द्विजश्रेष्ठान्मम श्रुत्वा समाहिता ॥ ३७ ॥ हिरण्ययेषु
पात्रेषु पायसं घृतं संयुतम् ॥ शर्करामधुसंयुक्तं शर्करैर्जुष्टं मनोरमैः ॥ ३८ ॥ गंधशा-
ल्योदनैर्हृद्यैर्मोदकापूपराशिभिः ॥ शकुलीभिश्च संयावैः कुर्यात्तैर्मौषपक्कैः ॥

३९ तथान्यैरप्यसंख्यातैर्मन्त्रैर्मन्त्रैर्मनोरमैः ॥ सुगंधैः स्वादुभिः सूपैः पानीयैरपि
शीतलैः ॥ ४० ॥ कुम्भमन्त्रं द्विजाग्रेभ्यः साभक्त्या पर्यतोषयत् ॥ दध्योदनं निरूप-
मं निवेद्य समतोषयत् ॥ ४१ ॥ मुक्तवत्स द्विजाग्रेषु स्वाचातेषु नृपागना ॥ प्रण-
म्य दत्वा तां ब्रूलक्ष्मिणा च यथाहृतः ॥ ४२ ॥ धेनू हिरण्यवासांसिरत्नस्रक् भूष-
णानि च ॥ दत्वा भूयो नमस्कृत्य विससर्ज द्विजोत्तमान् ॥ ४३ ॥ तयोर्द्वयोर्भूस्मर-
वर्यपुत्रयोरेकस्तया हेमवती धियार्चितः ॥ एको महादेव धियाभिपूजितः कृ-
तप्रणामो ययतुस्तदाज्ञया ॥ ४४ ॥ सा तु विस्मृतपुंभावात्तस्मिन्नेव द्विजोत्तमे
॥ जातस्पृहामदासिक्ता कंदर्पविवशा ब्रवीत् ॥ ४५ ॥ अयिनाय विशालाक्ष स-
र्वावयवसुंदर ॥ तिष्ठति षष्ठकवायासिमानं पश्यसि ते प्रिया ॥ ४६ ॥ इदमग्रे वनं
म्यं सुपुष्पितमहाद्रुमं ॥ अस्मिन्निहर्तुमिच्छामि त्वया सह यथास्मरं ॥ ४७ ॥ इ-
त्थं तयोक्तमाकर्ण्य पुरोगच्छ द्विजात्मजः ॥ विचिंत्य परिहासोक्तिं गच्छति स्म य-
थापुरा ॥ ४८ ॥ पुनरप्याह सा बाला तिष्ठति षष्ठकवायासि ॥ दुरुत्संगस्मरावेशां
परिभूतामुपेत्य मां ॥ ४९ ॥ परिष्वजस्व मां कांता पाययस्व तवाधरं ॥ नाहं गंतुं स-

मर्यास्मिस्मरवाणप्रपीडिता ॥ ४८ ॥ इत्यमश्रुतपूर्वोतांनिशम्यपरिशंकितः
॥ आयांतीं पृष्ठतो वीक्ष्य सहसा विस्मयंगतः ॥ ४९ ॥ कैषापद्यपलाशाक्षीपीनो-
न्नतपयोधरा ॥ कशोदरी वृहद्वोणी नवपल्लवकोमला ॥ ५० ॥ स एव मे सरवाकिं-
नुजात एव वरांगना ॥ पृच्छाम्येनमतः सर्वमिति संचिंत्य सो ब्रवीत् ॥ ५१ ॥ किमपू-
र्वे इवाभासि सरवरूपगुणादिभिः ॥ अपूर्वभाषसे वाक्यं कामिनी विसमाकुला ॥
५२ ॥ यस्त्वं वेदपुराणज्ञो ब्रह्मचारी जितेन्द्रियः ॥ सारस्वतात्मजः शान्तः कथमेवं
प्रभाषसे ॥ ५३ ॥ इत्युक्ता सा पुनः प्राह नाहमस्मि पुमान्प्रभो ॥ नाम्ना सारस्वती
बाला तवास्मि रतिदायिनी ॥ ५४ ॥ यदि ते संशयः कांतममांगानि विलोक्य ॥
इत्युक्तः सहसामार्गेरहस्येनां व्यलोकयत् ॥ ५५ ॥ तामकृत्रिमधम्मिल्लंजघ-
नस्तनशोभिनीं ॥ सरूपां वीक्ष्य कामेन किंचिद्वाकुलनामगात् ॥ ५६ ॥ पुनः
संस्तभ्ययत्नेन चेत्तसो विवृतिं बुधः ॥ मुहूर्त्तं विस्मया विष्टेन किंचित्प्रत्यभाष-
त् ॥ ५७ ॥ गतस्ते संशयः कश्चित्कर्त्या गच्छ भजस्व मां ॥ पश्येदं विपिनं कांतपर-
स्त्री सरतोचितं ॥ ५८ ॥ समेधा उवाच मैवं कथय मर्यादां माहि-

सीर्मदमत्तवत् ॥ आवां विज्ञातशास्त्रार्यैस्त्वमेवं भाषसे कथं ॥ ५९ ॥ अधीतस्य च शा-
स्त्रस्य विवेकस्य कुलस्य च ॥ किमेष सदृशो धर्मो जारधर्मनिषेवणं ॥ ६० ॥ न त्वं स्त्रीपु-
रुषो विद्वान्जानीत्यात्मानमात्मना ॥ अयं स्वयंकृतो नर्य आवाभ्यां यद्विचेष्टितं ॥
६१ ॥ वंचयित्वा त्मापितरौ धूर्त्तराजानुशासनात् ॥ कृत्वा चानुचितं कर्म तस्यैतद्भु-
ज्यते फलं ॥ ६२ ॥ सर्वं त्वनुचितं कर्म नृणां श्रेयो विनाशनं ॥ यस्त्वं विप्रात्मजो विद्वान्
नृगतस्त्रीत्वं विगर्हितं ॥ ६३ ॥ मार्गे त्यग्तागतोरण्यं नरो विध्येत कंटकैः ॥ बलास्थिं
स्येत वाहिं सैर्यदा त्यक्तः समागमः ॥ ६४ ॥ एवं विवेकमाश्रित्य तूष्णीमेहि स्वयंगृ-
हं ॥ देवद्विजप्रसादेन स्त्रीत्वं तव विलीयते ॥ ६५ ॥ अथ वा देवयोगेन स्त्रीत्वमेव
भवेत्तव ॥ पित्रादत्ता मया साकरं स्य सेवरवर्णिनी ॥ ६६ ॥ अहो चित्रमहोदुःख
महोपायबलं महत् ॥ अहो राज्ञः प्रभावो यं शिवाराधनसंभृतः ॥ ६७ ॥ इत्युक्ता-
प्यसकृत्तेन सा वधूरिति विह्वला ॥ बलेन तं समालिङ्ग्य चुचुं बाधरपल्लवं ॥ ६८ ॥
धर्षितो पितया धीरः समेधानूतनस्त्रियं ॥ यत्नादानीय सदं कृत्स्नं तत्र न्यवेद-
यत् ॥ ६९ ॥ तदा कर्णायतौ विप्रौ कुपितौ शोकविह्वलौ ॥ ताभ्यां सह कुमार-

भ्यांविदमोतिकमीयतुः॥७०॥ततःसारस्वतःप्राहराजानंधूर्तचेष्टितं॥राज-
न्ममात्मजंपश्यतवशासनयंत्रितं॥७१॥एतौतवाज्ञावशगोचक्रतुःकर्मगर्हितं
॥मत्पुत्रस्तत्फलंभुंक्तेस्त्रीत्वंप्राप्यजुगुप्सितं॥७२॥अद्यमेसंततिर्नष्टानिराशाः
पितरोमम॥नापुत्रस्यहिलोकोस्ति लुप्तपिंडादिसंस्कृतेः॥७३॥शिरवोपवीतम
जिनंमौजीदंडंकमंडलुं॥ब्रह्मचर्योचितंचिह्नंविहायेमांदशांगतः॥७४॥ब्र-
ह्मसूत्रंचसावित्रीस्नानंसंध्याजपार्चनं॥विसृज्यस्त्रीत्वमाप्तस्यकागतिर्वदपा-
र्थिव॥७५॥त्वयामेसंततिर्नष्टानष्टोवेदपथश्चमे॥एकात्मजस्यमेराजन्काग-
तिर्वदशाश्वती॥७६॥इतिसारस्वतेनोक्तंवाक्यमाकर्ण्यभूपतिः॥सीमंति-
न्याःप्रभावेनविस्मयंपरमंगतः॥७७॥अथसर्वान्समाहूयमहर्षिनिमित्तद्युती-
न्॥प्रसाद्यप्रार्थयामासतस्यपुंस्त्वमहीपतिः॥७८॥तेब्रुवन्त्यपार्वत्याःशिव-
स्यचसमीहितं॥तद्भक्तानांचमाहात्म्यंकोन्यथाकर्तुमीश्वरः॥७९॥अथरा-
जाभरद्वाजमादायमुनिपुंगवम्॥ताभ्यांसहद्विजाभ्याभ्यांतत्सूताभ्यांसमन्वि-
तः॥८०॥अंबिकाभवन्नंप्राप्यभरद्वाजोपदेशतः॥तांदेवीनियमैस्तीवैरुपास्ते

स्ममहानिशि॥८१॥एवंचिरात्रंसूविस्मृष्टभोजनःसपार्वतीध्यानरतोमहीपतिः
॥सम्यक्प्रणामैर्विवर्धेश्वसंस्तवेगौरींप्रपन्नार्तिहरामतोषयत्॥८२॥ततःप्रस-
न्नासादेवीभक्तस्यपृथिवीपतेः॥स्वरूपंदर्शयामासचंद्रकोटिसमप्रभं॥८३॥
अथाहगौरीराजानंकिंतेब्रूहिस्मीहितं॥सोप्याहपुंस्त्वमेतस्यरूपयादीयतामि-
ति॥८४॥भूयोप्याहमहादेवीमद्भक्तैःकर्मयत्कृतं॥शक्यतेनान्यथाकर्तुर्वर्षा-
युतशतैरपि॥८५॥राजोवाच एकात्मजोहिविप्रोयंकर्मणानष्ट-
संसतिः॥कथंस्मरं प्रपद्येतविनापुत्रेणतादृशः॥८६॥देव्युवाच
तस्यान्योमत्प्रसादेनजनिष्यतिसूतोत्तमः॥विद्याविनयसंपन्नोदीर्घायुरम-
लाशयः॥८७॥एषासामवतीनामसूतातस्यद्विजन्मनः॥भूत्वास्ममेधसःफ-
लीकामभोगेनयुज्यतां॥८८॥इत्युक्तांतर्हितादेवीतेचराजपुरोगमाः॥ग-
ताःस्वस्वगृहंसर्वेचक्रुस्तच्छासनेस्थितिं॥८९॥सोपिसारस्वतोविप्रःपुत्रंपूर्व-
सूतोत्तमं॥लेभेदेव्याःप्रसादेनत्यचिरादेवकालतः॥९०॥तांचसामवतीक-
न्यांददौतस्मैस्ममेधसे॥तौदंपतीचिरंकालंबुभुजातेपरंस्मरं॥९१॥इत्येत-

छिवभक्तायाः सीमंतिन्यानुपश्रियाः ॥ प्रभावः कथितः शंभोर्महात्म्यमपि वर्णि-
तं ॥ ९३ ॥ भूयोपिशिवभक्तानां प्रभावविस्मयावहं ॥ समासादूर्णयिष्यामिश्रोतृ-
णां मंगलायनं ॥ ९४ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे ब्रह्मोत्तरखंडे सीमंतिन्याः प्र-
भाववर्णनं नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ सूत उवाच विचित्रं शिव-
निर्वाणं विचित्रं शिवचेष्टितं ॥ विचित्रं शिवभक्तानां चरितं पापनाशनं ॥ १ ॥ स्व-
र्गोपवर्गयोः सत्यं साधनं तद्ब्रवीम्यहं ॥ अवंतीविषये कश्चिद्वाह्मणो मंदरादु-
त्थः ॥ २ ॥ बभूव विषयारामः स्त्रीजितो धनसंग्रही ॥ संध्यास्नानपरित्यक्तो गं-
धमाल्यांबरप्रियः ॥ ३ ॥ कुरूती सक्तः कुमार्गस्थो यथा पूर्वमजामिलः ॥ स वे-
श्यापिंगलां नामरममाणो दिवानिशं ॥ ४ ॥ तस्या एव गृहे नित्यमासीदविजि-
तेंद्रियः ॥ कदाचित्सदने तस्यास्तस्मिन्नेव सति द्विजे ॥ ५ ॥ ऋषभो नाम धर्मा-
त्मा शिवयोगी समाययौ ॥ तमागतमभिप्रेक्ष्य मत्वा स्वपुण्यमूर्तिमत् ॥ ६ ॥
सावेश्या स च विप्रश्च पर्यपूजयतामुभौ ॥ तमारोप्य महापीठे केवलं वरसंभू-
ते ॥ ७ ॥ प्रक्षाल्य चरणौ भक्त्या तज्जलं दधतुः शिरः ॥ स्वागतार्थं नमस्कारैर्गौ

धपुष्पाक्षतादिभिः ॥ ८ ॥ उपचारैः समभ्यर्च्य भोजयामास तु मुदा ॥ तं मुक्तं वं-
तमाचांतपर्यं केसरवसंस्तरे ॥ ९ ॥ उपवेश्य मुदा युक्तौ तांबूलं प्रत्ययच्छतां ॥ पाद-
संवाहनं भक्त्या कुर्वतौ देवचोदितौ ॥ १० ॥ कल्पयित्वा तु शृङ्गश्रीं प्राणयामास
तुश्चिरं ॥ एवं समर्चितस्तस्यां शिवयोगी महाद्युतिः ॥ ११ ॥ अतिवाह्यनि-
शामे कां ययौ प्रातस्तदा दहतः ॥ एवं काले गतप्राये स विप्रो निधनं गतः ॥ १२ ॥
सा चवेश्यामृताकाले ययौ कर्मार्जितां गतिं ॥ स विप्रः कर्मणानीतो दशार्हधर-
णीपतेः ॥ १३ ॥ वज्रबाहुकुटुंबिन्याः सुमत्या गर्भमास्थितः ॥ तां ज्येष्ठपत्नीं नृ-
पतेर्गर्भसंपदमाश्रितां ॥ १४ ॥ अवेक्ष्य तस्मै गरलं सपत्न्यः छद्मना ददुः ॥ सा
मुक्त्वा गरलं घोरं नमृतां देवयोगतः ॥ १५ ॥ क्लेशमेव परं प्राप्नुमरणादतिदुः-
सहं ॥ अथ काले समायाते पुत्रमेकमजीजनतु ॥ १६ ॥ क्लेशेन महता सा धीपी-
डिता वरवर्णिनी ॥ स निर्देशो राजपुत्रः स्पृष्टपूर्वे गिरेण यत् ॥ १७ ॥ तेनावापम-
हाक्लेशं क्रंदमानो दिवानिशं ॥ तस्य बालस्य माता च सर्वांगव्रणपीडिता ॥ १८ ॥
बभूव तुरतिक्लिष्टो गरयोगप्रभावतः ॥ तौ राज्ञा च समानीतौ वैद्यैश्च कृतमेष

जो ॥ नस्वास्थ्यमापतुर्यत्नेरेनेकैर्योजितैरपि ॥ नराचोलभतेनिद्रां साराजीविपु-
लव्यया ॥ २० ॥ स्वपुत्रस्यचदुःखेनदुःखितानितुरां कृशा ॥ नीलैवंकृतिचिन्मा-
सान्सराजामातृपुत्रको ॥ २१ ॥ जीवंतौचमृतप्रायोविलोक्यात्मन्याचितयत् ॥ ए-
तौमेगृहिणीपुत्रौनिरयादागताविह ॥ २२ ॥ अश्रान्तरोगौकंदंतौनिद्राभंगविधा-
यिनौ ॥ अत्रोपायंकरिष्यामिपापयोर्ध्रुवमेतयोः ॥ २३ ॥ मर्तुंवाजीवितुंवापिनक्षमौ
पापभोगिनौ ॥ इत्यंविनिश्चित्यचभूमिपालःसक्तःसपत्नीपुतदात्मजेषु ॥ आहूय-
सूतंनिजदारपुत्रौनिर्वापयामासरयेनदूरम् ॥ २४ ॥ तौसूतेनपरित्यक्तौकुत्रचिदि-
जनेवने ॥ अवापतुःपरापीडांक्षतृङ्गाभृशविकूलौ ॥ २५ ॥ सोद्वहंतीनिजंवालं
निपतंतीपदेपदे ॥ निश्वसंतीनिजंक्रमनिंदंतीचकिताभृशम् ॥ २६ ॥ क्वचित्कंद-
कभिन्नांगीमुक्तकेशीभयातुरा ॥ क्वचिद्वाघस्वनेभीताक्वचिद्वालैरनुद्रुता ॥ २७
॥ मत्स्यमानापिशाचैश्चवेतालैर्ब्रह्मराक्षसैः ॥ महागुल्मेषुधावंतीभिन्नपादाक्ष-
राश्रमभिः ॥ २८ ॥ सेवंधोरेमहारण्येभ्रमंतीनृपगेहिनी ॥ देवात्प्राप्तावणिङ्गा-
र्गंगोवाजिनरसेवितम् ॥ २९ ॥ गच्छंतीतेनमार्गेणसूदूरमतियत्नतः ॥ ददर्शवेश्य

नगरं बहुस्त्रीनरसेवितम् ॥ ३० ॥ तस्यगोप्तामहावेश्योनगरस्यमहाजनः ॥ अस्ति-
पद्माकरां नामराजराजइवापरः ॥ ३१ ॥ तस्यवेश्यपतेःकाचिद्ब्रह्मदासीनृपांगनासु
॥ आयांतीदूरतोदृष्ट्वातदंतिकमुपाययौ ॥ ३२ ॥ सादासीनृपतेःकांतांसपुत्रांभृ-
शपीडिताम् ॥ स्वयंविदितवृत्तांतास्वामिनेप्रत्यदर्शयत् ॥ ३३ ॥ सतांदृष्ट्वाविशां
नायोरुजात्तौक्लिष्टपुत्रकाम् ॥ नीत्वारहसिस्त्वयक्तंतदृत्तांतमपृच्छत ॥ ३४ ॥ त-
यानिवेदिताशेषवृत्तांतःसवणिकूपतिः ॥ अहोकष्टमितिज्ञात्वानिशश्वासमु-
हुर्मुहुः ॥ ३५ ॥ तामंतिकेस्वगेहस्यसंनिवेश्यरहोगृहे ॥ वासोन्नपानशयनेर्मातृ-
साम्यमपूजयत् ॥ ३६ ॥ तस्मिन्गृहेनृपवधूर्निवसंतीसुरक्षिता ॥ वणयक्ष्मादि-
रोगाणांनशांतिप्रत्यपद्यत् ॥ ३७ ॥ ततोदिनैःकतिपर्यैःसबालोव्रणपीडितः ॥ विलं-
घितभिषकुसत्वोभमारचविधेर्वशात् ॥ ३८ ॥ मृतेस्वतनयेराज्ञीशोकेनमहतावृता
॥ हाताततातहापुत्रहाममप्राणरक्षण ॥ ३९ ॥ हाराजकुलपूर्णेदोहाममानंदव-
र्धन ॥ इमामनायांकृपणांत्वत्प्राणांत्यक्तबाधवाम् ॥ ४० ॥ मातरंतेपरित्यज्यक-
यातोसिनृपात्मज ॥ इत्येभिरुदितैर्वाक्यैःशोकचिंताविवर्धकैः ॥ ४१ ॥ विल-

पंतींमृतापत्यांकोनुसांत्वयितुंक्षमः॥एतस्मिन्समयेतस्यादुःखशोकचिकित्स
कः॥४२॥ऋषभःपूर्वमारव्यातःशिवयोगीसमाययौ॥सयोगीवैश्यनाथेनसा
र्धहस्तेनपूजितः॥४३॥तस्याःसकाशमगमहोचंत्याददमब्रवीत्॥ऋष
भउवाचअकस्मात्किमहोवत्सेरौरवीषिविमूढधीः॥४४॥कौजातःक-
तमोलोकेकोमृतोवदसांप्रतम्॥अमीदेहादयोभावास्तोयफेनसधर्मकाः॥४५॥
॥क्वचिद्भ्रंतिःक्वचिद्भ्रंतिःस्थितिर्भवतिवापुनः॥अतोस्मिन्नेनसदृशेदेहेपंच
त्वमागते॥४६॥शोकस्यानवकाशत्वान्नशोचंतिविपश्चिनः॥गुणैर्भूतानि
सृज्यंतेभ्राम्यंतेनिजकर्मभिः॥४७॥कालेनायविकृष्यंतेवासनायाचशरते॥
माययोत्यत्तिमायांतिगुणाःसत्वादयस्त्रयः॥४८॥तैरेवदेहाजायंतेजातास्त-
ल्लक्षणाश्रयाः॥देवत्वयातिसत्वेनरजसाचमनुष्यताम्॥४९॥तिर्यक्त्वंतम-
साजंतुर्वासनानुगतोवशः॥संसारेवर्त्तमानेस्मिन्जंतुःकर्मानुबंधनात्॥५०॥
॥दुर्विभाव्यांगतियातिस्रवदुःखमयीमुहुः॥अपिकल्पायुषांतेषांदेवानांतु
विपर्ययः॥५१॥अनेकामयवस्थानांकाकथानरदेहिनाम्॥केचिद्वदंतिदेह-

स्यकालमेवहिकारणम्॥५२॥कर्मकेचिदुणाःकेचिदेहःसाधारणोत्थयं॥का-
लकर्मगुणाधानंपंचात्मकमिदंवपुः॥५३॥जातंहृत्स्वानहृथंतिनशोचंतिमृतं
धाः॥अव्यक्तेजायतेजंतुरव्यक्तेचप्रलीयते॥५४॥मध्येव्यक्तवदाभातिजलबुद्बु
दसन्निभः॥यदागर्भगतोदेहीविनाशःकल्पितस्तदा॥५५॥देवाज्जीवतिवा-
जातोभ्रियतेसहसैववा॥गर्भस्थाएव नश्यंतिजातमात्रास्तथापरे॥५६॥क्वचि
द्युवानोनश्यंतिभ्रियंतेकेपिवार्धके॥यादृशंप्राक्तनंकर्मतादृशंविंदतेवपुः॥५७॥
॥भुंक्तेतदनुरूपानिस्रवदुःखानिवैत्यसौ॥मायानुभावेरितयोःपित्रोःस्रवत
संभ्रमान्॥५८॥देहउत्पद्यतेकोपिपुंयोषित्क्लीबलक्षणः॥आयुःस्रवंचदुः
खंचपुण्यपापंश्रुतंधनम्॥५९॥ललाटेलिरिवतंधात्रावहनृजंतुःप्रजायते॥क
र्मणामविलंध्यत्वात्कालस्याप्यनतिक्रमात्॥६०॥अनित्यत्वाच्चभावानांनशो
कंकर्तुमर्हसि॥क्वस्वमेनियतंस्थैर्यमिंद्रजालेकसत्यता॥६१॥क्वनित्यताशर-
त्त्रोपेक्वशाश्वत्वंकलेवरे॥तवजन्मान्यतीतानिशतकोट्ययुतानिच॥६२॥कस्य
कस्यासितनयाजननीकस्यकस्यवा॥कस्यकस्यासिगृहिणीभवकोटिषुवर्त्ति

नी ॥ ६३ ॥ पंचभूतात्मको देहस्वगसूत्रोऽसंबंधनः ॥ मेदोमज्जास्थिनिचितो विष्णु
ब्रह्मेशाज नमः ॥ ६४ ॥ शरीरांतरमप्येतन्निजदेहोद्भवमलम् ॥ मत्वा स्वतनयं मूढे
माशोकं कर्तुमर्हसि ॥ ६५ ॥ यदि नामजनः कश्चित् मृत्युं तरतियत्नतः ॥ कथं तर्हि
विपद्येरन्सर्वपूर्वे विपश्चितः ॥ ६६ ॥ तपसा विद्यया बुद्ध्या मंत्रौषधिरसायनैः ॥ अ
तियाति परं मृत्युं न कश्चिदपि पंडितः ॥ ६७ ॥ एकस्याद्यमृतिर्जतोऽश्वश्चान्यस्य व
रानने ॥ तस्मादनित्यावयवेन त्वं शोचितुमर्हसि ॥ ६८ ॥ नित्यं संनिहितो मृत्युः किं
सर्वं वददेहि नाम् ॥ व्याघ्रे पुरस्थिते ग्रासः पशूनां किं नुरोचते ॥ ६९ ॥ अतो जन्म
जरा जेतुं यदीच्छसि वरानने ॥ शरणं ब्रज सर्वेशं मृत्युं जयमुमापतिम् ॥ ७० ॥ ता
वन्मृत्युभयं घोरं तावज्जन्मजराभयम् ॥ यावन्नोयाति शरणं देही शिवपदां बु
जम् ॥ ७१ ॥ अनुभूयेद्दुःखानि संसारे मृशदारुणे ॥ मनो यदा वियुज्येत तदा
ध्येयो महेश्वरः ॥ ७२ ॥ मनसा पिवतः पुंसः शिवध्यानरसामृतम् ॥ मृत्युस्तृष्णा
न जायेत संसारविषया सवे ॥ ७३ ॥ विमुक्तं सर्वसंगे श्वमनो वैराग्ययंत्रितम् ॥
यदा शिवपदे मग्नं तदानास्ति पुनर्भवः ॥ ७४ ॥ तस्मादिदं मनो भद्रे शिवध्यानैक

साधनम् ॥ शोकमोहसमाविष्टं माकुरुष्व शिवं भज ॥ ७५ ॥ सूत उवाच
इत्थं सा नूनं यं राज्ञी बोधिता शिवयोगिना ॥ प्रत्याचष्ट गुरोस्तस्य प्रणम्य चर
णां बुजम् ॥ ७६ ॥ राज्ञ्युवाच भगवन्मृतपुत्रायास्त्यक्तायाः प्रिय
बंधुभिः ॥ महारोगातुराया मे का गतिर्मरणं विना ॥ ७७ ॥ अतो हं मर्त्यमिच्छा
मिसं हे वशिष्ठनामुना ॥ कृतार्थाहं यदद्य त्वामपश्यं मरणोत्तुरवी ॥ ७८ ॥
सूत उवाच इति तस्यावचः श्रुत्वा शिवयोगीदयानिधिः ॥ पूर्वोपकारं सं
स्मृत्य मृतस्यांतिकमाययौ ॥ ७९ ॥ स तदा भस्मसंगृह्य शिवमंत्राभिमंत्रितम् ॥
विदीर्णं तत्पुत्रं वेक्षित्वा मृतं प्राणैरयोजयत् ॥ ८० ॥ स बालः संगतः प्राणैः शनैरु
न्मील्य लोचने ॥ प्राप्तपूर्वे द्वियवलोरुरोदस्तनकाक्षया ॥ ८१ ॥ मृतस्य पुनरुत्था
नं वीक्ष्य बालस्य विस्मिता ॥ जनासु मुदिरे सर्वे नगरेषु पुरोगमाः ॥ ८२ ॥ अथा
नंदभराराज्ञी विह्वलोऽन्तलोचना ॥ जग्राहतनयं शीघ्रं बाष्पव्याकुललोचना
॥ ८३ ॥ उपगुह्य तदा तन्वी परमानंदनिर्हृता ॥ न वेदात्मानमन्यं वा स पुनरेव परि
श्रमात् ॥ ८४ ॥ पुनश्च ऋषभो योगीतयो मीतृ कुमारयोः ॥ विषवणायुतं देहं भ

स्मनेवपराभृशत् ॥ ८५ ॥ तौ च तद्भस्मना स्पृष्टो प्राप्तदिव्यकलेवरौ ॥ देवानां स-
दृशं रूपं दधतुः कांतिभूषितम् ॥ ८६ ॥ संप्राप्ते त्रिदिवेश्वर्येयत्सरं पुण्यकर्म-
णाम् ॥ तस्माच्च तत्पुणं प्राप साराज्ञी सरवमुत्तमम् ॥ ८७ ॥ तां पादयोर्निपतिता
मृषमः प्रेमविह्वलः ॥ उत्थाप्या श्वासयामास दुःखैर्मुक्ता मुवाच ह ॥ ८८ ॥ अ-
थिवत्से महाराज्ञि जीवत्वं शाश्वतीः समाः ॥ यावज्जीवसिलोके स्मिन्नताव-
त्प्राप्यसे जरां ॥ ८९ ॥ एष ते तनयः साध्वी भद्रायुरिति नामतः ॥ रव्यातिं यास्य
तिलोके पुनिजं राज्यमवाप्स्यति ॥ ९० ॥ अस्य वैश्यस्य स दनेता वन्ति षष्ठिचिस्मि-
ते ॥ यावदेव कुमारस्ते प्राप्तविद्यो भविष्यति ॥ ९१ ॥ सूत उवाच
इति तामृषभो योगी तं च राजकुमारकम् ॥ संजीव्य भस्म वीर्येण ययौ देशान्य-
थेप्सितान् ॥ ९२ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे ब्रह्मोत्तरखंडे भद्रायुरारव्यान्
नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ सूत उवाच पिंगलानामयावेश्याम
या पूर्वमुदाहृता ॥ शिवपूजार्चनात्पुण्यात्त्यक्ता पूर्वकलेवरम् ॥ ११ ॥ चंद्रांग-
दस्य साभूयः सीमंतिन्यामजायत ॥ रूपौदार्यगुणोपेतानाम्नावैकीर्तिमालि-

नी ॥ १२ ॥ भद्रायुरपितवैवराजपुत्रो वणिक्पतेः ॥ बह्वर्धे स दने भानुः श्रुत्वा विवमहात-
पाः ॥ १३ ॥ तस्यापि वैश्यनाथस्य कुमारस्ते क उत्तमः ॥ स नाम्नास्तनयः प्रोक्तो राजसू-
नोः सरवाभवत् ॥ १४ ॥ तावुभौ परमस्निग्धौ राजवैश्यकुमारकौ ॥ चित्रक्रीडाबुदारां
गौरत्नाभरणमंडितौ ॥ १५ ॥ चक्रतुः सर्वविद्यानां संग्रहं विनयान्वितौ ॥ अथ राजकुमा-
रस्य प्राप्ते षोडशहायने ॥ १६ ॥ स एव ऋषभो योगी तस्य वैश्मन्युपाययौ ॥ साराज्ञीसकु-
मारश्च शिवयोगिनमागतम् ॥ १७ ॥ सुहृर्मुहुः प्रणम्योभौ पूजयामास तु मुदा ॥ ताभ्यां-
च भूजितः सोऽथ योगी शोहृष्टमानसः ॥ १८ ॥ तं राजपुत्रमुद्दिश्य वभाषे करुणाद्रिधीः ॥
शिवयोग्युवाच कश्चिन्नेकुशलं तात त्वन्मातुश्चाप्यनामयम् ॥ १९ ॥ क-
श्चित्त्वं सर्वविद्यानामकार्षींश्च प्रतिग्रहम् ॥ कश्चिद्रूपं तां स तं शश्वत्तत्परोभवः ॥
१० ॥ कश्चित्स्मरसि मां तात तव प्राणसरं गुरुम् ॥ एवं वदति योगी शोराज्ञी सा विनया-
न्विता ॥ ११ ॥ स्वपुत्रं पादयोस्तस्य निपात्यैनमभाषत ॥ एष पुत्रस्तव गुरोर्त्वमस्य प्रा-
णदः पिता ॥ १२ ॥ एष शिष्यस्तु संग्राह्यो भवता करुणात्मना ॥ अतो बंधुभिरुत्सृष्ट-
मनाथं परिपालय ॥ १३ ॥ अस्मै सम्यक्सतां मार्गमुपदेष्टुं त्वमर्हसि ॥ इति प्रसादितो

राज्ञ्याशिवयोगीमहामतिः॥१४॥ तस्मैराजकुमारायसन्मार्गमुपदिष्टवान्॥
अथमउवाच श्रुतिस्मृतिपुराणेषुप्रोक्तो धर्मः सनातनः॥१५॥ वर्णाश्रमानु-
रूपेणनिषेव्यः सर्वदाजनैः॥ भजवत्ससतांमार्गसदेवचरितंचर॥१६॥ नदेवाज्ञां
विलंघ्येयामाकाशीर्देवहेलनम्॥ गोदेवगुरुविप्रेषुभक्तिमान्मवसर्वदा॥१७॥ चां-
डालमपिसंप्राप्तसदासंभावयातिथिम्॥ सत्यंनत्यजसर्वत्रप्राप्तेपिप्राणसंकटे॥-
१८॥ गोब्राह्मणानांरक्षार्थमसत्यंवावदक्वचित्॥ परस्वेषुपरस्त्रीषुदेवब्राह्मणव-
स्तुषु॥१९॥ तृष्णांत्यजमहाबाहोदुर्लभेष्वपिवस्तुषु॥ सत्कथायांसदाचारैःसद्गते
चसदागमे॥२०॥ धर्मादिसंग्रहेनित्यंतृष्णांकुरुमहामते॥ स्नानेजपेचहोमेच-
स्वाध्यायेपितृतर्पणे॥२१॥ गोदेवातिथिपूजास्नानिरालस्योभवानघ॥ क्रोधंहेषं-
भयंशाठ्यंपैशून्यमसदाग्रहम्॥२२॥ कौटिल्यंदंभमुद्देगंयत्नेनपरिवर्जय॥ सु-
गयाघृतपानेषुस्त्रीषुस्त्रीविजितेषुच॥२३॥ अत्यासक्तिंचमाकाशीस्तथादुर्वि-
जितेषुच॥ मैत्रीकुरुसखवाक्येषुदुःखितेषुदयांकुरु॥२४॥ पुण्यकृत्स्नचसंतोष-
मौदासिन्यंकुबुद्धिषु॥ अत्याहारमतिक्रोधमतिनिद्रामतिश्रमम्॥२५॥ अत्या-

लापमतिक्रीडांसर्वदापरिवर्जय॥ अतिविद्यामतिश्रद्धामतिपुण्यमतिस्मृतिम्-
॥२६॥ अत्युत्साहमतिस्व्यातिमतिधैर्यंचसाधय॥ सकामोनिजदारेषुसक्रो-
निजशत्रुषु॥२७॥ सलोभःपुण्यनिचयेसाध्यसूयोत्यधर्मिषु॥ सहेषोभवपारवं-
डेसरागःसज्जनेषुच॥२८॥ दुर्बोधोभवदुर्मित्रेवधिरःपिशूनोक्तिषु॥ धूर्तंचडं-
शठंकूरंकितवंचपलंरवलम्॥२९॥ पतितंनास्तिकंजिह्वंदुरतःपरिवर्जय॥ अ-
तिप्रशंसांमाकर्षीःपरिज्ञानेगितोभव॥३०॥ धनेसर्वकुटुंबेचनात्यासक्तःसदा-
भव॥ पत्न्याःपतिव्रतायाश्चजनन्याःश्वश्वरस्यच॥३१॥ सतांगुरोश्चवचनेवि-
श्वासंकुरुसर्वदा॥ आत्मरक्षापरोनित्यमग्रमत्तोदृढव्रतः॥३२॥ विश्वस्तंमाव-
धीःकिंचिदपिचोरंमहामते॥ अमात्येषुचशंकेयाःसत्यान्चलितोभव॥३३॥
अनायंरूपणंहृत्स्त्रियंवालंनिरागसम्॥ परिरक्षधनैःप्राणैर्बुद्ध्याशक्त्याव-
लेनच॥३४॥ अपिशत्रुवधस्याहंमावधीःशरणागतम्॥ अप्यपात्रंरूपात्रंवा-
नीचोवापिमहत्तमः॥३५॥ यौवाकोवापियाचेततस्मैदेहिशिरोपिच॥ अपिय-
लेनमहताकीर्त्तिमेवसमार्जय॥३६॥ राज्ञांचविदुषांचैवकीर्त्तिरेवहिभूषण

म् ॥ सत्कीर्तिप्रभवालक्ष्मीः पुण्यं सत्कीर्तिप्रभवम् ॥ ३७ ॥ सत्कीर्त्याराजते लो-
कश्चंद्रश्चंद्रिकया यथा ॥ गजाश्वहेमनिचयं रत्नराशिं नगोपमम् ॥ ३८ ॥ अकी-
र्त्योपहतं सर्वं तृणवत्सु च सत्वरम् ॥ मातुः कोपं पितुः कोपं गुरोः कोपं धनव्ययम्
॥ ३९ ॥ पुत्राणामपराधं च ब्राह्मणानां क्षमस्व भो ॥ यथा द्विजप्रसादः स्यात्तथा
तेषां हितं चर ॥ ४० ॥ राजानं संकटे मग्नमुद्धरेयुर्द्विजोत्तमाः ॥ आयुर्यशो बलं सौ-
ख्यं धनं पुण्यं प्रजोन्नतिः ॥ ४१ ॥ कर्मणा येन जायेत तत्सेव्यं भवता सदा ॥ देशं कालं
च शक्तिं च कार्यं चाकार्यमेव च ॥ ४२ ॥ सम्यक् विचार्य यत्नेन कुरु कार्यं च सर्वदा
॥ न कुर्यात्कस्यचिद्वाधां परवाधां निवारय ॥ ४३ ॥ चोरान्दुष्टांश्च बाधेयाः सूनी-
त्याशक्तिमत्तया ॥ स्नाने जपे च होमे च देवे पिब्ये च कर्मणि ॥ ४४ ॥ अत्तरो भव-
निद्रायां भोजने भवसत्वरः ॥ दाक्षिण्ययुक्तमश्वं सत्यं जनमनोहरम् ॥ ४५ ॥ अ-
त्याक्षरमनंतार्ये वाक्यं ब्रूहि महामते ॥ अभीतो भव सर्वत्र विपक्षेषु विपत्सु च ॥ ४६
॥ भीतो भव ब्रह्मकुले पापे च गुरुशासने ॥ ज्ञातिबंधुषु विप्रेषु भार्यासु तनयेषु च ॥
४७ ॥ समभावेन वर्त्तथास्तथा भोजनपंक्तिषु ॥ सतां हितोपदेशेषु तथा पुण्यकथा-

सुच ॥ ४८ ॥ विद्यागोष्ठिपुधर्म्यासु क्वचिन्नाभूः पराङ्मुखः ॥ शौचौ पुण्यजलस्यां
ते प्रख्याते ब्रह्मसंकुले ॥ ४९ ॥ महादेशे शिवमये वस्तु भवता सदा ॥ कुलटागणि-
कायत्रतत्रतिष्ठतिका मुक्तः ॥ ५० ॥ दुर्देशे नीचसंवाधे कदाचिदपि भावसः ॥ एकमे-
वाश्रितोऽपि त्वं शिवं त्रिभुवनेश्वरम् ॥ ५१ ॥ सर्वान् देवानुपासीयास्तद्दिनानि च मान-
य ॥ सदा शक्तिः सदा दक्षः सदा शांतः सदा स्थिरः ॥ ५२ ॥ सदा विजितपद्मः स-
दा कांतो भवानघ ॥ विप्रान् वेदविदः शांतान् यतींश्च नियतो ज्वलान् ॥ ५३ ॥ पुण्य-
वृक्षान् पुण्यनदीः पुण्यतीर्थं महत्सरः ॥ धेनुं च वृषं रत्नं युवतीं च पतिव्रताम् ॥ ५४
॥ आत्मनो गृहं देवांश्च सहसैव न भूत्सु ॥ उत्थाय समये ब्राह्म्यं स्वाचम्य विमलाशयः
॥ ५५ ॥ नमस्कृत्यात्मगुरवे ध्यात्वा देवमुमापतिम् ॥ नारायणं च लक्ष्मीं च ब्रह्माणं च
विनायकम् ॥ ५६ ॥ स्कंदं कात्यायनीं देवीं महालक्ष्मीं सरस्वतीम् ॥ इंद्रादीन् य-
लोकेशान् पुण्यश्लोकां नृषीन्पि ॥ ५७ ॥ चिंतयित्वाथ मार्तण्डमुद्यंतं प्रणमेत्सदा-
॥ गंधपुष्पं च तांबूलं शकं पक्कं फलादिकम् ॥ ५८ ॥ शिवाय दत्तोपभुंस्त्वभक्ष्यं भोज्यं
प्रियं नवम् ॥ यद्दत्तं यत्कृतं जप्तं यत्कृतं यद्भुतं स्मृतम् ॥ ५९ ॥ यच्च तप्तं तपः सर्वतडि

वायनिवेदय ॥ भुजानश्चपठन्वापिशयानोविहरन्पि ॥ ६० ॥ पश्यन्शृण्वन्वदन्-
गृह्णन्शिवमेवानुचिंतय ॥ रुद्राक्षकंकणलसत्करदंडयुग्मोभालांतरालधृतम-
स्मसितत्रिपुंड्रः ॥ पंचाक्षरं परिपठन्परमं वराजं ध्यायन्सदा पशुपतेश्वरणं रमेयाः
॥ ६१ ॥ इति संक्षेपतो वत्सकथितो धर्मसंग्रहः ॥ अन्येषु च पुराणेषु विस्तरेण प्रकीर्ति-
तः ॥ ६२ ॥ अथापरं सर्वपुराणगुह्यं निःशेषपापौघहरं पवित्रम् ॥ जय प्रदं सर्ववि-
पत्यमोचनं वक्ष्यामि शैवं कवचं हिताय ते ॥ ६३ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे ब्र-
ह्मोत्तरखंडे ऋषभोपदेशो नामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ऋषभ उवाच
नमस्कृत्वा महादेवं विश्वव्यापिनमीश्वरम् ॥ वक्ष्ये शिवमयं वर्म सर्वरक्षाकरं नृणां
म् ॥ १ ॥ शक्तौ देशे समासीनो यथावत्कल्पितासनः ॥ जितेन्द्रियो जितप्राणश्चित्त-
येछिवमव्ययम् ॥ २ ॥ हृत्पुंडरीकांतरसन्निविष्टं स्वतेजसा व्यासनमो वकाशम् ॥
अतीन्द्रियं सूक्ष्ममनंतमाद्यं ध्यायेत्परानंदमयं महेशम् ॥ ३ ॥ ध्यानावधूतारिवलक-
र्मबंधश्चिरं चिदानंदनिमग्नचेताः ॥ षडक्षरं न्यास समाहितात्मा शैवेन कुर्यात्कवचे-
न रक्षाम् ॥ ४ ॥ मां पातु देवो रिवलदेवतात्मा संसारकूपे पतितं गभीरे ॥ तन्नाम दिव्यं व-

रमंत्रमूलं धुनोतु मे सर्वमपहृदि स्थम् ॥ ५ ॥ सर्वत्र मां रक्षतु विश्वमूर्तिर्ज्योतिर्मया
नंदघनश्चिदात्मा ॥ अणोरणीयानुरुशक्तिरेकः स ईश्वरः पातु भयादशेषात् ॥ ६ ॥
यो भूस्वरूपेण विभर्ति विश्वं पायात्स भूमेर्गिरिशोष्ठमूर्तिः ॥ यो पांस्वरूपेण नृणां क-
रोति संजीवनं सो वतु मां जलेभ्यः ॥ ७ ॥ कल्यावसानेषु वनानिदग्धा सर्वोणियो नृत्य-
निभूरिलीलः ॥ सकालरुद्रो वतु मां दवाग्नेर्वीत्यादिभीते रिवल्लाचतापात् ॥ ८ ॥
प्रदीप्तविद्युत्कनकावभासो विद्यावराभीति कुठारपाणिः ॥ चतुर्भुजस्तत्पुरुषस्त्रि-
नेत्रः प्राच्यां दिशि रक्षतु मामजस्रम् ॥ ९ ॥ कुठारवेदां कुशपाशशूलकपालदंकाक्ष-
गुणान्दधानः ॥ चतुर्भुजो नीलरुचिस्त्रिनेत्रः पायादपोरो दिशि दक्षिणस्याम् ॥ १० ॥
कुंदेन्दुशरवस्फटिकावभासो वेदाक्षमालावरदाभयांकः ॥ अक्षश्चतुर्वक्त्ररूपभा-
वः सद्यो धिजातो वतु मां प्रतीच्याम् ॥ ११ ॥ वराक्षमालाभयदं क हस्तः सरोजकिंज-
ल्कसमानवर्णः ॥ त्रिलोचनश्चारुचतुर्भुजो मां पायादुदीच्यां दिशि वामदेवः ॥ १२ ॥
वेदाभयेष्टां कुशदं कपाशकपालदंकाक्षकशूलपाणिः ॥ सितद्युतिः पंचसुरवो वता-
न्नामीशानरुर्ध्वपरमप्रकाशः ॥ १३ ॥ मूर्धानमव्याचमचंद्रमौलिर्भालं ममाव्याद-

यंभालनेत्रः॥नेत्रेममाव्याद्गनेत्रहारीनासांसदारक्षतुविश्वनाथः॥१४॥पाया-
ब्रुतीमेश्रुतिगीतकीर्तिःकपोलमव्यात्सततंकपाली॥वक्रंसदारक्षतुपंखवग्नोजि-
ह्वांसदारक्षतुवेदजिह्वः॥१५॥कंदंगिरीशोवतुनीलकंठःपाणिद्वयपातुपिनाक-
पाणिः॥दोर्मूलमव्यान्मधर्मबाहुर्वक्षस्थलंदक्षमखांतकोव्यात्॥१६॥ममोदरं-
पातुगिरींद्रधन्वामध्यममाव्यान्मदनांतकारी॥हेरंबवातोममपातुनाभिंपायात्क-
टिंधूर्जटिरीश्वरोमे॥१७॥उरुद्वयपातुकुबेरमित्रोजानुद्वयमेजगदीश्वरोव्यात्
॥जंघायुगंपुंगवकेतुरव्यात्पादौममाव्यात्सरवंद्यपादः॥१८॥महेश्वरःपातुदिना
दियामेमांमध्ययामेवतुवामदेवः॥त्रियंबकःपातुतृतीययामेवषध्वजःपातुदि-
नांतयामे॥१९॥पायान्निशादोशशिशोरवरोमांगंगाधरोरक्षतुमांनिशीथे॥गौ-
रीपतिःपातुनिशावसानेमृत्युंजयोर्क्षतुसर्वकालम्॥२०॥अंतस्थितरक्षतुशं-
करोमांस्थाणुःसदापातुबहिःस्थितंमाम्॥तदंतरेपातुपतिःपशूनांसदाशिवोर-
क्षतुमांसमंतात्॥२१॥निष्ठंतमव्याद्भुवनैकनाथःपायाद्भुजंतंममयाधिनाथः॥वे-
दांतवेद्योवतुमांनिषण्णंमामव्ययःपातुशिवःशयानम्॥२२॥मार्गेषुमांरक्षतुनी-

लकंठःशैलादिदुर्गेषुपुरत्रयारिः॥अरण्यवासादिमहाप्रवासेपायान्मृगव्याध-
उदारशक्तिः॥२३॥कल्पांतकाटोपपटुप्रकोपःस्फुटाट्टहासोच्चलितांडकोशः
॥घोरारिसेनार्णवदुर्निवारमहाभयाद्रक्षतुवीरभद्रः॥२४॥पत्यश्वमातंगरथा
वरूथसहस्रलक्षायुतकोटिभीषणम्॥अक्षोहिणीनांशतमाततायिनांछिंघा-
न्मृडोघोरकुठारधारया॥२५॥निहतुदस्यूच्यलयानलाचिर्ज्वलन्निशूलंविपु-
रांतकस्य॥शार्दूलसिंहसंवृकादिहिंस्रान्संवासायत्तीशधनुःपिनाकः॥२६॥-
दुःस्वप्नदुःशकुनदुर्गतिदोर्मनस्यदुर्भिक्षदुर्व्यसनदुःसहदुर्यशांसि॥उत्पातता-
पविषभीतिमसद्रहार्तिव्याधीश्वनाशयतुमेजगतामधीशः॥२७॥ ॐ नमो
भगवतेसदाशिवायसकलतत्त्वात्मकायसकलतत्त्वविदूरायसकललोकैकैक
वैसकललोकैकमवैसकललोकैकहवैसकललोकैकगुरवैसकललोकैकसा-
क्षिणैसकलनिगमगुत्यायसकलवरप्रदायसकलदुरितार्तिमंजनायसकल
जगदभयंकरायशशांकशेखरायशाश्वतनिजाभासायनिरामयायनिःप्रपं-
चायनिःकलंकायनिर्द्वेष्टायनिःसंगायनिर्मलायनिरुपमविमवायनिराधा

रायनित्यशुद्धबुद्धपरिपूर्णसच्चिदानंदद्वयायपरमशान्तप्रकाशते जोरूपाय
जयजयमहारुद्रमहारौद्रमद्रावतारमहामैरवकालमैरवकल्यांतमैरवकषा
लमालाधररवद्वांगरवद्भ्रमणशाकुशडमरुशूलचापबाणगदाशक्तिभिर्दि-
मालातोमरमुसलसुदूरपाशपट्टीशपरशुपरिघभृशंडीशतन्त्रीचक्रायुधभी-
षणकरसहस्रमुखदंष्ट्राकरालविकटाट्टहासविस्फारितब्रह्मांडमंडलनागं
द्रकुंडलनागेंद्रहारनागेंद्रचर्मधरमृत्युंजयत्र्यंबकत्रिपुरांतकविरूपाक्षवि-
श्वेश्वरविश्वरूपवृषभवाहनविषभूषणविश्वतोमुखसर्वतोरक्षरक्षमांज्वल
ज्वलमहामृत्कम्पमृत्युभयनाशयनाशयममशत्रूनुच्चाटयोच्चाटयशूलेनवि
दारयविदारयकुठारेणभिंधिभिंधिरवज्रेनछिंधिछिंधिरवद्वांगेनविषोषयवि
षोषयमुसलेननिषेधयनिषेधयबाणैः संताडयसंताडयरक्षांसिभीषयभीष
यभूतानिविद्रावयविद्रावयकूष्माण्डवेतालमारीगणब्रह्मराक्षसान्संत्रासय
संत्रासयममाभयंकुरुकुरुवित्रस्तंमामाश्वासयाश्वासयनरकभयान्मामुद्धा
रयोद्धारयसंजीवयसंजीवयक्षतृड्यांमामाप्याययाप्याययदुःखानुरंमामा

नंदयानंदयशिवकवचेनमामाछादयाछादयत्र्यंबकसदाशिवनमस्तेनम-
स्ते॥ ऋषभउवाच इत्येतत्कवचंशैवंवरदंष्ट्राहृतंमया॥ सर्व
बाधाप्रशमनंरहस्यंसर्वदेहिनाम्॥ २८॥ यःसदाधारयेन्मर्त्यःशैवंकवचमु-
त्तमम्॥ नतस्यजायतेक्वापिभयंशंभोरनुग्रहात्॥ २९॥ क्षीणायुर्मृत्युमापन्नो
महारोगहतोपिवा॥ सद्यःसुखमवामोतिदीर्घमायुश्चविंदति॥ ३०॥ सर्व-
दारिद्र्यशमनंसौभाग्यविवर्धनम्॥ योधत्तेकवचंशैवंसदैवैरपिपूज्यते॥
३१॥ महापातकसंघातेर्मुच्यतेचोपपातकैः॥ देहांतेशिवमाप्नोतिशिववर्मानु-
भावतः॥ ३२॥ त्वमपिअह्यावत्सशैवंकवचमुत्तमम्॥ धारयस्वमयादत्त-
सद्यःश्रेयोत्यवाप्स्यसि॥ ३३॥ सूतउवाच इत्युक्त्वाऋषभोयो
गीतस्मैपार्थिवसूनवे॥ ददौशंखंमहारावंरवद्भ्रचारिनिषूदनम्॥ पुनश्चभ-
स्मसंभंअतदंगंसर्वतोस्पृशत्॥ गजानांषट्सहस्रस्यद्विगुणंचबलंददौ
॥ ३५॥ भस्मप्रभावात्संप्राप्यबलेश्वर्यधृतिस्मृतीः॥ सराजपुत्रःशुशुभे-
शरदर्कइवश्रिया॥ ३६॥ तमाहमांजलिंभूयःसयोगीराजनंदनम्॥ ए

परवद्भोमयादत्तस्तपोमंत्रानुभावतः॥३७॥ शितधारमिमंरवद्भ्यस्मैदर्शय
सिस्फुटम्॥ससद्योमियतेशत्रुःसाक्षान्मृत्युरपिस्वयम्॥३८॥अस्यशंख-
स्पनिहादंयेष्टुण्वंतितवाहिताः॥तेमूर्छिताःपतिथ्यंतिन्यस्तशस्त्राविचेत-
नाः॥३९॥रवद्भशंखाविमोदिव्योपरसैन्यविनाशिनो॥आत्मसैन्यस्वपक्षा-
णांशौर्यंतेजोविवर्धनो॥४०॥एतयोश्चप्रभावेनशैवेनकवचेनच॥द्विषट्
सहस्रनागानांबलेनमहतापिच॥४१॥भस्मधारणसामर्थ्याच्छत्रुसैन्यंवि-
जेयसि॥प्राप्यसिंहासनंपेच्यंगोप्तासिपृथिवीमिमाम्॥४२॥इतिभद्रा-
युधंसम्यगनुशास्यसमातृकम्॥ताभ्यांसंपूजितःसौम्ययोगीस्त्रैरगतिर्य-
यो॥४३॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मोत्तरखंडेशिवकवचकथनना-
मद्वादशोऽध्यायः॥१२॥ सूतउवाच दशाणाधिपतेस्तस्यव-
ज्रबाहोर्महाभुजः॥वभूवशत्रुर्वलवान्राजामगधरादृततः॥१॥सर्वेहै-
मरयोनामबाहुशालीरथोत्कटः॥बलेनमहतावृत्यदशाण्यरुधह्वली-
॥२॥चमूपास्तस्यदुर्धषाःप्राप्यदेशंदशाणिकम्॥अलुपन्वस्तरत्नानिगृ-

हाणिददुःखरे॥३॥केचित्क्षनानिजगृहुःकेचिद्दालंस्त्रियोपरे॥गोधनान्यप-
रेगृणहन्केचिद्धान्यपरिहृदन्॥४॥केचिदारामसस्यानिगृहोद्यानान्यनाशय-
न्॥एवंविनाश्यतद्राज्यंस्त्रीगोधनजिगृह्वः॥५॥आवृत्यतस्यनगरींवज्रबा-
होस्तुमागधः॥एवंपर्याकुलंवीक्ष्यराजानगरमेवच॥६॥युद्धायनिर्जगामा-
श्ववज्रबाहुःससैनिकः॥वज्रबाहुश्चभूपालस्तथामंत्रिपुरःसराः॥७॥युयु-
धुर्मागधैःसार्धेनिजघ्नुःशत्रुवाहिनीम्॥वज्रबाहुर्महेष्वासोदंशितोरथमा-
स्थितः॥८॥विकिरन्वाणवर्षाणिचकारकदनंमहत्॥दशाणैराजंयुध्यंतं-
हृत्वायुद्धेऋदुःसहम्॥९॥तमेवतरसाववुःसर्वमागधसैनिकाः॥कृत्वातु-
स्तचिरंयुद्धंमागधावदविक्रमाः॥१०॥तस्मैत्यंनाशयामासूर्लेभिरेचजयश्चि-
यम्॥केचित्तस्यरथंजघ्नुःकेचित्क्षत्रुराछिनन्॥११॥सूतंतस्यजघानैक-
स्त्वपरःरवद्भमाछिनत्॥संछिन्नरवद्भधन्वानंविरयंहतसारथिम्॥१२॥बला-
द्गृहीत्वावलिनोबबंधुर्नृपतिरुषा॥तस्यमंत्रिगणंसर्वंतस्मैत्यंचविजित्यते-
॥१३॥मागधास्तस्यनगरींविविश्रजयकाशिनः॥अश्वान्नरगजानुष्टानप-

शंश्चैव धनानि च ॥ १४ ॥ जगृह्युर्वतीः सर्वाश्चावंगीश्चैव कन्यकाः ॥ राजो बवं
धुर्महिषीर्दासीश्चैव सहस्रशः ॥ १५ ॥ कोशं चरत्संपूर्णं जडुस्तेषां ततायिनः ॥
एवं विनाशय नगरीं हत्वा स्त्रीगोधनादिकम् ॥ १६ ॥ वज्रबाहुं बलाद्धारयेत्या-
प्यविनिर्ययुः ॥ एवं कोलाहले जाते राष्ट्रनाशे च दारुणे ॥ १७ ॥ राजपुत्रो यमद्रायु-
स्तद्वान्तीमशृणो हली ॥ पितरं शत्रुनिर्वहं पितृपत्नीस्तथाहताः ॥ १८ ॥ नष्टं दशा-
र्णं राष्ट्रं च श्रुत्वा च कोशसिंहवत् ॥ सरवद्भुशं रवावादाय वैश्यपुत्रसहायवान् ॥ १९ ॥
दंशितोरथमारुह्य कुमारो विजिगीषया ॥ जवेनागत्य तं देशं मागधैरभिपूजित-
म् ॥ २० ॥ दत्तमानं क्रदमानं हतस्त्रीसूतगोधनम् ॥ हस्त्वारज्यजनं सर्वराज्यं
शून्यं भयाकुलम् ॥ २१ ॥ क्रोधाध्मातमना स्तूर्णं प्रविश्य रिपुवाहिनीम् ॥ आ-
कर्णकृष्टकोदं डो ववर्ष शरसंततीः ॥ २२ ॥ ते हन्यमाना रिपवो राजपुत्रेण सा-
यकैः ॥ तमभिद्रुत्य वेगेन शरैर्विव्यधुरुल्बणैः ॥ २३ ॥ हन्यमानो रूद्रपूगेन रिपु-
भिर्युद्धदुर्मदैः ॥ न च चालरणे धीरः शिववर्माभिरक्षितः ॥ २४ ॥ सोऽस्त्रवर्षं प्र-
सत्याशु प्रविश्य गजलीलया ॥ जघानाशूरयान्नागान् पदातीनपि भूरिशः

॥ २५ ॥ तत्रैकं रथिनं हत्वा ससूतं नृपनंदनः ॥ तमेव रथमास्थाय वैश्यनंदनसा-
रथिः ॥ २६ ॥ विचचाररणे धीरः सिंहो मृगकुलं यथा ॥ अयसर्वसंरब्धाः श-
राः प्रोद्यतकार्मुकाः ॥ २७ ॥ अभिसस्युस्तमेवैकं च मूपाबलशालिनः ॥ तेषा-
मापतताम ग्रेवद्भुमुद्यम्य दारुणम् ॥ २८ ॥ अभ्युद्ययौ महावीरान् दर्शयन्ति
वपौरुषम् ॥ करालांतकजिह्वाभंतस्य रवद्भुमहोज्वलम् ॥ २९ ॥ दृष्ट्वैव सह-
सामस्युश्च मूपास्तत्प्रभावतः ॥ ये ये पश्यन्ति तं रवद्भुप्रस्फुरंतरंगांगणे ॥ ३० ॥ ते
सर्वे निधनं जग्मुर्वज्रं प्राप्येव कीटकाः ॥ अथासौ सर्वसैन्यानां विनाशाय म-
हाभुजः ॥ ३१ ॥ शंखदधौ महारावं पूरयन्निबरोदसौ ॥ तेन शंखनिनादेन वि-
षाक्तेनैव भूयसा ॥ ३२ ॥ श्रुतमात्रेण रिपवो मूर्छिताः पतिताभुवि ॥ अश्वपृ-
ष्ठेरथे ये च ये च दंतिषु संस्थिताः ॥ ३३ ॥ ते विसंज्ञाः क्षणात्पेतुः शंखनादह-
तौ जसः ॥ तान् भूमौ पतितांस्सर्वान्नष्टसंज्ञानिरायुधान् ॥ ३४ ॥ विगणय्य-
शवप्रायान्नावधीच्छास्त्रधर्मवित् ॥ आत्मनः पितरं बद्धमोचयित्वा रणाजि-
रे ॥ ३५ ॥ तत्पत्नीः शत्रुवशगाः सर्वाः सद्यो व्यमोचयत् ॥ पत्नीश्च मंत्रिमु-

रव्यानांतथान्येषांपुरोकसाम् ॥ ३६ ॥ स्त्रियोवालाश्चकन्याश्चगोधनादीन्य-
नेकशः ॥ मोचयित्वा रिपुभयात्तमाश्वासयदाकुलः ॥ ३७ ॥ अथारिसेन्येषुचर-
न्तेषांजग्राहयोषितः ॥ मरुन्मनोजवानश्वाच्यातंगान्गिरिसंनिभान् ॥ ३८ ॥-
स्यंदनानिचरोक्माणिदासीश्चरुचिराननाः ॥ सर्वमाहृत्यवेगेनगृहीत्वातस्थ-
नंबहु ॥ ३९ ॥ मागधेशंहेमरथंनिर्बबंधपराजितम् ॥ तन्मन्त्रिणश्चभूपांश्चतत्रमु-
ख्यांश्चनायकान् ॥ ४० ॥ गृहीत्वातरसावध्यापुरीं प्रावेशयद्रुतम् ॥ पूर्वयेसमरे-
भग्नाविवृत्ताःसर्वतोदिशम् ॥ ४१ ॥ तेमन्त्रिमुख्याविश्वस्तानायकाश्चसमा-
ययुः ॥ कुमारविक्रमं हृत्वा सर्वविस्मितमानसाः ॥ ४२ ॥ तं मे निरेसरश्चेष्टं कार-
णादागतं भुवम् ॥ अहोनःसमहाभाग्यमहोनस्तपसःफलम् ॥ ४३ ॥ केनाप्यने-
नवीरेणमृताःसंजीविताःखलु ॥ एषकिंयोगसिद्धोवातपःसिद्धोयवामरः ॥
४४ ॥ अमानुषमिदं कर्मयदनेनकृतंमहत् ॥ नूनमस्यभवेत्मातासागौरीस-
शिवःपिता ॥ ४५ ॥ असोहिणीनांनवकंजिगायानंतशक्तिधृक् ॥ इत्याश्च-
र्ययुतेर्हृष्टैःप्रशंसद्भिःपरस्परम् ॥ ४६ ॥ पृष्टोमात्यजनेनासावात्मानं प्रा-

हृतत्वतः ॥ समागतंस्वपितरंविस्मयाल्हादविप्लुतम् ॥ ४७ ॥ मुंचंतमानंद-
जलंवंदेप्रेमविह्वलः ॥ सराजानिजपुत्रेणप्रणयादभिवंदितः ॥ ४८ ॥ आ-
श्लिष्यगाढतरसावभाषेप्रेमकातरः ॥ कस्त्वंदेवोमनुष्योवागंधर्वोवामहा-
मते ॥ ४९ ॥ कामाताजनकःकोवाकोदेशस्तवनामकिम् ॥ कस्मान्नःशत्रु-
भिर्वद्धाच्युतानिवहतौजसः ॥ ५० ॥ कारुण्यादिहसंप्राप्यसपत्नीकानमो-
चयः ॥ कुतोलब्धमिदंशौर्यं धैर्यंतेजोबलोल्लसति ॥ ५१ ॥ जिगीषसीवल्लोकां-
स्त्रांसदेवासुरमानुषान् ॥ अपिजन्मसहस्रेणतवानृण्यंमहौजसः ॥ ५२ ॥
कर्तुंनहंसमर्थोस्मि सहेभिर्दारबांधवैः ॥ इमान्युत्रानिमाःपत्नीरिदंराज्य-
मिदपुरम् ॥ ५३ ॥ सर्वविहायमच्चित्तंत्वय्येवप्रेमबंधनम् ॥ सर्वकथयमेतात-
मत्प्राणपरिरक्षक ॥ ५४ ॥ एतासांममपत्नीनांत्वदधीनंहिजीवितम् ॥
सूत उवाच इतिपृष्टःसभद्रायुःस्वपित्रातमभाषत ॥ ५५ ॥ एषवैश्य-
सूतोराजन्सूनयोनाममत्सरवा ॥ अहमस्यगृहेरम्येवसाभिसहमातृकः ॥
५६ ॥ भद्रायुर्नाममहत्तपश्चादिज्ञापयामिते ॥ पुरंप्रविश्यभद्रंतेसदारःसस-

हज्जनः॥५७॥त्यक्त्वाभयमरातिभ्योविहरस्वयथासारवम्॥नैताज्मुंचरिपू-
स्तावद्यावदागमनंमम॥५८॥अहमद्यगमिष्यामिशीघ्रमात्मनिवेशनम्॥
इत्युक्तानृपमामंभद्रायुर्नृपनंदनः॥५९॥आजगामस्वभवनमात्रेसर्व-
न्यवेदयत्॥सापितृष्टास्वतनयंपरिरेभेश्रुलोचना॥६०॥सचवैश्यपतिः
प्रेम्णापरिष्वज्याभ्यपूजयत्॥वज्रबाहुश्चराजेन्द्रःप्रविष्टोनिजमंदिरम्॥६१॥
स्त्रीपुत्रामात्यसहितःप्रहर्षमतुलंययौ॥तस्यांनिशायांत्युष्टायांऋषभोयोगि-
नांवरः॥६२॥चंद्रांगदंसमागत्यसीमंतिन्याःपतिंनृपम्॥भद्रायुषःसमुत्प-
त्तितस्यकर्माप्यमानुषम्॥६३॥आवेद्यरहसिप्रेम्णात्वत्सतांकीर्त्तिमालिनी-
म्॥भद्रायुषेप्रयच्छेतिबोधयित्वाचनैषधम्॥६४॥ऋषभोनिर्जगामाथदेश-
कालार्थतत्त्ववित्॥अथचंद्रांगदोराजामुहूर्त्तमंगलोचिते॥६५॥भद्रायु-
षंसमाहूयप्रायश्चित्कीर्त्तिमालिनीम्॥कृतोद्वाहःसराजेन्द्रतनयःसहभार्य-
या॥६६॥हेमासनस्थःशुशुभेरोहिण्येवनिशाकरः॥वज्रबाहुतत्पितरस-
माहूयसनेषधः॥६७॥पुरंप्रविश्यसामात्यःप्रत्युद्गम्याभ्यपूजयत्॥तत्राप-

श्यत्कृतोद्वाहंभद्रायुषमरिंदमम्॥६८॥पादयोःपतितंप्रेम्णाहठान्तंपरिष्व-
जे॥एषमेप्राणदोवीरएषशत्रुनिषूदनः॥६९॥अथाप्यज्ञातवंशोयंमयानंतप-
राक्रमः॥एषतेनृपजामाताचंद्रांगदमहाबलः॥७०॥अस्यवंशमथोत्पत्तिंश्रो-
तुमिच्छामितत्त्वतः॥इत्यंदशाणैराजेनप्रार्थितोनिषधाधिपः॥७१॥विविक्तमु-
पसंगम्यप्रहसन्निदमब्रवीत्॥एषतेतनयोराजनृशैशवेरोगपीडितः॥७२॥
त्वयावनेपरित्यक्तःसहमात्रारुजार्त्तया॥परिष्वमंतीविपिनेसानारीशिशला-
सह॥७३॥दैवादैश्यगृहंप्राप्तातेनवैश्येनरक्षिता॥अथासौबहुरोगान्तोमृत-
स्तबकुमारकः॥७४॥केनापियोगिराजेनमृतःसंजीवितःपुनः॥ऋषभस्यै-
षतस्यैवप्रभावाब्धिवोगिनः॥७५॥रूपंचदेवसदृशंप्राप्तोमातृकुमारको-
॥तेनदत्तेनखड्गेनशंखेनाभिविधातिना॥७६॥जिगायसमरेशचूडिवव-
र्माभिरक्षितः॥अतएनंसमादायमातरंचास्यसूत्रताम्॥७७॥गच्छस्वन-
गरींराजनृप्राप्यसिश्चेयउत्तमम्॥इतिचंद्रांगदःसर्वमारव्यायांतर्गृहे-
स्थिताम्॥७८॥तस्याग्रपत्नीमाहूयदर्शयामासभूषिताम्॥इत्यादिस-

वर्माकर्ण्यदृष्ट्वाचसमहीपतिः॥७९॥ वीडितोनितरांगोढ्यात्स्वकृतं कर्म
गर्हयत्॥ प्राप्तश्च परमानंदं तयोर्दर्शनं कौतुकात्॥८०॥ पुलकांकितस-
र्वांगस्तावुभौ परिष्वजे ॥ एवं निषधराजेन पूजितश्चाभिनंदितः॥८१॥ स
भोजयित्वा तं सम्यक्त्वं यंच सहमंत्रिभिः॥ तामात्मनो ग्रमहिषीं पुत्रं तमपि
तांस्तुषाम्॥८२॥ आदाय सपरीवारो वज्रबाहुः पुरीं ययौ ॥ स संभ्रमेण मह-
ताभद्रायुः पितृमंदिरम्॥८३॥ संप्राप्य परमानंदं चक्रे सर्वपुरोकसाम्॥ का-
लेन दिवमारूढे पितरि प्राप्तयौ वनः॥८४॥ भद्रायुः पृथिवीं सर्वां शशासाद्भु-
तविक्रमः॥ मागधेशं हेमरथं मोचयामास बंधनात्॥८५॥ संधाय गैत्रीं पर-
मां ब्रह्मर्षीणां च सन्निधौ॥ इत्थं त्रैलोक्यविहितां शिवयोगिपूजां कृत्वा पुरात-
नभवे पिसराजसूनुः॥ निस्तीर्य दुःसह विपद्गणमासराज्यश्च द्रांगदस्य त-
नया सहसाधुरे मे॥८६॥ इति श्री स्कंदपुराणे ब्रह्मोत्तरखंडे भद्रा-
युर्विवाहकथनं नाम त्रयोदशोऽध्यायः॥१३॥ सूत उवाच
प्राप्तसिंहासनीं वीरो भद्रायुः समहीपतिः॥ प्रविवेश वनं रम्यं कदाचिद्भार्य-

या सह॥१॥ तस्मिन्विकसिताशोकप्रसूननवपल्लवे॥ प्रोत्फुल्लमल्लिकारवंडकू-
जद्वयसंकुले॥२॥ नवकेसरसौरभ्यवत्परागिजनोत्सवे॥ सद्यः कोरकितो-
शोकतमालगहनांतरे॥३॥ प्रसूनप्रकरानम्रमाधवीवनमंडपे॥ प्रवालकुसु-
मोद्योतचूतशारिवभिरंचिते॥४॥ पुन्नागवनविभ्रांतपुंस्कोकिलविराविणि-
॥ सर्वतः समये रस्ये विजहार प्रिया सह॥५॥ अथाविदूरे कोशं तौ धावन्तौ द्विज-
दंपती॥ अन्वीयमानौ व्याघ्रेण ददर्श नृपसत्तमः॥६॥ पाहिपाहि महाराज-
हाराजन्करुणानिधे॥ एष धावति शार्दूलो जग्धुमावां महारयः॥७॥ एष पर्वत-
संकाशः सर्वप्राणिभयंकरः॥ यावन्नरवादति प्राप्य तावन्नौरक्षभूपते॥८॥ इ-
त्यमाक्रंदितं श्रुत्वा स राजा धनुराददे॥ तावदागत्य शार्दूलो मध्ये जग्राह तं वधू-
म्॥९॥ हानाय नाय हाकांत हाशं भोजगतः पते॥ इति रोरुयमाणां तां यावज्जग्रा-
हभीषणः॥१०॥ तावत्सराजानिशितैर्भल्लैर्व्याघ्रमताडयत्॥ न च तैर्विव्यथे किंचि-
द्गिरीन्द्रइव वृष्टिभिः॥११॥ स शार्दूलो महासत्त्वो राज्ञोऽस्त्रैरकृतव्यथः॥ बलादाकृ-
प्यतां नारीमपाक्राम तसत्वरः॥१२॥ व्याघ्रेणापहतां पत्नीं वीक्ष्य विप्रोतिदुःखि-

तः॥रुरोदहाप्रियेबालेहाकांतेहापतिव्रते॥१३॥एकंमामिहसंत्यज्यकथंलो-
कांतरंगता॥प्राणेभ्योपिप्रियांत्यक्ताकथंजीवितुमत्सहे॥१४॥राजन्कतेम-
हास्त्राणिकतेश्लाघ्यंमहत्वनुः॥कतेद्वादशसाहस्रमहानागांतिकंबलम्॥
१५॥किंतेशंखेनरवद्रेनकिंतेमंत्रास्त्रविद्यया॥किंचतेनप्रयत्नेनकिंप्रभावेण
भूयसा॥१६॥तत्सर्वंविफलंजातंयच्चान्यत्त्वयितिष्ठति॥यस्त्वंवनौकसंजं
तुनिवारयितुमक्षमः॥१७॥क्षात्रस्यायंपरोधर्मःक्षताद्यत्परिरक्षणम्॥त-
स्याकुलोचितेधर्मेनष्टेतज्जीवितेनकिम्॥१८॥आर्त्तानांशरणार्त्तानांवा-
णंकुर्वेतिपार्थिवाः॥प्राणैरयैश्चधर्मज्ञास्तद्विहीनामृतोपमाः॥१९॥धनिनां
दानहीनानांजीवितंमरणोपमम्॥आर्त्तत्राणविहीनानांगार्हस्थ्याद्विक्षता
वरम्॥२०॥वरंविषादनराज्ञोवरमग्नेप्रवेशनम्॥अनाथानांप्रपन्नानांकृप-
णानामरक्षणात्॥२१॥इत्थंविलपितंतस्यस्ववीर्यस्यचगर्हणम्॥निशम्य
नृपतिःशोकात्आत्मन्येवमन्त्रितयत्॥२२॥अतोमेपौरुषंनष्टमद्यदैवविप-
र्ययात्॥अद्यकीर्तिश्चमेनष्टापातकंप्राप्तमुत्कटम्॥२३॥धर्मःकालोचि-

तो नष्टो मंदभाग्यस्य दुर्मतेः॥ नूनं मे संपदो राज्यायुष्यं क्षयमेष्यति॥२४॥अपुं-
सांसंपदोभोगाःपुत्रादाराधनानिच॥दैवेनक्षणमुद्यंतिक्षणादस्तं व्रजंतिच॥
२५॥अतएनंद्विजन्मानंहतदारंशुचार्पितम्॥गतशोकंकरिष्यामिदत्वाप्राणा
नपिप्रियान्॥२६॥इतिनिश्चित्यमानोसौभद्रायुर्नृपसत्तमः॥पतित्वापाद-
योस्तस्यवभाषेपरिसांतवयन्॥२७॥कृपांकुरुमयिब्रह्मन्क्षत्रबंधौहतौज-
सि॥शोकंत्यजमहाबुद्धेदास्याम्यर्थं तवैक्षितम्॥२८॥इदंराज्यमियंराज्ञीम
मेदंचकलेवरम्॥त्वदधीनमिदंसर्वंकिंतेभिलषितंवद॥२९॥ ब्राह्मण
उवाच किमादर्शेनचांधस्यकिंगृहैर्भैक्ष्यजीविनः॥किंपुस्तकेनमूर्ख-
स्यत्यस्त्रीकस्यधनेनकिम्॥३०॥अतोहंगतपत्नीकोभुक्तभोगोनकर्हिचित्॥
इमांतवाग्रमहिषीकामार्थं दीयतांमम॥३१॥ राजोवाच ब्रह्मन्किं
मेषधर्मस्तेकिमेतद्गुरुशासनम्॥आत्मदेहस्यवाक्कापिनकलत्रस्यकर्हिचि-
त्॥३२॥परदारोपभोगेनयत्पापंसमुपार्जितम्॥नतत्क्षालयितुंशक्यं प्रा-
यश्चित्तशतैरपि॥३३॥ ब्राह्मणउवाच अपिब्रह्मवधंधोरम-

पिमद्यनिषेवणम् ॥ तपसानाशयिष्यामि किंपुनः पारदारिकम् ॥ ३४ ॥ तस्मा-
त्प्रयत्नमेभार्यामि मां तं ध्रुवमन्यथा ॥ अरक्षणाद्र्यार्त्तानां गतासि निरयं ध्रु-
वम् ॥ ३५ ॥ इति विप्रगिराभीतश्चित्तया मासपार्थिवः ॥ अरक्षणाच्च हत्याप-
पत्तीदानं ततो वरम् ॥ ३६ ॥ अतः पत्नीं हि जाग्र्याय दत्त्वा निमुक्तकिल्बिषः ॥
सद्यो वदं प्रवेक्ष्यामि कीर्त्तिश्च निहिता भवेत् ॥ ३७ ॥ इति निश्चित्य मनसा
समुज्ज्वल्य हुताशनम् ॥ तं ब्राह्मणं समाहूय ददौ पत्नीं सहोदकाम् ॥ ३८ ॥
स्वयं स्नातः शक्चिर्भूत्वा प्रणम्य विबुधेष्वरान् ॥ तमग्निं त्रिः परिक्रम्य शिवं दे-
वं समाहितः ॥ ३९ ॥ तमथाग्रौ पतिष्य तं स्वपदासक्तचेतसम् ॥ प्रत्यदृश्यत वि-
श्वेशः प्रादुर्भूतो जगत्पतिः ॥ ४० ॥ तमीश्वरं पंचवक्त्रं त्रिनेत्रं पिनाकिनं चंद्रक-
लावतं सम् ॥ आलंबितापिंगजदा कलापं मध्यगतं भास्करकोटितेजसम् ॥
४१ ॥ मृणालगौरंगजचर्मवाससंगंगातरंगोक्षितमौलिदेशम् ॥ नागेंद्रहा-
रावलिकंकलोर्मिकाकिरीटकोत्थंगदकुंडलोज्ज्वलम् ॥ ४२ ॥ त्रिशूलरव-
द्गङ्गकुठारचर्ममृगाभयेष्टाथ पिनाकहस्तम् ॥ दृष्टोपरिस्थं शितिकंठमीशं-

प्रोद्भूतमग्रे नृपतिर्ददर्श ॥ ४३ ॥ अथांवराद्भुतं पेतुर्दिव्याः कुसुमवृष्टयः ॥ प्रणेदु-
र्देवतूर्याणि देवाश्च नृतुर्जगुः ॥ ४४ ॥ तमाजगमुर्नारदाद्याः सनकाद्याः सूरप-
यः ॥ इंद्रादयश्च लोकेशास्तथा ब्रह्मर्षयो मलाः ॥ ४५ ॥ तेषां मध्ये समासीनो म-
हादेवः सहोमया ॥ ववर्ष करुणासारं भक्तिनम्रे महीपतौ ॥ ४६ ॥ तद्दर्शनानंद-
विजृम्भिताशयः प्रहृत्वा बाष्पां बुपरिभुतांगः ॥ प्रहृष्टो मागलगद्गदाक्षरं तुष्टाव-
गीर्भिर्मुकुलीकृतांजलिः ॥ ४७ ॥ राजोवाच नतोस्मिते देवमना-
यमव्ययं प्रधानमव्यक्तगुणं महान्तम् ॥ अकारणं कारणं कारणं परं शिवं चिदा-
नंदमयं प्रशान्तम् ॥ त्वं विश्वसाक्षी जगतोऽस्य कर्त्ता विगूढधामाहृदिसंनिविष्टः
॥ अतो विचिन्वंति विधौ विपश्चितो योगैरनेकैः कृतचित्तरोधैः ॥ ४९ ॥ एका-
त्यतां भावयतां त्वमेको नानाधियां यस्त्वमनेकरूपः ॥ अतीन्द्रियं साक्ष्यदया-
स्तविभ्रमं मनः पथात्संह्रियते पदं ते ॥ ५० ॥ तत्त्वांदुरापंच सोधियश्च व्यपेत-
मोहं परमात्मरूपम् ॥ गुणैकनिष्ठाः प्रकृतौ विलीनाः कथं वपुस्तौ तु मलंगिरो-
मे ॥ ५१ ॥ तथापि भक्त्या श्रयतामुपेयुस्तवांघ्रिपदं प्रणतार्तिभंजनम् ॥ सद्यो

रसंसारदवाग्निपीडितोभजाभिनित्यंभवभीतिशांतये॥५३॥ नमस्तेदेवदेवा
यमहादेवायशंभवे॥ नमस्त्रिमूर्तिरूपायसर्गस्थित्यंतकारिणे॥५३॥ नमोविश्वादि
रूपायविश्वप्रथमसाक्षिणे॥ नमःसच्चात्रतत्वायबोधानंदधनायच॥५४॥ सर्वक्षेत्र
निवासायक्षेत्रभिन्नात्मशक्तये॥ अशक्तायनमस्तुभ्यंशक्ताभासायभूयसे॥५५॥ निरा
भासायनित्यायसत्यज्ञानांतरात्मने॥ विशत्थायविदूरायविमुक्ताशेषकर्मणे॥५६
॥ नमोवेदांतवेद्यायवेदमूलनिवासिने॥ नमोविविक्तचैष्टायनिवृत्तगुणवृत्तये॥५७
॥ नमःकल्याणवीर्यायकल्याणफलदायिने॥ नमोनेतायमहेशांतायशिवरूपिणे
॥५८॥ अधोरायसूयोरायधोराधौघविदारिणे॥ भर्गायभववीजानांभंजनायगरीय-
से॥५९॥ नमोविध्वस्तमोहायविशदात्मगुणायच॥ पाहिमांजगतांनाथपाहिशंकर
शाश्वत॥६०॥ पाहिरुद्रविरूपाक्षपाहिमृत्युंजयाच्यय॥ शंभोशंशंककृतशैरवर-
शांतमूर्त्तैर्गौरीशगोपतिनिशेशहृताशनेत्र॥ गंगाधरांगजविदारणपुण्यकीर्त्त-
भूतेशभूधरनिवाससदानमस्ते॥६१॥ सूतउवाच एवंस्तुतःसभ-
गवान्महादेवोमहेश्वरः॥ प्रसन्नःसहपार्वत्याप्रत्युवाचदयानिधिः॥६२॥

ईश्वरउवाच राजंस्तेपरितुष्टोस्मिभक्त्यापुण्यस्तवेनच॥ अनन्यचेतायो
नित्यंसदामांपर्यपूजयत्॥६३॥ तवभावपरीक्षार्थंदिजोभूत्वाहमागतः॥ व्या-
घ्रेणयापरिग्रस्तांसेषादेवीगिरींद्रजा॥६४॥ व्याघ्रोमायामयोयस्तेशैरैरक्षत-
विग्रहः॥ धीरतांद्रष्टुकामस्तेपत्नीयाचितवानहम्॥६५॥ अस्याश्चकीर्त्तिमा-
लिन्यास्तवभक्त्याचमानद॥ तुष्टोहंसंप्रयत्नामिवरंवरयदुर्लभम्॥६६॥
राजोवाच एषएववरोदेवयद्भवान्परमेश्वरः॥ भवतापपरीतस्यममप्रत्यक्ष
तांगतः॥६७॥ नान्यंवरं वृणेदेवभवतोवरदर्षभात्॥ अहंचसेयंसाराज्ञीमममा-
ताचमपिता॥६८॥ वैश्यःपद्माकरोनामतत्पुत्रःसूनयाभिधः॥ सर्वानेतान्महा
देवसदात्वत्पार्श्वगान्कुरु॥६९॥ सूतउवाच अथराज्ञीमहाभागाप्रण
ताकीर्त्तिमालिनी॥ भक्त्याप्रसाद्यगिरिशंययाचैवरमुत्तमम्॥७०॥ राक्षु
वाच चंद्रांगदोममपितामातासीमंतिनीचमे॥ तयोरीचैमहादेवत्वत्पा
र्श्वेसन्निधिसदा॥७१॥ एवमस्त्वितिगौरीशःप्रसन्नोभक्तवत्सलः॥ तयोःका
मवरंदत्वाक्षणादंतर्हितोभवत्॥७२॥ सोपिराजासूतैःसाक्षंप्रसादंप्राप्यशूलि

नः॥ सहितः कीर्तिमालिन्याबुभुजेविषयाश्रियान्॥ ७३॥ कृत्वावर्षायुतंराज्यंअ-
व्याहतबलोन्नतिः॥ राज्यं पुत्रेषु विन्यस्य भेजेशंभोः परंपदम्॥ ७४॥ चंद्रांगदो-
पिराजेंद्रोराक्षीसीमंतिनीचसा॥ भक्त्यासंपूज्यगिरिशंजग्मतुः शंभवंपदम्॥ ७५॥
एतत्पवित्रमघनाशकरं विचित्रं शंभोर्गुणानुकथनं परमं रहस्यम्॥ यः श्रा-
वयेद्बुधजनान् प्रयतः पठेद्दासं प्राप्य भोगविभवं शिवमेतिसोते॥ ७६॥
इति श्रीस्कंदपुराणे ब्रह्मोत्तरखंडे भद्रायुर्माहात्म्यकथनं नाम चतुर्दशोऽध्यायः
॥ १४॥ सूत उवाच कृपभस्यानुभावोयं वर्णितः शिवयोगिनः॥ अथा-
न्यस्यापि वक्ष्यामि प्रभावं शिवयोगिनः॥ १॥ भस्मनश्चापि माहात्म्यं वर्णयामिस-
मासतः॥ कृतकृत्या भविष्यंति यस्तु स्वापापिनो जनाः॥ २॥ अस्त्येको वामदेवा-
ख्यः शिवयोगी महातपाः॥ निर्द्वंद्वो निर्गुणः शांतो निःसंगः समदर्शनः॥ ३॥
आत्मारामो जितक्रोधो गृहदारविवाजितः॥ अतर्कितगतिर्मौनी संतुष्टो निष्प-
रिग्रहः॥ ४॥ भस्मोद्धूलितसर्वांगो जटामंडलमंडितः॥ वल्कलाजिनसंवीतो-
भिक्षामात्रपरिग्रहः॥ ५॥ स एकदा चरन् लोकान्सर्वानुग्रहतत्परः॥ कौंचारण्यं

महाघोरं प्रविवेश यदृच्छया॥ ६॥ तस्मिन्निर्मनुजेरण्येति श्रुत्येकोतिभीषणः॥ क्षु-
त्तृषाकुलितो नित्यं यः कश्चिद्ब्रह्मराक्षसः॥ ७॥ तं प्रविष्टं शिवात्मानं सदृष्ट्वा ब्रह्म-
राक्षसः॥ अभिदुद्राववेगेन जग्धुस्तत्परिपीडितः॥ ८॥ व्यात्ताननं महाकायं भीम-
दंष्ट्रं भयानकम्॥ तमायां तमभिप्रेक्ष्य योगीशो न च चालसः॥ ९॥ अथाभिद्रुत्य त-
रसासघोरो वनगोचरः॥ दोभ्यां निषीज्य जग्राह निष्कंपं शिवयोगिनम्॥ १०॥
तदंगस्पर्शनादेव स घोविध्वस्त किल्बिषः॥ स ब्रह्मराक्षसो घोरो विषंणः स्मृति-
माययौ॥ ११॥ यथा चिंतामणिं स्पृष्ट्वा लोहः कांचनतां व्रजेत्॥ यथा जंबूनदीं-
प्राप्य मृत्तिकां स्वर्णतां व्रजेत्॥ १२॥ यथा मानसमभ्येत्य वायसायां तिहंसताम्॥
यथा मृतं सकृत्पीत्वानरो देवत्वमाप्नुयात्॥ १३॥ तथैव हि माहात्मानो दर्शनस्पर्-
शनादिभिः॥ संतः पुनस्त्यघोपेतांस्तसंगो दुर्लभो ह्यतः॥ १४॥ यः पूर्वक्षत्पिपा-
सार्तो घोरात्मा विपिने चरः॥ स सद्यस्तृप्तिमायातो पूर्णानंदो बभूव ह॥ १५॥ तद्वा-
चलग्नसितभस्मकणानुविद्धः स घोविधूतघनपापतमस्वभावः॥ स प्राप्तपूर्वभ-
वसंस्मृतिरुग्रकार्यस्तत्पादपद्मयुगले परितो वभाषे॥ १६॥ प्रसीद मे महायो-

गिन् प्रसीद करुणानिधे ॥ प्रसीद भवतस्तानामानंदामृतवारिधे ॥ १७ ॥ काहं पा
पमतिघोरः सर्वप्राणिभयंकरः ॥ कृते महाचुभावस्य दर्शनं करुणात्मनः ॥ १८ ॥ उ
त्थरोत्थरमांघोरे पतितंदुःखसागरे ॥ तव सन्निधिमात्रेण महानंदो भिवर्धते ॥ -
१९ ॥ वामदेव उवाच कस्त्वं वनेचरो घोरैराक्षसोत्रकिमास्थितः ॥ -
कथमेतां महाघोरां कष्टां गतिमवाप्तवान् ॥ २० ॥ राक्षस उवाच राक्ष
सो ह मितः पूर्वे पंचविंशतिमेभवे ॥ गोप्ताय वनराष्ट्रस्य दुर्जयो नाम वीर्यवान् ॥ -
२१ ॥ सो ह दुरात्मा पापीयान्स्वेरचारी महोत्कटः ॥ दंडधारी दुराचारः प्रचंडो निर्घृ
णः खलः ॥ २२ ॥ युवा बहु कलत्रोपिकामासक्तो जितेन्द्रियः ॥ इमां पापीयसीं च
ष्टां पुनरेकांगतोऽस्य हम् ॥ २३ ॥ प्रत्यहं नूतना मन्यां नारीं भोक्तुमनाः सदा ॥ आ-
हताः सर्वदेशेभ्यो नार्यो भृत्यैर्मदाज्ञया ॥ २४ ॥ भुक्ता भुक्ता परित्यक्ता मे कामे-
कादिनेदिने ॥ अंतर्गृहेषु संस्थाप्य पुनरन्यास्त्रियोत्थुताः ॥ २५ ॥ एवं स्वराष्ट्रात्प
रराष्ट्रं तश्च देशां करग्रामपुरव्रजेभ्यः ॥ आहृत्य नार्यैरमितादिनेदिने भुक्ता पु
नः कापि न भुज्यते मया ॥ २६ ॥ अथान्यैश्च न भुज्यंते मया भुक्तास्तथास्त्रियः

॥ अंतर्गृहेषु निहिताः शोचन्ते च दिवानिशम् ॥ २७ ॥ ब्रह्मविद्वत्क्षत्रशूद्राणां यु
दानार्यो मया हताः ॥ मम राज्ञे स्थिता विप्राः सहदारैः प्रदुदुवुः ॥ २८ ॥ सभर्तृ
काश्च कन्याश्च विवात्याश्च रजस्वलाः ॥ आहृत्य नार्यैरमिता मया कामहता
त्मना ॥ २९ ॥ त्रिशतं द्विज नारीणां राजस्त्रीणां चतुःशतम् ॥ षट्शतं वैश्यनारी
णां सहस्रं शूद्रयोषिताम् ॥ ३० ॥ शतं चांडालनारीणां पुलिंदानां सहस्रकम् ॥
शैलूषीणां पंचशतं रजकीणां चतुःशतम् ॥ ३१ ॥ आसुरव्यावारसुरव्याश्च म
या भुक्ता दुरात्मना ॥ तथापि मयि कामस्य न तृप्तिः समजायत ॥ ३२ ॥ एवं दु-
र्विषयासक्तं मनं पानरतं सदा ॥ यौवनेऽपि महारोगा विविशर्यक्ष्मकादयः ॥
३३ ॥ रोगादितो न पत्यश्च शत्रुभिश्चापि पीडितः ॥ त्यक्तो मात्यैश्च भृत्यैश्च मृ
तो हं स्वेन कर्मणा ॥ ३४ ॥ आयुर्विनश्यत्ययशो विवर्धते भाग्यं क्षयं यात्यतिदु
र्गतिं व्रजेत् ॥ स्वर्गाच्च वंते पितरः पुरातना धर्मव्यपेतस्य नरस्य निश्चितम् ॥
३५ ॥ अथाहं किं करैर्याम्ये नीतो वै वस्वतालयम् ॥ ततो हं नरके घोरे वर्षाणाम
युतं भयम् ॥ ३६ ॥ रेतः पिबन्पीड्यमानो न्यवसंयमां किं करैः ॥ ततः पापाव

शेषेणपिशाचो निर्जनेवने ॥३७॥ सहस्रशिशुः संजातो नित्यं क्षुत्पृषयाकुलः ॥ पै-
शाचींगतिमाश्रित्यनीतो दिव्यं शरत्तमम् ॥३८॥ द्वितीये हंभवे जातो व्याघ्रः प्राणिभयं
करः ॥ तृतीये जगरो घोरश्चतुर्थे हंभवे वृकः ॥३९॥ पंचमे विद्वराहश्च षष्ठे हंभवे कलास-
कः ॥ सप्तमे हंसारमयो सुगालश्चाष्टमे भवे ॥४०॥ नवमे गवयो भीमो मृगो दशमे भवे
॥ एकादशे मर्कटश्च गृध्रो द्वादशे भवे ॥४१॥ त्रयोदशे हंभवे कुलोचायसश्च चतुर्दशे ॥
अष्टमलुः पंचदशे षोडशे वनकुक्कुटः ॥४२॥ गर्दभो हंससदशे मार्जारो दशमे भवे ॥
उलूको हंभयो विंशे चतुर्विंशे वनहिषः ॥४३॥ पंचविंशे भवे चास्मिन् जातो हंभस-
राक्षसः ॥ क्षत्परीतो निराहारो वसाम्यवमहावने ॥४४॥ इदानीमागतं दृष्ट्वा भवं
तं जग्धुमुत्सुकः ॥ त्वहे हस्पर्शमात्रेण जाता पूर्वभवस्मृतिः ॥४५॥ ईदृशो यं प्रभाव-
स्ते कथं लब्धो महामते ॥ तपसा वापि तीव्रेण कुमुतीर्थनिषेवणात् ॥४६॥ योगेन दे-
वशक्त्या वा मे वैर्वानंतशक्तिभिः ॥ तत्त्वतो ब्रूहि भगवन् त्वामहं शरणंगतः ॥४७॥
वामदेव उवाच ॥ एषमद्वाचलग्नस्य प्रभावो भस्मनो महान् ॥ यत्संपूर्णोत्तमो
वृत्तेस्तवेयं मतिरुत्तमा ॥४८॥ को वेद भस्मसामर्थ्यमहादेवा हते परः ॥ दुर्विभा-

व्यं यथा शंभोर्माहात्म्यं भस्मनस्तथा ॥४९॥ पुरा भवा दशः कश्चिद्वा ह्यणो धर्मवर्जितः ॥ द्रा-
विडेषु स्थितो मूढः कर्मणा शूद्रतांगतः ॥५०॥ चौर्यवृत्तिर्नैकृत्तिको वृषलीरतिलाल-
सः ॥ कदाचिज्जारतां प्राप्तः शूद्रेण विहृतो निशि ॥५१॥ तच्छवस्य बहिर्ग्रीमात्क्षिप्त-
स्याप्रेतकर्मणः ॥ चत्वारसारमेयो गेभस्मपादो यदृच्छया ॥५२॥ अयतं नरके घोरे पति-
तं शिवकिंकराः ॥ निन्युर्विमानमारोप्य प्रसह्य यमकिंकरान् ॥५३॥ शिवदूतां त्सम-
भ्येत्य यमोऽपि परिपृष्टवान् ॥ महापातककर्तारं कथमेनं निनीषय ॥५४॥ अथोचुः
शिवदूतास्ते पश्यास्य शिवविग्रहम् ॥ वक्षोललाटदोर्मूलान्यंकितानि स्रग्भस्मना ॥
५५॥ अतएनं समाने तुमागताः शिवशासनात् ॥ नास्मान्निषेधं शक्तो सिमास्त्वत्र-
तव संशयः ॥५६॥ इत्याभाष्य यमं शंभोर्दूतास्तं ब्राह्मणं ततः ॥ पश्यतां सर्वलोक-
नानि न्युलोक्य मनामयम् ॥५७॥ तस्मादशेषपापानां सद्यः संशोधनं परम् ॥ शं-
भोर्विभूषणं भस्मसततं धीयते मया ॥५८॥ इत्थं निशम्य माहात्म्यं भस्मनो ब्रह्म-
राक्षसः ॥ विस्तरेण पुनः श्रोतुमौत्कल्यादित्यभाषत ॥ साधुसाधु महायोगिन् ध-
न्योऽस्मि तव दर्शनात् ॥ मां विमोचय धर्मात्मन् घोरादस्मात्कुजन्मनः ॥६०॥ किंचि-

दस्तीहमेभातिममपुण्यं पुराकृतम् ॥ अतो हं त्वत्पसादेन मुक्तोऽस्य दद्विजोत्तम ॥
॥ ६१ ॥ एकस्मै शिवभक्ताय तस्मिन्पार्थिवजन्मनि ॥ भूमिर्दत्तिकरी दत्तासस्यारामा
न्वितामया ॥ ६२ ॥ यमेनापितं देवोक्तं पंचविंशतिमेभवे ॥ कस्यचिद्योगिनः संग
नोक्षसे संसृतेरिति ॥ ६३ ॥ तदद्यफलितं पुण्यं यत्किंचित्प्राक्तनार्जितम् ॥ यतो नि
र्मनुजारण्ये संग्राहस्तव संगमः ॥ ६४ ॥ अतो मां घोरपापानं संसरंतं कुजन्मनि ॥
समुद्धर कृपासिंधो दत्ताभस्म समंचकम् ॥ ६५ ॥ कथं धार्यमिदं भस्म कोमंत्रः को वि
धिः शुभः ॥ कः कालः कश्च वादेशः सर्वं कथय मे गुरो ॥ ६६ ॥ भवादृशमहात्मानः
सदा लोकहिते रताः ॥ नात्मनो हितमिच्छति कल्पवृक्षसधर्मिणः ॥ ६७ ॥
सूत उवाच इत्युक्तस्तेन योगीशो घोरेण वनचारिणा ॥ भूयोऽपि भस्म माहात्म्यं
वर्णयामास तत्त्वतः ॥ ६८ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे ब्रह्मोत्तरखंडे भस्ममाहा-
त्म्यकथनं नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ वामदेव उवाच पुरा मंदरशे-
लेंद्रे नानाधातुविचित्रिते ॥ नानासत्वसमाकीर्णं नानाद्रुमलताकुले ॥ १ ॥ काला
ग्निरुद्रो भगवान्कदाचिद्विश्वं दितः ॥ समाससादभूतेशः स्वेच्छया परमेश्वरः ॥

२ ॥ समंतात्समुपातिष्ठन् रुद्राणां शतकोटयः ॥ तेषां मध्ये समासीनो देवदेवश्चि-
लोत्तमः ॥ ३ ॥ तत्रागच्छन् रश्मिर्देवैः सह पुरंदरः ॥ तथैव निर्वरुणो वायुर्धर्मो वैव-
स्वतस्तथा ॥ ४ ॥ गंधर्वाश्चित्रसेनाद्याः खेचराः पन्नगादयः ॥ विद्याधराः किंपुरु-
षाः सिद्धाः साध्याश्च गुह्यकाः ॥ ५ ॥ ब्रह्मर्षयो वसिष्ठाद्याः नारदाद्याः सूरर्षयः ॥
पितरश्च महात्मानो दक्षाद्याश्च प्रजेश्वराः ॥ ६ ॥ उर्वर्याद्याश्चाप्सरसश्चंडिकाद्या
श्च मातरः ॥ आदित्या वसवो दस्रो विश्वेदेवामहोजसः ॥ ७ ॥ अथान्ये भूतपतयो लो-
कसंहरणक्षमाः ॥ महाकालश्च नंदी च तथा शंखकपालकौ ॥ ८ ॥ वीरभद्रो महा-
तेजा शंकुकर्णो महाबलः ॥ घंटाकर्णश्च दुर्धर्षो मणिभद्रो वृकोदरः ॥ ९ ॥ कुंडोदर-
श्च विकटो तथा न्येचमहोजसः ॥ कृष्णवर्णास्तथा श्वेताः केचिन्मंडूकसप्रभाः ॥
१० ॥ हरिताधूसराधूमाः कर्बूराः पीतलोहिताः ॥ चित्रवर्णा विचित्रांगाश्चित्रली-
लामदोत्कटाः ॥ ११ ॥ नानासुधोद्यतकरा नानावाहनभूषणाः ॥ केचिद्वाघमुरवाः
केचित्सूकराः स्यामृगाननाः ॥ १२ ॥ केचिच्छरभेरूढसिंह उष्ट्रवकाननाः ॥ एकव-
क्राद्विवक्राश्च त्रिसुरवाश्चैव निर्मुखाः ॥ १३ ॥ एकहस्ता त्रिहस्ताश्च पंचहस्ता-

स्त्वहस्तकाः॥अपादाबहुपादाश्चबहुकर्णेककर्णकाः॥१४॥एकनेत्राश्चतुर्नेत्रा-
दीर्घाःकेचनवामनाः॥समेतात्परिवार्यैशंभूतनायमुपासते॥१५॥अथागच्छचहाते
जासुनीनांप्रवरःसूधीः॥सनत्कुमारोधर्मत्मातंद्रष्टुंजगदीश्वरम्॥१६॥तंदेवदेवं
विश्वेशंसूर्यकोटिसमप्रभम्॥महाप्रलयसंस्तब्धसप्तार्णवघनस्वनम्॥१७॥संवर्त्त-
निसमाटोपंजदामंडलशोभितम्॥अक्षीणभालनयनंज्वालाप्लानमुरवत्विषम्॥
१८॥प्रदीप्तचूडामणिनाशशिरवंडेनशोभितम्॥तत्सकंचामकर्णेनदक्षिणेनचवा-
सूकिम्॥१९॥विभ्राणंकुंडलयुगं नीलरत्नमहाहनुम्॥नीलग्रीवंमहाबाहुंनाग-
हारविराजितम्॥२०॥फणिराजपरिभ्राजत्कंकणांगदमुद्रिकम्॥अनंतगुणसाह-
स्रमणिरंजितमेखलम्॥२१॥व्याघ्रचर्मपरीधानंघंटादर्पणभूषितम्॥कर्कोटक-
महापद्मधृतराष्ट्रधनंजयो॥२२॥कूजंनूपुरसंपुष्टपादपद्मविसजितम्॥प्रासतो
मररवद्वामशूलदंकधनुर्धरम्॥२३॥रत्नसिंहासनारूढंप्रणनाममहामुनिः॥तं
भक्तिभारोद्धृसितांतरात्मासंस्तूयवाम्भिःश्रुतिसंमिताभिः॥कृतांजलिःपश्य-
नम्रकंधरःपप्रच्छधर्मानरिवलान्शुभप्रदान्॥२४॥यान्यानपृच्छतमुनिस्तांस्ता

न्यर्मानशेषतः॥प्रोवाचभगवानुद्रोभूयोमुनिरपृच्छत॥२५॥ सनत्कुमारउ-
वाच श्रुतास्तेभगवन्धर्मास्त्वच्युरवाच्युक्तिहेतवः॥यैर्मुक्तपापामनुजास्तरि-
ष्यन्तिमवार्णवम्॥२६॥अथापरंमहाधर्ममल्पायासमहाफलम्॥ब्रूहिकारुण्यतो
मत्यंसद्योमुक्तिप्रदंनृणाम्॥२७॥अभ्यासबहुलाधर्मोःशास्त्रदृष्टाःसहस्रशः॥
सम्यक्संसेविताःकालात्सिद्धिंयच्छन्तिवानवा॥२८॥अतो लोकहितंशुभंशुक्तिसु-
क्त्योश्चसाधनम्॥धर्मविज्ञातुमिच्छामित्वत्प्रसादाच्चहेश्वर॥२९॥ श्रीरुद्र
उवाच सर्वेषामपिधर्माणामुत्तमंश्रुतिचोदितम्॥रहस्यंसर्वजंतूनांयन्त्रि-
पुंङ्गस्यधारणम्॥३०॥ सनत्कुमारउवाच त्रिपुंङ्गस्यविधिंब्रूहिभगवन्ज-
गतांपते॥तत्त्वतोज्ञातुमिच्छामित्वत्प्रसादाच्चहेश्वर॥३१॥कतिस्थानानि किंद्रव्यं-
काशक्तिःकाचदेवता॥किंप्रमाणंचकःकर्त्ताकेमंत्रास्तस्यकिंफलम्॥३२॥एत-
त्सर्वमशेषेणत्रिपुंङ्गस्यचलक्षणम्॥ब्रूहिमेजगतांनाथलोकानुग्रहकाम्यया॥३३॥
श्रीरुद्रउवाच अग्निर्यच्युच्यतेभस्मदग्धगोमयसंभवम्॥तदेवद्रव्यमित्यु-
क्तंत्रिपुंङ्गस्यमहामुने॥३४॥सद्योजातादिभिर्ब्रह्ममयैर्मंत्रैश्चपंचभिः॥परिगृह्या

ग्निरित्यादिमंत्रैर्भस्माभिमंत्रयेत् ॥ ३५ ॥ मानस्तोकेतिसंमृज्यशिरोलिंपेच्चयंबक-
म् ॥ त्रियायुषादिभिर्मंत्रैर्ललाटेचभुजद्वये ॥ ३६ ॥ स्कंधेचलेपयेद्भस्मासजलमंत्र-
भावितम् ॥ तिस्रोरेरवाभवंत्येषुस्थानेषुमुनिपुंगव ॥ ३७ ॥ भ्रुवोर्मध्येसमारभ्यया-
वदंतोर्भ्रुवोर्भवेत् ॥ मध्यमानामिकांगुल्योर्मध्येतुप्रतिलोमतः ॥ ३८ ॥ अंगुष्ठेनह-
तारैरवात्रिपुंड्रस्याभिधीयते ॥ तिसृणामपिरेखाणां प्रत्येकं नवदेवताः ॥ ३९ ॥ अका-
रोगार्हपत्यश्चक्रभूर्लोकोरजस्तथा ॥ आत्माचैवक्रियाशक्तिः प्रातः सवनमेवच ॥
४० ॥ महादेवस्तरेखायाः प्रथमायास्तदेवताः ॥ उकारोदक्षिणाग्निश्च नभः सत्त्वं युज-
स्तथा ॥ ४१ ॥ मध्यं दिनं च सवनमिच्छाशक्त्यंतरात्मकौ ॥ महेश्वरश्चरेखाया द्वितीयाया
श्च देवताः ॥ ४२ ॥ मकाराहावनीयौ च परमात्मा तमोदिवः ॥ ज्ञानशक्तिः सामवेदस्तृती-
या सवनं तथा ॥ ४३ ॥ शिवश्चेति तृतीयाया रेखायाश्चाधिदेवताः ॥ एतानित्यं नमस्कृ-
त्य त्रिपुंड्रं धारयेत्सुधीः ॥ ४४ ॥ महेश्वरव्रतमिदं सर्वदेवेषु कीर्तितम् ॥ मुक्तिकामैर्न-
रैः सेव्यं पुनस्तेषां न संभवः ॥ ४५ ॥ त्रिपुंड्रं कुरुते यस्तु भस्मनाविधिपूर्वकम् ॥ ब्रह्म-
चारी गृहस्थो वा वनस्थो याति रेखा ॥ ४६ ॥ महापातकसंघातैर्मुच्यते चोपपात-

कैः ॥ वीरहत्याश्च हत्याभ्यां मुच्यते नात्र संशयः ॥ ४७ ॥ अमंत्रेणापियः कुर्यादज्ञा-
त्वामहिमो नतिम् ॥ त्रिपुंड्रं भालपटले मुच्यते सर्वपातकैः ॥ ४८ ॥ परद्रव्यापहरणं-
परदाराभिमर्षणम् ॥ परनिंदा परस्ते च हरणं परपीडनम् ॥ ४९ ॥ सस्यारामादिहन-
नं गृहदाहादिकर्म च ॥ असत्यकाव्यं पैशून्यं पारुष्यं वेदविक्रयः ॥ ५० ॥ कूटसाक्ष्यं व्र-
तत्यागः कैतवं नीचसेवनम् ॥ गोभूहिरण्यमहिषीतिलकं बलवाससाम् ॥ ५१ ॥ अ-
न्यान्यजलादीनां नीचेभ्यश्च परिग्रहः ॥ दासीवेश्याभुजंगेषु वृषलीषु नटीषु च ॥
५२ ॥ रजस्वलासूकन्यासूविधवासूचसंगमः ॥ मांसचर्मरसादीनां लवणस्य च
विक्रयः ॥ ५३ ॥ एवमादीन्यसंख्यानि पापानि विविधानि च ॥ सद्य एव विनश्यन्ति-
त्रिपुंड्रस्य च धारणात् ॥ ५४ ॥ शिवद्रव्यापहरणं शिवनिंदा च कुचचित् ॥ निंदा च-
शिवभक्तानां प्रायश्चित्तैर्न शूह्यति ॥ ५५ ॥ रुद्राक्षायस्य गात्रेषु ललाटे च त्रिपुंड्र-
कम् ॥ सचांडालोपि संपूज्यः सर्ववर्णो न मो भवेत् ॥ ५६ ॥ यानि तीर्थानि लोके स्मिन् गं-
गाद्याः सरितश्च याः ॥ स्नातो भवति सर्वत्र ललाटे यस्त्रिपुंड्रधृक् ॥ ५७ ॥ सप्तकोटि-
महामंत्राः पंचाक्षरपुरःसराः ॥ तथान्येकोटिशो मंत्रा शैवाः कैवल्यहेतवः ॥ ५८ ॥

ते सर्वे येन जन्तास्युर्यो विभर्ति त्रिपुंड्रकम् ॥ सहस्रं पूर्वजातानां सहस्रं च जनिष्यताम् ॥ ५९ ॥ स्ववंशजानां मर्त्यानामुद्धरेद्यस्त्रिपुंड्रधृक् ॥ इह भुक्त्वा रिक्त्वान्भोगान्दीर्घायु-
र्याधिवर्जितः ॥ ६० ॥ जीवितांते च मरणं सखे नैव प्रपद्यते ॥ अष्टैश्वर्यगुणोपेतं प्राप्य
दिव्यं वपुः शुभम् ॥ ६१ ॥ दिव्यं विमानमारुह्य दिव्यस्त्रीशतसेवितः ॥ विद्याधराणां
सिद्धानां गंधर्वाणां महोजसाम् ॥ ६२ ॥ इंद्रादिलोकपालानां लोकेषु च यथाक्रमम्
॥ भुक्त्वा भोगान् सुविपुलान् प्रेजेशानां परेषु च ॥ ६३ ॥ ब्रह्मणः पदमासाद्य तत्र कल्प-
शतरमेत् ॥ विष्णोर्लोके च रमते यावद्ब्रह्मशतत्रयं ॥ ६४ ॥ शिवलोकं ततः प्राप्य-
रमते कालमक्षयम् ॥ शिवसायुज्यमाप्नोति न स भूयो भिजायते ॥ ६५ ॥ सर्वोप-
निषदां सारं समालोच्य मुहुर्मुहुः ॥ इदमेव हि निणीतिं परं श्रेयस्त्रिपुंड्रकम् ॥ ६६ ॥
एतन्निपुंड्रमाहात्म्यं समासात्कथितं मया ॥ रहस्यं सर्वभूतानां गोपनीयमिदं
त्वया ॥ ६७ ॥ इत्युक्त्वा भगवानुद्रस्तत्रैवांतरधीयत ॥ स नत्कुमारोऽपि मुनिर्ज-
गाम ब्रह्मणः पदम् ॥ ६८ ॥ तवापि भस्मसंपर्कात्संजाता विमलामतिः ॥ त्वम-
पि श्रद्धया पुण्यं धारयस्व त्रिपुंड्रकम् ॥ ६९ ॥ सूत उवाच इत्युक्त्वा-

वामदेवस्तु शिवयोगी महातपाः ॥ अभिमन्युददेभस्मघोराय ब्रह्मराक्षसे ॥ ७० ॥ तेनासौ
भालपटले च केतिर्यक् त्रिपुंड्रकम् ॥ ब्रह्मराक्षसतां सद्योजहौ तस्यानुभावतः ॥ ७१ ॥ स-
बभौ सूर्यसंकाशस्तेजोमंडलमंडितः ॥ दिव्यावयवरूपैश्च दिव्यमाल्यां वरोज्वलः ॥ ७२ ॥
भक्त्या प्रदक्षिणीकृत्य तं गुरुं शिवयोगिनम् ॥ दिव्यं विमानमारुह्य पुण्यलोकां नृजगा-
मसः ॥ ७३ ॥ वामदेवो महायोगी दत्त्वा तस्य परांगतिम् ॥ चचार लोके गूढात्मा साक्षादि-
व शिवस्त्वयम् ॥ ७४ ॥ य एतद्ब्रह्ममाहात्म्यं त्रिपुंड्रं शृणुयान्नरः ॥ श्रावयेद्वा पठेद्वा पिस-
हियाति परांगतिम् ॥ ७५ ॥ कथयति शिवकीर्तिं संसृते मुक्तिहेतुं प्रणमनि शिवयोगि-
ध्येयमीशांघ्रिपद्मम् ॥ रचयति शिवभक्तोद्भासिभाले त्रिपुंड्रं न पुनरिह जनन्या गर्भवा-
संभजेत्सः ॥ ७६ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे ब्रह्मोत्तरखंडे भस्ममाहात्म्ये कथनं नाम
षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ऋषय ऊचुः वेदवेदांगतत्त्वज्ञैर्गुरुभिर्ब्रह्मवादि-
भिः ॥ नृणां कृतोपदेशानां सद्यः सिद्धिर्हि जायते ॥ १ ॥ अथान्यजनसामान्यैर्गुरुभिर्नि-
तिको विदेः ॥ नृणां कृतोपदेशानां सिद्धिर्भवति कीदृशी ॥ २ ॥ सूत उवाच
श्रद्धैव सर्वधर्मस्य माते वहितकारिणी ॥ श्रद्धयैव नृणां सिद्धिर्जायते लोकयोर्दयोः ॥

१॥ अद्वयाभजतः पुंसः शिलापिफलदायिनी ॥ मूर्खोपि पूजितो भक्त्या गुरुर्भवति-
सिद्धिदः ॥ १॥ अद्वयाभजतो मंत्रस्त्वबल्योपि फलप्रदः ॥ अद्वयापूजितो देवो नीच-
स्यापि फलप्रदः ॥ ५॥ अद्वयाकृता पूजादानयज्ञस्तपोव्रतम् ॥ सर्वनिष्फलतां या-
ति पुष्पं वध्यतरोरिव ॥ ६॥ सर्वत्र संशया विष्टः अस्थाहीनो ति चंचलः ॥ परमार्थात्प-
रिभ्रष्टः संसृतेर्न हि मुच्यते ॥ ७॥ मंत्रे तीर्थे द्विजे देवे देवज्ञे भेषजे गुरौ ॥ यादृशी भाव-
ना यत्र सिद्धिर्भवति तादृशी ॥ ८॥ अतो भावमयं विश्वं पुण्यं पापं च भावतः ॥ ते उभे-
भावहीनस्य न भवेतां कदाचन ॥ ९॥ अत्रेदं परमाश्चर्यमारच्यानमनु वर्णयते ॥ अद्व-
या सर्वमर्त्यानामसिद्धेः कारणं परम् ॥ १०॥ आसीत्यांचालराजस्य सिंहकेतुरिति श्रु-
तः ॥ पुत्रः सर्वगुणोपेतः क्षात्रधर्मरतः सदा ॥ ११॥ स एकदा कतिपयैर्भृत्यैर्युक्तो महाबलः
॥ जगाम मृगयाहेतोर्बहुसत्वान्वितं वनम् ॥ १२॥ तद्भृत्यः शंबरः कश्चिद्विचरन्मृगयां व-
ने ॥ ददर्श जीर्णं स्फुटितं पतितं देवताल यम् ॥ १३॥ तत्रापश्यद्विन्नपीठं पतितं स्थंडिले
परि ॥ शिवलिंगमृजुं सूक्ष्ममूर्त्तं भाग्यमिवात्मनः ॥ १४॥ स समादाय वेगेन पूर्वकर्मप्र-
चोदितः ॥ तस्मै संदर्शयामास राजपुत्राय धीमते ॥ १५॥ पश्येदं रुचिरं लिंगं मया दृ-

ष्टमिह प्रभो ॥ तदेतत्पूजयिष्यामि यथा विभवमादरात् ॥ १६॥ अस्य पूजाविधिं ब्रूहि य-
था देवो महेश्वरः ॥ अमंत्रज्ञैश्च मंत्रज्ञैः प्रीतो भवति पूजितः ॥ १७॥ इतितेन निषादन-
पृष्टः पार्थिव नन्दनः ॥ प्रत्युवाच प्रहस्येन परिहासविचक्षणः ॥ १८॥ संकल्पेन सदा कु-
र्यादभिषेकं नवांभसा ॥ उपवेश्यासने शङ्खे शर्भेर्गंधास्तैर्नवैः ॥ १९॥ वन्यैः पत्रैश्च कु-
सुमैर्धूपैर्दीपैश्च पूजयेत् ॥ चिताभस्मोपहारं च प्रथमं परिकल्पयेत् ॥ २०॥ आत्मो-
पभोग्येनान्नेन नैवेद्यं कल्पयेद्दुधः ॥ पुनश्च धूपदीपादीनुपचारान्प्रकल्पयेत् ॥ २१॥
नमस्कृत्वा तु विधिवत्प्रसादं धारयेद्दुधः ॥ एष साधारणः प्रोक्तः शिवपूजाविधिस्त-
व ॥ २२॥ चिताभस्मोपहारेण सद्यस्तु नृपतिशंकरः ॥ सूत उवाच परिहा-
सरसेनेत्यंशासितः स्वामिना मुना ॥ २३॥ स च उकारयः शबरो मूर्ध्ना जग्राहत द-
चः ॥ ततः स्वभवनं प्राप्य लिंगमूर्त्तिं महेश्वरम् ॥ २४॥ प्रत्यहं पूजयामास चिता-
भस्मोपहारकृत् ॥ यच्चात्मनः प्रियं वस्तु गंधपुष्पाक्षतादिकम् ॥ २५॥ निवेद्य शंभवे
नित्यमुपायुंक्तस्ततस्त्वयम् ॥ एवं महेश्वरं भक्त्या सह पत्न्याभ्यपूजयत् ॥ २६॥ शंभ-
रः स्मरन्मासाद्य निनाय कतिचित्समाः ॥ एकदा शिवपूजायै प्रवृत्तः शबरोत्तमः ॥

२७॥ नददर्शिताभस्मपात्रे पूरितमणवपि ॥ अथासौ त्वरितो दूरमन्विष्य नृपरितो भ्र-
मन् ॥ २८॥ नलब्धवांश्चिताभस्मश्रान्तो गृहमगात्पुनः ॥ तत आहूय पत्नीं स्वां शंबरो
वाक्यमब्रवीत् ॥ २९॥ नलब्धं मे चिताभस्म किं करोमि वद प्रिये ॥ शिवपूजांतरायो-
मे जातोद्यवतपाप्मनः ॥ ३०॥ पूजां विनाक्षणमपि नाहं जीवितुमुत्सहे ॥ उपायं नात्र प-
श्यामि पूजोपकरणे हते ॥ ३१॥ न गुरोश्च विहत्येतशासनं सकलार्थदम् ॥ इति व्याकु-
लितं दृष्ट्वा भर्तृरिंशं वरांगना ॥ ३२॥ प्रत्यभाषत मा भैस्त्वमुपायं प्रवदामि ते ॥ इदमे-
व गृहं दग्ध्वा बहुकोलोपहृंहितम् ॥ ३३॥ अहमग्निं प्रवेश्यामि चिताभस्म भवेत्ततः ॥
शंबर उवाच धर्मार्थकाममोक्षाणां देहः परमसाधनम् ॥ ३४॥ कथं त्यजसि
तं देहं सूरवार्येन वयौ वनम् ॥ अधुना त्वनपत्या त्वमभुक्तविषयासवा ॥ ३५॥ भोगयो-
ग्यमिदं देहं कथं दग्धुमिहेच्छसि ॥ शंबरी उवाच एतावदेव सा फल्यं जी-
वितस्य च जन्मनः ॥ ३६॥ परार्थेयस्य जेत्याणान् शिवार्थे किमु तस्वयम् ॥ किंतु न
संततो घोरं किं वा दत्तं मया पुरा ॥ ३७॥ किं वार्चनं कृतं शंभोः पूर्वजन्मशतान्तरे ॥ किं-
वा पुण्यं मम पितुः कावामातुः कृतार्थता ॥ ३८॥ यच्छिवार्थे समित्येनो त्वजाम्येत-

त्कलेवरम् ॥ इत्थं स्थिरां मतिं दृष्ट्वा तस्या भक्तिं च शंकरे ॥ ३९॥ तथेति हृदसं क-
ल्पः शंबरः प्रत्यपूजयत् ॥ सा भर्तृरमनुप्राप्य स्नात्वा शक्तिरलंकृता ॥ ४०॥ गृहमा-
दीप्य तं वह्निं भक्त्या चक्रे प्रदक्षिणम् ॥ नमस्कृत्वा त्मगुरवे ध्यात्वा हृदिसदा शिवम्
॥ ४१॥ अग्निप्रवेशाभिमुखी कृतांजलि रितंजगौ ॥ शंबरी उवाच पुष्पाणि
संतुतवदेव ममैन्द्रियाणि धूपो गरुर्वपुरिदं हृदयं प्रदीपः ॥ प्राणा हवींश्च करणानि तवा-
क्षताश्च पूजाफलं ब्रजतु सा प्रतमेष जीवः ॥ ४२॥ वांछामि नाहमपि सर्वधनाधिपत्यं-
नस्वर्गभूमि मचलानपदं विधातुः ॥ भूयो भवामि यदि जन्मनि जन्मनि स्यात्त्वत्पादपं-
कजलसन्मकरं दभृंगी ॥ ४३॥ जन्मानि संतु मम देव शताधिकानि मायानमे विशतु-
चित्तमबोधहेतुः ॥ किंचित्क्षणार्थमपि ते चरणारविंदान् पापैतु मे हृदयमीशनमो नम-
स्ते ॥ ४४॥ इति प्रसाद्य देवेशं शंबरी हृदनि श्रवया ॥ विवेश ज्वलितं वह्निं भस्मसाद भ-
वत्क्षणात् ॥ ४५॥ शंबरोऽपि च तद्भस्मयत्नेन परिगृह्य सः ॥ चक्रे दग्धगृहोपांतेशिव
पूजां समाहितः ॥ ४६॥ अयं स स्मारपूजांते प्रसादग्रहणो चिताम् ॥ दयितां नित्यमा-
यांतीं प्रांजलिं विनयान्विताम् ॥ ४७॥ स्मृतमात्रांतदापश्यदागतां पृष्ठतस्थिताम् ॥

पूर्वेणावयवेनेवभक्तिनस्मांस्तुविस्मिताम् ॥४८॥ तांवीक्ष्यशंवरःपत्नींपूर्ववत्यांजलिंस्थि-
ताम् ॥ भस्मावशेषितगृहंयथापूर्वमिवस्थितम् ॥४९॥ अग्निर्दहति तेजोभिः सूर्योदहतिर-
श्मिभिः ॥ राजादहतिर्देवेन ब्राह्मणो मनसा दहेत् ॥५०॥ किमयं स्वमआहोस्वित्किंवा माया
भ्रमात्मिका ॥ इतिविस्मयसंभ्रांतस्तावत्पूर्ववदास्थितम् ॥५१॥ शंवरीउवाच
यदागृहंसमुद्गीष्यप्रविष्टाहं हुताशने ॥ तदात्मानं न जानामिनपश्यामि हुताशनम् ॥५२॥
न तापलेशोप्यासीच्चैप्रविष्टाया इवोदकम् ॥ स्रुपुमेवक्षणा र्धेन प्रवृत्त्यास्मिपुनः क्षणा-
त् ॥५३॥ तावद्भवन्मद्राक्षं न दग्धमिवस्तुस्थितम् ॥ अधुना देवपूजांते प्रसादं लब्धु-
मागता ॥५४॥ एवं परस्परं प्रेम्णा दंपत्योर्भाषमाणयोः ॥ प्रादुरासीत्तयोरग्रे विमानं दि-
व्यमद्भुतम् ॥५५॥ तस्मिन्विमानेशतचंद्रभास्वरे चत्वार ईशानुचराः पुरः सराः ॥ ह-
स्ते गृहीत्वा यनिषाद दंपती अरोपयामासुरमुक्तविग्रहौ ॥५६॥ तयोर्निषाद दंपत्यो-
स्तत्क्षणादेव तद्वपुः ॥ शिवदूतकरस्पर्शात्तत्सारूप्यमवापह ॥५७॥ तस्माच्छ्रुत्थैव
सर्वेषु विधेयापुण्यकर्मसु ॥ नीचोपिशंवरः प्रापश्रुत्वा योगिनां गतिम् ॥५८॥ किं
जन्मना सकलवर्णजनोत्तमेन किं विद्यया सकलशास्त्रविचारवत्या ॥ यस्यास्ति चेत-

सिसदापरमेशभक्तिः कोन्यस्ततस्त्रिभुवने पुरुषोस्ति धन्यः ॥५९॥ इति श्रीस्कं-
दपुराणे ब्रह्मोत्तरखंडे सप्तदशोऽध्यायः ॥१७॥ सूतउवाच अथाहं संप्रव-
क्ष्यामि सर्वधर्मोत्तमोत्तमम् ॥ उमा महेश्वरं नाम व्रतं सर्वार्थसिद्धिदम् ॥१॥ आनर्त्तसंभवः
कश्चिन्नाम्ना वेदरथो द्विजः ॥ कलत्रपुत्रसंपन्नो विद्वानुत्तमवंशजः ॥२॥ तस्यैवं वर्तमा-
नस्य ब्राह्मणस्य गृहाश्रमे ॥ बभूव शारदानामकन्या कमललोचना ॥३॥ तारूपलक्षणोपे-
तां बालां द्वादशहायनाम् ॥ यया चैपद्मनाभारव्यो मृतदारश्च सहिजः ॥४॥ महाधनस्य-
शांतस्य सदारजसखस्य च ॥ यां न्याभंगभयात्तस्य तां कन्यां प्रददौ पिता ॥५॥ मध्यं दिने
कृतो द्वादहः सविप्रः श्वशुरालये ॥ संध्यामुपासितुं सायं सरस्तस्मिन् सुपाययौ ॥६॥ उपास्य-
संध्यां विधिवत्पूज्यत्वा गच्छन्तमोहते ॥ मार्गे दृष्टो भुजंगेन ममारनिजकर्मणा ॥७॥ तस्मिन्
मृते कृतो द्वादहः सहसा तस्य बाधवाः ॥ चुक्रुशुः शोकसंतप्तौ श्वशुरावस्य कन्यका ॥८॥
निवृत्त्य तं बंधुजनाजग्मुः स्वस्वं निवेशनम् ॥ शारदा प्राप्तं वैधव्यापितुरेवालये स्थिता
॥९॥ मृताच्छादनभोज्येन भर्त्ता विरहिता सती ॥ निनाय कतिचिन्मासान् सा बालापितृ-
मंदिरे ॥१०॥ एकदा नैधुवो नाम कश्चिद्दृष्टुं तरोमुनिः ॥ अंधः शिष्यकरग्राही तच्चंदि-

मुपाययो ॥११॥ तस्मिन् हस्ते गृहं प्राप्ते कापियातेषु बंधुषु ॥ साक्षादिवात्मनो देवं सावाका
समुपागमत् ॥१२॥ स्वागतं ते महाभाग पीठे स्मिन्नुपविश्यताम् ॥ नमस्ते मुनिनाथाय पि
यंते करवाणिकिम् ॥१३॥ इत्युक्त्वा भक्तिमास्थाय कृत्वा पादावनेजनम् ॥ वीजयित्वा प
रिश्वातं तं मुनिं परि तोषयत् ॥१४॥ श्रांतं पीठे समावेश्य कृत्वा भ्यंगं स्वपाणिना ॥ कृतस्ना
नं च विधिवत्कृतदेवार्चनं मुनिम् ॥१५॥ सरवासनोपविष्टं धूपमाल्यानुलेपनैः ॥ अर्च
यित्वा वरान्नेन भोजयामास सादरम् ॥१६॥ मुक्त्वा च सम्यक्शनकैस्तृप्तश्चानंदनिर्भ-
रः ॥ चकारांधमुनिस्तस्यै संप्रीतः परमाशिषम् ॥१७॥ विहृत्य भर्त्ता सहसा च ते नलब्ध्वा
सूतं सर्वगुणैर्वरिष्ठम् ॥ कीर्तिचलो केमहतीमवाप्य प्रसादयोग्या भवदेवतानाम् ॥१८॥
॥ इत्यभिव्याहृतं तेन मुनिना गतचक्षुषा ॥ निशम्य विस्मिता बाला प्रत्युवाच कृतोज-
लिः ॥१९॥ ब्रह्मं स्वद्वचनं सत्यं कदाचिन्नमृषा भवेत् ॥ तदेतच्चंदभाग्यायाः कथमेत
त्फलिष्यति ॥२०॥ ऊर्ष्यामिव च सदृष्टि शून्यामिव सत्क्रिया ॥ विफलमंदभाग्याया
माशीर्ब्रह्मविदामपि ॥२१॥ सैषाहं विधवा ब्रह्मन् दुष्कर्मफलभागिनी ॥ त्वदाशीर्वच-
नस्यास्य कथं यास्यामि पात्रताम् ॥२२॥ मुनिरुवाच त्वामनालक्ष्ययत्नो

क्तमंधेनापि मया धुना ॥ तदेतत्साधयिष्यामि कुरुमत्त्वा सनं शम्भे ॥२३॥ उमामहेश्व
रं नाम ब्रतं यदि चरिष्यसि ॥ तेन ब्रतानुभावेन सद्यः श्रेयोनुभोक्ष्यसे ॥२४॥ शार-
दो ॥ त्वयोपदिष्टं यत्नेन चरिष्याम्यपि दुश्चरम् ॥ तद्भूतं ब्रूहि मे ब्रह्मन् विधानं वद वि-
स्तरम् ॥२५॥ मुनिरुवाच चैत्रे वामार्गशीर्षे वा शक्रपक्षे शम्भे दिने ॥ ब्रता
रंभं प्रकुर्वीत यथा वदुर्वनुज्ञया ॥२६॥ अष्टम्यां च चतुर्दश्यामुभयोरपि पर्वणोः ॥ सं-
कल्पं विधिवत्कृत्वा प्रातस्नानं समाचरेत् ॥२७॥ सतर्प्य पितृन् देवादीन् गत्वा स्व-
भवनं प्रति ॥ मंडपं रचयेद्दिव्यं वितानाद्यैरलंकृतम् ॥२८॥ फलपल्लवपुष्पाद्यैस्तोर
णैश्च समन्वितम् ॥ पंचवर्णैश्च तन्मध्ये रजोभिः पद्ममुद्धरेत् ॥२९॥ चतुर्दशदलै-
र्बाह्ये द्वाविंशद्विस्तृतं तरे ॥ तदंतरे षोडशभिरष्टभिश्च तदंतरे ॥३०॥ एवं पद्मं समु-
त्थृत्य पंचवर्णैर्मनोरम् ॥ चतुरस्रं ततः कुर्यादंतर्बर्तुलमुत्तमं ॥३१॥ ब्रीहितं दुलरा-
शिं च तन्मध्ये च सकूर्चकम् ॥ कूर्चोपरि स संस्थाप्य कलशं वारिपूरितम् ॥३२॥ क
लशोपरिविन्ध्य स्वस्त्रं स्वर्णमनुत्तमम् ॥ तस्योपरि शाल्सीवर्णैः प्रतिमैश्चिवयोः
शम्भे ॥३३॥ निधाय पूजयेद्भक्त्या यथाविभवविस्तरम् ॥ पंचामृतैस्तं संस्थाप्य त

याशक्त्योदकेन च ॥ ३४ ॥ रुद्रैकादशकं जस्तापंचाक्षरशताष्टकम् ॥ अभिमंथ्य पुनस्त्या-
प्यपीठमध्ये तथार्चयेत् ॥ ३५ ॥ स्वयं शक्त्या सनासीनो धौनशक्तां वरः स्रग्धीः ॥ पीठमामं-
थ्य मंत्रेण प्राणायामान्समाचरेत् ॥ ३६ ॥ संकल्पं प्रवदेत्तत्र शिवाग्रे विहितांजलिः ॥
यानि पापानि घोरानि जन्मांतरशतेषु मे ॥ ३७ ॥ तेषां सर्वविनाशाय शिवपूजां समाचरे ॥
सौभाग्यविजयारोग्यधर्मैश्वर्याभि वृद्धये ॥ ३८ ॥ स्वर्गापवर्गसिद्ध्यर्थं करिष्ये शिवपूजनम् ॥
इति संकल्पमुच्चार्य यथावत्समाहितः ॥ ३९ ॥ अंगं न्यासं ततः कृत्वा ध्यायेद्दीशं च पार्व-
तीम् ॥ कुंदे दुग्धवलाकारं नागाभरणभूषितम् ॥ ४० ॥ वरदाभयहस्तं च विभाणं परशं मृग-
म् ॥ सूर्यकोटिप्रतीकांशं जगदानंदकारणम् ॥ ४१ ॥ जाङ्गवीजलसंपर्काद्दीर्घपिंगजटा-
धरम् ॥ उरगेन्द्रफणोद्भूतमहामुकुटमंडितम् ॥ ४२ ॥ शीतांशरवंडविलसत्कोटीरांगद-
भूषणम् ॥ उन्मील्य भालनयनं तथा सूर्ये दुलोचनम् ॥ ४३ ॥ नीलकंठं चतुर्बाहुं गजेन्द्रा-
जिनवाससम् ॥ रत्नसिंहासनारूढं नानाभरणभूषितम् ॥ ४४ ॥ देवीं च दिव्यवसनां बा-
लसूर्यायुतद्युतिम् ॥ बालवेषां च तन्वंगीं बालशीतां शशशेखराम् ॥ ४५ ॥ पाशांकुशव-
राभीतिं विभ्रतीं च चतुर्भुजाम् ॥ प्रसादस्तु मुरवामं बालीलारसविहारिणीम् ॥ ४६ ॥

लसत्कुरवकाशोकपुन्नागनवचंपकैः ॥ कृतावतं सामुत्कुलमल्लिकोत्कलितालका-
म् ॥ ४७ ॥ कांचीकलापपर्यस्तजघनांभोगशालिनीम् ॥ उदारकिंकिणीश्रेणीचूषुरा-
ढ्यपदद्वयाम् ॥ ४८ ॥ गंडमंडलसंस्पर्शरत्नकुंडलशोभिताम् ॥ विंवाधरानुरक्तांश-
लसद्दशनकुंडलाम् ॥ ४९ ॥ महार्हरत्नग्रेवेयतारहारविराजिताम् ॥ नवमाणिक्य-
रुचिरकंकणांगदमुद्रिकाम् ॥ ५० ॥ रत्नांशुकपरीधानारत्नमाल्यानुलेपनाम् ॥ उद्य-
त्पीनकुचद्वंद्वनिदितांभोजकुण्डलाम् ॥ ५१ ॥ लीलालोलासितापांगीभक्तानुग्रह-
दायिनीम् ॥ एवं ध्यात्वा तु हृत्पद्मे जगतः पितरौ शिवौ ॥ ५२ ॥ जस्तातदात्मकं मंत्रं त-
दंते बहिरर्चयेत् ॥ आवाह्यप्रतिमायुग्मे कल्पयेद्दासनादिकम् ॥ ५३ ॥ अर्घ्यं च दद्या-
च्छिवयोर्मंत्रेणानेन मंत्रवित् ॥ नमस्ते पार्वतीनाथ त्रैलोक्यवरदर्भ ॥ ५४ ॥ त्र्यंबकेश-
महादेव गृहाणार्घ्यं नमोस्तुते ॥ नमस्ते देवदेवेशि प्रपन्नभयहारिणि ॥ ५५ ॥ अंबि-
केवरदे देवी गृहाणार्घ्यं शिवप्रिये ॥ इति त्रिवारमुच्चार्य दद्यादर्घ्यं समाहितः ॥ ५६ ॥
गंधपुष्पाक्षतान्सम्यक् धूपदीपान्प्रकल्पयेत् ॥ नैवेद्यं पायसान्नेन घृताक्तं परिकल्प-
येत् ॥ ५७ ॥ जुहुयान्मूलमंत्रेण हविरष्टोत्तरं शतम् ॥ तत उत्साद्य नैवेद्यं धूपनीराज-

नादिकम् ॥ ५८ ॥ कृत्वा निवेद्य तां बूलं नमस्कुर्यात्समाहितः ॥ अथाभ्यर्च्योपचारेण भोज-
येद्दिप्रदं पती ॥ ५९ ॥ एवं सायंतनी पूजां कृत्वा विप्रानुमोदितः ॥ सुंजीत वाग्य तोरात्रौ
हविष्यं क्षीरभा वितम् ॥ ६० ॥ एवं संवत्सरं कुर्याद्भूतपक्षद्वये बुधः ॥ ततः संवत्सरे पू-
र्णव्रतोद्यापनमाचरेत् ॥ ६१ ॥ शतरुद्राभिजमेन स्नापयेत्पतिमेजलेः ॥ आगमोक्ते-
न मंत्रेण संपूज्य गिरिजां शिवम् ॥ ६२ ॥ सवस्त्रं सस्वर्णं च कलशं प्रतिमान्वितम् ॥ द-
त्वाचार्यं यमहते सदाचाररताय च ॥ ६३ ॥ ब्राह्मणाभोजयेद्भक्त्या यथाशक्त्याभि-
पूज्य च ॥ प्रसाद्य दक्षिणां तेभ्यो गोहिरण्यां वरादिकम् ॥ ६४ ॥ सुंजीत तदनुज्ञातः स-
हेष्टजनबंधुभिः ॥ एवं यः कुरुते भक्त्या व्रतं वैलोक्य विश्रुतम् ॥ ६५ ॥ त्रिः सप्तकुलमु-
त्थृत्य भुक्त्वा भोगान्यथेप्सितान् ॥ इंद्रादिलोकपालानां स्थानेषु रमते ध्रुवम् ॥ ६६ ॥
ब्रह्मलोके च रमते विष्णुलोके च शाश्वते ॥ शिवलोकमयं प्राप्य तत्र कल्पशतं पुनः ॥
६७ ॥ भुक्त्वा भोगान् स्तुविपुलान् शिवमेव प्रपद्यते ॥ महाव्रतमिदं वक्ष्ये त्वमपि श्रुत्वा
याचर ॥ ६८ ॥ अत्यंतदुर्लभं वापि लप्स्यसे च मनोरथम् ॥ इत्यादिष्टा मुनींद्रेण सा बा-
लामुदिता भृशम् ॥ ६९ ॥ प्रत्यग्रहीत्स्व विश्रव्या तद्वाक्यं समनोहरम् ॥ अथ तस्याः

समायाताः पितृमातृसहोदराः ॥ ७० ॥ तं मुनिं स्मरवमासी नंददृशः कृतभोजनम् ॥ सहसा
गत्य ते सर्वे नमश्च कुर्महात्मने ॥ ७१ ॥ प्रसीदनः प्रसीदेति गृणंतः पर्यपूजयन् ॥ श्रुत्वा च
ते तया साध्या पूजितं परमं मुनिम् ॥ ७२ ॥ अनुग्रहं व्रतं तस्यै श्रुत्वा हर्षपरं ययुः ॥ तं कृतां-
जलयः सर्वे तमूचुर्मुनिपुंगवम् ॥ ७३ ॥ अथ धन्या वयं सर्वे तवागमनमावतः ॥ पावितं
नः कुलं सर्वं गृहं च सफलीकृतम् ॥ ७४ ॥ इयं च शारदानाम कन्या वैधव्यमागता ॥ के-
नापि कर्मयोगेन दुर्विलंघ्येन भूयसा ॥ ७५ ॥ सैषा दत्तवपादाजं प्रपन्ना शरणं सती ॥ इ-
मां समुत्तरासत्यात्स घोरादुःखसागरात् ॥ ७६ ॥ त्वया पिता वदत्रैव स्थातव्यं नो गृ-
हांतिके ॥ अस्मद्गृहमठेऽप्यस्मिन् स्नानपूजाजपोचिते ॥ ७७ ॥ एषा बालापि भगवच्छ्रु-
र्वैती त्वत्पदार्चनम् ॥ व्रतं त्वत्संनिधावेव चरिष्यति महा मुने ॥ ७८ ॥ यावत्समाप्तिमा-
याति व्रतमस्यास्त्वदंतिके ॥ उषित्वा तावदत्रैव कृतार्थान् कुरु नो गुरो ॥ ७९ ॥ एवमभ्य-
र्थितः सर्वैस्तस्य स्नातृजनादिभिः ॥ तथेति समुनिश्चेष्टस्तत्रोवासमठेश्च भे ॥ ८० ॥ सा
पितेनोपदिष्टेन मार्गेण गिरिजाशिवौ ॥ अर्चयन्ती व्रतं सम्यक् चचार विमला सती ॥
८१ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे ब्रह्मोत्तरं उमामहेश्वरव्रताचरणं नामाष्टादशोऽध्या-

यः॥१८॥ सूतउवाच एवंमहाव्रतंतस्याश्वरंत्यागुरुसन्निधौ॥संव-
त्सरोच्यतीयायनियमासक्तचेतसः॥१९॥संवत्सरोत्तेसाबालातवैवपितृमंदिरे॥च
कारोद्यापनंसम्यक्विप्रभोजनपूर्वकम्॥२०॥दत्त्वाचदक्षिणांतेभ्योब्राह्मणेभ्योयथार्ह-
तः॥विसृज्यतान्नमस्कृत्यपितृभ्यामभिनंदिता॥२१॥उपोषितास्वयंतस्मिन्दिनेनिय-
ममाश्रिता॥जजापपरमंमंत्रंउपदिष्टमहात्मना॥२२॥अथप्रदोषसमयेग्रामेसंपूज्यशं-
करम्॥तस्मिन्गृहांतिकमठेगुरोस्तस्यचसंनिधौ॥२३॥जपाचनरतासाध्वीध्यायती-
परमेश्वरम्॥तस्मिन्जागरणेरात्रौउपविष्टाशिवांतिके॥२४॥तस्यांरात्रौतयासार्धसं-
मुनिर्जगदंबिकाम्॥जपध्यानतपोभिश्चतोषयामासपार्वतीम्॥२५॥तस्याश्वभक्त्या
व्रतभावितायामुनेस्तपोयोगसमाधिनाच॥तुष्टाभवानीजगदेकमाताप्रादुर्बभूवा
कृतसांद्रमूर्तिः॥२६॥प्रादुर्भूतायदागौरीतयोरग्रेजगन्मयी॥अंधोपितत्सणादेवमु-
निःप्रापहृशोद्वयम्॥२७॥तांवीक्ष्यजगतांधात्रीमाविर्भूतांपुरःस्थिताम्॥निपेततुस्त-
त्तदयोःसमुनिःसाचकन्यका॥२८॥तौभक्तिभावोद्धूसितामलाशयावानंदवाष्पोक्षि-
तसर्वगात्रौ॥उत्थाप्यदेवीरूपयापरिप्लुताप्रेम्णावभाषेमृदुवल्गुभाषिणी॥२९॥प्रीता-

स्थितेमुनिश्चेष्टवत्सेप्रीतास्मितेनये॥किंवाददाम्यभिमतंदेवानामपिदुर्लभम्॥-
३०॥ मुनिरुवाच एषातुशारदानामकन्यातुगतभर्तृका॥मयाप्रतिश्रु-
तंचास्येतुष्टेनगतचक्षुषा॥३१॥सहभर्त्राचिरंकालंविहृत्यसूतमुत्तमम्॥लभस्वे-
तिमयाप्रोक्तंसत्यंकुरुनमोस्तुते॥३२॥ देव्युवाच एषापूर्वभवेबालाद्रा-
विडस्यद्विजन्मनः॥आसीद्वितीयादयिताभामिनीनामविश्रुता॥३३॥साभर्तृप्रे-
यसीनित्यरूपमाधुर्यपेशला॥भर्तारंवशमानिन्येरूपवश्यादिकैर्तवैः॥३४॥अ-
स्यांचासक्तहृदयःसविप्रोमोहयंत्रितः॥कदाचिदपिनेवागातृज्येष्ठपत्नीपतिव्र-
ताम्॥३५॥अनभ्यागमनाद्भर्तुःसानारीपुत्रवर्जिता॥सदाशोकैरसंतप्ताकाले
ननिधनंगता॥३६॥अस्यागृहसमीपस्थोयःकश्चिद्ब्राह्मणोयुवा॥इमांवीक्ष्याथ
चावर्गंकामार्तःकरमग्रहीत्॥३७॥अनयारोपतास्मादस्यासविप्रस्तुनिवारितः॥
इमांस्मरन्दिवानक्तंनिधनंप्रत्यपद्यत॥३८॥एषासंमोह्यभर्तारंज्येष्ठपत्न्यापसा-
ङ्गुरवम्॥चकारतेनपापेनभवेस्मिन्निधवाभवत्॥३९॥याःकुर्वन्तिस्त्रिषो लोके-
जायापत्योश्चविप्रियम्॥तासांकोमारवैध्व्यमेकविंशतिजन्मसू॥४०॥यदेत-

यापूर्वभवेमत्पूजामहतीकृता ॥ तेन पुण्येन तत्पापं नष्टं सर्वतदैव हि ॥ २३ ॥ यो विप्रो वि-
रहार्तः सन्मृतः कामविमोहितः ॥ सोऽस्याः पाणिग्रहं कृत्वा भवेत्स्थितिनिधनं गतः ॥ -
२४ ॥ प्राग्जन्मपतिरेतस्याः पांडुराङ्गेषु सोऽधुना ॥ जातो विप्रवरः श्रीमान्सदारः स-
परिच्छदः ॥ २५ ॥ तेन भर्त्रा प्रतिनिशं सैषा प्रेम्णा भिसंगता ॥ स्वमेरतिस्मरं वयातिश्च
मंजागरणादपि ॥ २६ ॥ षष्ठ्युत्तरविंशतयोजनदूरसंस्थो देशादितो द्विजवरः स-
चकर्मगत्या ॥ एनां वधूं प्रतिनिशं मनसो भिरामां स्वमेषु पश्यति चिरं रतिमादधानः ॥
२७ ॥ सैषा वै स्वप्नसंगत्या पत्युः प्रतिनिशं सती ॥ कालेन लप्स्यते पुत्रं वेदवेदांगपार-
गम् ॥ २८ ॥ एतस्यां तनयं जातमात्मनश्चिरसंगमात् ॥ सोऽपि विप्रो निशं स्वमेद्रक्ष्यति
प्रेमभावितम् ॥ २९ ॥ अनयाराधिता पूर्वभवेसा हं महासुने ॥ अस्मै च वरदानाय प्रादु-
र्भूता स्मिन्सा प्रतम् ॥ ३० ॥ सूत उवाच अथोवाच महादेवी तां बालां प्र-
तिसादरम् ॥ अथिवत्से महाभागेशृणु मे परमं वचः ॥ ३१ ॥ यदा कदापि भर्तारं क्वा-
पि देशे पुरात्तनम् ॥ द्रक्ष्यसि स्वप्नदृष्टं प्राक्ज्ञास्यसे त्वं विचक्षणा ॥ ३२ ॥ त्वं द्रक्ष्यसि
सविप्रोऽपि स्मृतं यं स्वप्नलक्षणां ॥ तदा परपरस्परालापौ युवयोः संभविष्यति ॥ ३३ ॥

तदा स्वतनयं भद्रे तस्मै देहि बहु श्रुतम् ॥ फलमस्य व्रतस्याग्र्यं तस्य हस्ते समर्पय ॥ ३४ ॥
॥ ततः प्रभृति तस्यैव वशेतिष्ठ स मध्यमे ॥ युवयोर्देहिकः संगो मा भूत्स्वप्नरता हते ॥ ३५ ॥
कालात्यं च त्वमापन्ने तस्मिन्नात्मण सत्तमे ॥ अग्निं प्रविश्य ते नैव सहास्यसि मत्पद-
म् ॥ ३६ ॥ पुत्रस्ते भवितास्तु सर्वलोकमनोरमः ॥ संपदश्च भविष्यति प्राप्स्यते परमं पद-
म् ॥ ३७ ॥ सूत उवाच इत्युक्त्वा विजगन्माता दत्त्वा तस्यै मनोरथम् ॥ तयोः
संपश्यतो रेवक्षणेनादर्शनं गता ॥ ३८ ॥ सापि बालावरं लब्ध्वा पार्वत्याः करुणानिधेः ॥
अवाप परमानंदं पूजयामास तं गुरुम् ॥ ३९ ॥ तस्यां रात्र्यां व्यतीतायां समुनिर्लब्धलो-
चनः ॥ तस्याः पित्रोश्च तत्सर्वं सहसा चष्टमं वित् ॥ ४० ॥ अथ सर्वानुपामं च शारदां च-
यशस्विनीम् ॥ विधायानुग्रहं तेषां ययौ स्वैरगतिर्मुनिः ॥ ४१ ॥ एवं दिनेषु गच्छत्सा बाला-
चप्रतिक्षणम् ॥ भर्तुः समागमं लेभे स्वप्ने सखिविवर्धनम् ॥ ४२ ॥ गौर्या व्रतप्रसादेन शा-
रदा विशदवता ॥ दधारगमं स्वमेपि भर्तुः संगानुभावतः ॥ ४३ ॥ तां श्रुत्वा भर्तुरहितां शार-
दां गर्भिणीं सतीम् ॥ सर्वधिगिति प्रोचुस्तां जारिणीति जगुर्जनाः ॥ ४४ ॥ सपरीष्टस्य त-
द्भर्तुर्ये जाति कुलबांधवाः ॥ तां वार्तादुःसहां श्रुत्वा ययुस्तत्पितृमंदिरम् ॥ ४५ ॥ अथ-

सर्वेसमायाताग्रामहृत्पंडिताः॥ अंतर्वर्त्तासमाहूयशारदांविनताननाम्॥ ४६॥
अतर्जयन्त्संक्रुत्वाः केचिदासन्पराङ्मुखवाः॥ अधिजारिणिदुर्बुद्धेकिमेतत्तेविचे-
ष्टितम्॥ ४७॥ अस्मत्कुलेसुदुष्कीर्तिकृतवत्यसिबालिके॥ इतिसंतर्जयंतस्तेग्रामहृ-
दामनीषिणः॥ ४८॥ सर्वेसंमंत्रयामासुः किंकुर्मइतिभाषिणः॥ तत्रोचुः केचहृत्प्रास्तां
बालांप्रतिविनिर्दयाः॥ ४९॥ एषापामतिर्बालाकुलद्वयविनाशिनी॥ कृत्वास्याः के-
शवपनंछित्वाकर्णोच्चनासिकाम्॥ ५०॥ निवार्यतां बहिर्ग्रामात्परित्यक्तास्वगोचरतः
॥ इतिसर्वेसमालोच्यतांतथाकर्तुमुद्यताः॥ ५१॥ अथांतरिक्षेसंभूताशुश्रुवेवागगो-
चरा॥ अनयानकृतं पापं न चैव कुलदूषणम्॥ ५२॥ व्रतभंगो न चास्यासीत्सचरित्रेय-
मंगना॥ इतः परमियं नारीजारिणीतिवदंतिये॥ ५३॥ तेषांदोषविमूढानांसद्योजि-
ह्वाविदीर्यते॥ इत्यंतरिक्षेजनितांवाणींश्रुत्वाशरीरिणीम्॥ ५४॥ सर्वेप्रजल्दुस्त-
स्याजननीजनकादयः॥ ततः ससंभ्रमाः सर्वेग्रामहृदाः सभाजनाः॥ ५५॥ मुहूर्त्त-
मौनमालंब्यभीतास्तस्थुरधोमुखवाः॥ तत्र केचिदविश्वस्तामिथ्यावाणीत्यवादिषुः
॥ ५६॥ तेषां जिह्वादिधाभिन्नावममुस्तेकिमीन्क्षणात्॥ ततः संपूजयामासुस्तांवा

लांज्ञातिबांधवाः॥ ५७॥ बांधवाश्चस्त्रियोहृदाः शशंसुः साधुसाध्विति॥ मुमुचुः केचिदा-
नंदवाष्पविंदूकुलोत्तमाः॥ ५८॥ कुलस्त्रियः प्रमुदितास्तामुद्दिश्यसमाश्वसन्॥ अथ-
तत्रापरेप्रोचुर्देवोवदतिनानृतम्॥ ५९॥ कथमेषादयोगभंशीलान्नचलिताधुवम्॥ इ-
तिसर्वान्सभ्यजनान्संशयाविष्टचेतसः॥ ६०॥ विलोक्य हृत्प्रास्तां त्रैको सर्वज्ञां लोकत-
त्त्ववित्॥ मायामयमिदं विश्वं दृश्यते श्रूयते च यत्॥ ६१॥ किं भाव्यं किमभाव्यं वा संसा-
रेस्मिन्क्षणात्मके॥ अनिरूप्यमभूतार्थमायया जायते स्फुटम्॥ ६२॥ ईश्वरस्य वशेमा-
या तस्य को वेद चेष्टितम्॥ यूपकेतोश्चराजर्षेः शक्नुं निपतितं जले॥ ६३॥ सशक्नुत-
ज्जलं पीत्वा वेश्यागर्भं दधौ किल॥ मुनेर्विभांडकस्यापिशक्नुं पीत्वा सहाभसा॥ ६४॥
हरिणीगर्भिणीभूत्वा कृष्यशृंगमसूयत॥ सूरपुत्रस्तथाराज्ञः करं स्पृष्ट्वा मृगांगना-
॥ ६५॥ तत्क्षणाद्गर्भिणीभूत्वा मुनिं प्रासूततापसम्॥ तथा सत्यवती नारी शफरीगर्भ-
संभवा॥ ६६॥ तथैव महिषीगर्भाजितश्च महिषासुरः॥ तथा सन्ति पुराणार्थः कारु-
ण्याद्गर्भसंभवाः॥ ६७॥ तथा हि वसुदेवेन रोहिण्यास्तनयो भवत्॥ देवतानां महर्षी-
णां शापेन च वरेण च॥ ६८॥ अयुक्तमपि यत्कर्म युज्यते नात्र संशयः॥ सांबस्यजद-

राज्जातं मुसलं मुनिशापतः ॥ ६९ ॥ युवनाश्वस्य गर्भो भून्मुनीनां मेव गौरवात् ॥ नूनमे-
षापि कल्याणी महर्षेः पादसेवनात् ॥ ७० ॥ महाव्रतानुभावाच्च धत्ते गर्भमनिदिता ॥ अ-
स्मिन्नर्थे रहस्येनां सत्यं पृच्छं तु योषितः ॥ ७१ ॥ ततो निवृत्तसंदेहो भविष्यति महाजनः ॥
ततस्तद्वचनादेवतामपृच्छं स्त्रियोभियः ॥ ७२ ॥ ताभ्यः शशंस तत्सर्वसास्वद्वृत्तं महाद्भु-
तम् ॥ विजानंतस्ततः सर्वमानयित्वा च तं सतीम् ॥ ७३ ॥ मोदमानाः प्रशंसंतः प्रययुः
स्वं स्वमालयम् ॥ अथ कालेश्च भेषां शारदा विमलाशया ॥ ७४ ॥ असूत तनयं बाला-
बालार्कसमनेजसम् ॥ सूकुमारो महोदारलक्षणः कमलेक्षणाः ॥ ७५ ॥ अवाप्य महतीं
विद्यां बाल्येव महामतिः ॥ अथोपनीतो गुरुणा काले लोकमनोरमः ॥ ७६ ॥ स शारदे-
य एवेति लोके स्याति मवाप ह ॥ ऋग्वेदमष्टमे वर्षे नवमे यजुषां गणम् ॥ ७७ ॥ दशमे-
सामवेदं च लीलये वाकरोत्सूधीः ॥ अथ त्रिलोकमहिते संप्राप्ते शिवपर्वणि ॥ ७८ ॥ गो-
कर्णं प्रययुः सर्वजनाः सर्वनिवासिनः ॥ शारदापि स्वपुत्रेण गोकर्णं प्रययौ सती ॥ ७९ ॥
तत्रापश्यत्समायातं सदास्वप्नेषु लक्षितम् ॥ पूर्वजन्मनि भर्तारं द्विजवंधुजनावृतम् ॥
८० ॥ तं दृष्ट्वा प्रेमनिर्विण्णपुलकांकितविग्रहा ॥ निरुद्धवाच्यप्रसरातस्थो तन्यस्त-

लोचना ॥ ८१ ॥ सच विप्रोपितां दृष्ट्वा रूपलक्षणलक्षिताम् ॥ स्वप्ने सदाभुज्यमाना मा-
त्यनोरतिदायिनीम् ॥ ८२ ॥ तं कुमारमपि स्वप्ने दृष्ट्वा चात्मशरीरजम् ॥ विलोक्य विस्मा-
याविष्टस्तदंतिकमुपाययौ ॥ ८३ ॥ भद्रे त्वां प्रष्टुमिच्छामि यत्किंचिन्मनसि स्थितम् ॥ इति
प्रथममाभाष्य रहस्यानं निनायताम् ॥ ८४ ॥ कात्वं कथय वामोरु कस्य भार्यासि स्रवते ॥
को देशः कस्य वा पुत्री किन्नामेत्यब्रवीच्चताम् ॥ ८५ ॥ इति तेन समापृष्टा सानारी बाष्प-
लोचना ॥ व्याजहारात्मनो वृत्तं बाल्ये वैधव्यकारणम् ॥ ८६ ॥ पुनः पप्रच्छ तां बालां पु-
त्रः कस्यायमुत्तमः ॥ कया धृतो वाजदरे बालो यंचंद्रसन्निभः ॥ ८७ ॥ शारदो-
ष्पमेतनयः स्वामिन्सर्वविद्याविशारदः ॥ शारदेय इति प्रोक्तो मम नामैव कल्पितः ॥
८८ ॥ इति तस्यावचः श्रुत्वा विहस्य ब्राह्मणोत्तमः ॥ प्रोवाच कष्टात्कष्टं हि रचितं तव-
भामिनि ॥ ८९ ॥ पाणिग्रहणमात्रं ते कृत्वा भर्ता मृतः किल ॥ कथंचायं सूतो जातस्तस्य
कारणमुच्यताम् ॥ ९० ॥ इति तेनोदितां वाणीं माकर्ण्यतीवलज्जिता ॥ क्षणं चाश्रुमु-
रवीभूत्वा धैर्यादित्यमभाषत ॥ ९१ ॥ शारदोवाच तदलं परिहासोक्त्या त्व-
मां वै त्सि महामते ॥ त्वामहं वेत्ति चार्थं स्मिन् प्रमाणं मन आवयोः ॥ ९२ ॥ इत्युक्त्वा सर्व-

मावेद्यदेव्यादत्तं वरादिकम् ॥ वतस्यार्थं कुमारं तं ददौ तस्मै धृतव्रतम् ॥ ९३ ॥ सोऽपि प्रसुदि-
तो विप्रः कुमारं प्रतिगृह्यतम् ॥ पित्रोऽनुमतेनैव तां निनाय निजालयम् ॥ ९४ ॥ सापि स्थि-
त्वा बहून्मासान् तस्य विप्रस्य मंदिरम् ॥ तस्मिन्कालवशां प्राप्ते प्रविश्याग्निं तमन्वगान् ॥ ९५ ॥
॥ ततस्तौ दंपती भूत्वा विमानं दिव्यमास्थितौ ॥ दिव्यभोगसमायुक्तौ जग्मतुः शिवमंदि-
रम् ॥ ९६ ॥ इत्येतत्पुण्यमारच्यानं मया समनुवर्णितम् ॥ पठतां शृण्वतां सम्यक् भुक्तिमु-
क्तिफलप्रदम् ॥ ९७ ॥ आयुरारोग्यसंपत्तिधनधान्यविवर्द्धनम् ॥ स्त्रीणां मंगलसौभा-
ग्यसंतानसखसाधनम् ॥ ९८ ॥ एतन्महारच्यानमघौघनाशनं गौरीमहेशव्रतपुण्य-
कीर्तनम् ॥ भक्त्या सकृद्यः शृणुयाच्च कीर्त्तयेद्भुक्ताः स भोगान् पदमेति शश्वनम् ॥ ९९ ॥
॥ इति श्रीस्कंदपुराणे ब्रह्मोत्तरखंडे शारदारच्यानं नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥
१९॥ सूत उवाच अथ रुद्राक्षमाहात्म्यं वर्णयामि समासतः ॥ सर्वपाप-
क्षयकरं शृण्वतां पठतामपि ॥ १॥ अभक्तो वापि भक्तो वा नीचो नीचतरोऽपि वा ॥ रुद्रा-
क्षान्धारयेद्यस्तमुच्यते सर्वपातकैः ॥ २॥ रुद्राक्षधारणं पुण्यं केन वा सदृशं भवेत् ॥
महाव्रतमिदं प्राहुर्मुनयस्तत्त्वदर्शिनः ॥ ३॥ सहस्रंधारयेद्यस्तुरुद्राक्षाणां धृतव्रतः ॥

तं नमंति सुराः सर्वे यथारुद्रस्तथैव सः ॥ ४॥ अभावे तु सहस्रस्य बाहोः षोडश षोड-
श ॥ एकं शिरवायां करयोर्द्वादश द्वादशैव हि ॥ ५॥ द्वात्रिंशत्कंठदेशे तु चत्वारिंशत्तु म-
स्तके ॥ एकैककर्णयोः षट्षट् वक्षस्यष्टोत्तरं शतम् ॥ ६॥ यो धारयति रुद्राक्षान् रु-
द्रवत्सोऽपि पूज्यते ॥ मुक्ताप्रवालस्फटिकरोष्यैवैदूर्यकांचनैः ॥ ७॥ समेतान्धारये-
द्यस्तुरुद्राक्षान्सशिवो भवेत् ॥ केवलानपि रुद्राक्षान् यथा लाभं विभर्तियः ॥ ८॥
तं न स्पृशंति पापानि तमांसीव विभावसूम् ॥ रुद्राक्षमालया जप्तो मन्त्रो नंत फलप्र-
दः ॥ ९॥ अरुद्राक्षो जपः पुंसां तावन्मात्रफलप्रदः ॥ यस्यांगेनास्ति रुद्राक्षो एको-
पि बहुपुण्यदः ॥ १०॥ तस्य जन्म निरर्थं स्यात्त्रिपुंड्रहितं यदि ॥ रुद्राक्षं मस्तके बद्ध्वा
शिरस्तानं करोति यः ॥ ११॥ गंगास्नानफलं तस्य जायते नात्र संशयः ॥ रुद्राक्षं पूज-
येद्यस्तु विना तोयाभिषेचनम् ॥ १२॥ यत्फलं लिंगपूजायास्तदेवाप्नोति निश्चि-
तम् ॥ एकवक्त्राः पंचवक्त्रा एकादशसुरवाः परे ॥ १३॥ चतुर्दशसुरवाः केचिद्रुद्रा-
क्षालोकपूजिताः ॥ भक्त्या संपूजितो नित्यं रुद्राक्षः शंकरात्मकः ॥ १४॥ दरिद्रो वा-
पि कुरुते राजराजश्रिया न्वितम् ॥ अत्रेदं पुण्यमारच्यानं वर्णयंति मनीषिणः ॥ १५॥

॥ महापापक्षयकरंश्च वणात्कीर्तनादपि ॥ राजाकाश्मीरदेशस्य भद्रसेन इति श्रुतः ॥ १६ ॥
॥ तस्य पुत्रो भवतीमान्स्सधर्मानामवीर्यवान् ॥ तस्यामात्यसूतः कश्चिन्नारको नाम स-
द्रुणः ॥ १७ ॥ बभूव राजपुत्रस्य सरवापरमशोभनः ॥ तावुभौ परमस्निग्धौ कुमारौ रूपसु-
दरौ ॥ १८ ॥ विद्याभ्यासपरो बाल्ये सहक्रीडांश्चक्रतुः ॥ तौ सदा सर्वगात्रेषु रुद्राक्ष-
कृतभूषणौ ॥ १९ ॥ विचरतुरुदारांगौ सततं भस्मधारिणौ ॥ हारकेयूरकटककुंडलादि-
विभूषणम् ॥ २० ॥ हेमरत्नमयं त्यक्त्वा रुद्राक्षान्दधतुश्चतौ ॥ रुद्राक्षमालिनौ नित्यं रु-
द्राक्षकरकंकणौ ॥ २१ ॥ रुद्राक्षकंठाभरणौ सदा रुद्राक्षकुंडलौ ॥ हेमरत्नाद्यलंकारे लो-
षपाषाणदर्शिनौ ॥ २२ ॥ बोध्यमानावपि जनेन रुद्राक्षान्विसुचताम् ॥ तस्य काश्मीररा-
जस्य गृहं प्राप्तो यदृच्छया ॥ २३ ॥ पराशरो मुनिवरः साक्षाद्विपितामहः ॥ तमर्चयित्वा
विधिवद् राजधर्मभृतां वरः ॥ २४ ॥ पप्रच्छ सूरवमासीनं त्रिकालज्ञं महासुनिम् ॥
राजो वाच भगवन्नेष पुत्रो मे सोऽपि मंत्री सूनश्च मे ॥ २५ ॥ रुद्राक्षधारिणौ नि-
त्यं रत्नाभरणानि स्पृहौ ॥ शास्यमानावपि सदा रत्नाकल्पपरिग्रहे ॥ २६ ॥ विलंघिता-
स्मद्वचनौ रुद्राक्षेष्वेव तत्परो ॥ नोपदिष्टाविमौ बालौ कदाचिदपि केनचित् ॥ २७ ॥

एषा स्वाभाविकी वृत्तिः कथमासीत् कुमारयोः ॥ पराशर उवाच शृणु राज-
न्यवस्थापितवपुत्रस्य धीमतः ॥ २८ ॥ यथा त्वन्मित्रपुत्रस्य प्राकृष्टं न विस्रया वहम् ॥ न
दिग्रामेपुराकाचिन्महानदीति विश्रुता ॥ २९ ॥ बभूव वारवनिताशृंगारललिताकृतिः ॥
छत्रं पूर्णेंदुसंकाशं यानं स्वर्णविराजितम् ॥ ३० ॥ चामराणि सूतं दानि पादुके च हिरण्म-
ये ॥ अंबराणि विचित्राणि महार्हाणि द्युमंति च ॥ ३१ ॥ चंद्रश्मिनिभाः शय्याः पर्यंकाश्च
हिरण्मयाः ॥ गावो महिष्यः शतशो दासाश्च शतशस्तथा ॥ ३२ ॥ सर्वाभरणदीप्तांग्योदा-
स्यश्च नवयोवनाः ॥ भूषणानि परार्थानि नवरत्नोज्ज्वलानि च ॥ ३३ ॥ गंधकुंकुमकस्तू-
रीकर्पूरागरुलेपनम् ॥ चित्रमाल्यावतंसश्च यथेष्टं मृष्टभोजनम् ॥ ३४ ॥ नानाचित्रवि-
तानाढ्यं नानाधान्यमयं गृहम् ॥ बहुरत्नसहस्राढ्यं कौटिसंख्यादिकं धनम् ॥ ३५ ॥ ए-
वं विभवसंपन्नावेश्याकामविहारिणी ॥ शिवपूजार्तानित्यं सत्यधर्मापरायणा ॥ ३६ ॥
सदा शिवकथासक्ता शिवनामकथोत्सुका ॥ शिवभक्तांश्च वनता शिवभक्तिरतानि श-
म् ॥ ३७ ॥ विनोदहेतोः सावेश्यानाढ्यमंडपमध्यतः ॥ रुद्राक्षैर्भूषयित्वेकं मर्कटं चैव कु-
कुटम् ॥ ३८ ॥ करतलेऽश्वगीतैश्च सदानर्तयति स्वयम् ॥ पुनश्च विहसंत्युच्चैः सरवी-

भिः परिवारिता ॥ ३९ ॥ रुद्राक्षैः कृतकेयूरकर्णाभरणभूषणः ॥ मर्कटः शिष्या तस्याः
सदा नृत्यति बालवत् ॥ ४० ॥ शिरवायां बद्धरुद्राक्षः कुक्कुटः कपिना सह ॥ चिरं नृत्यति
नृत्यज्ञः पश्यतां चित्रमावहत् ॥ ४१ ॥ एकदा भवनतस्याः कश्चिद्देश्यः शिववती ॥ आ
जगाम सरुद्राक्षः स्त्रिपुंड्री निर्ममः कृती ॥ ४२ ॥ स विभ्रद्भस्मविशदे प्रकोष्ठे वरकंकण
म् ॥ महारत्नपरिस्तीर्णज्वलत्तरुणा कवत् ॥ ४३ ॥ तमागतं सागणिकासंपूज्य परया
मुदा ॥ तत्प्रकोष्ठगतं वीक्ष्य कंकणं प्राह विस्मिता ॥ ४४ ॥ महारत्नमयः सोयं कंकण-
स्त्वत्करे स्थितः ॥ मनोहरति मे साधुर्दिव्यस्त्रीभूषणोचितः ॥ ४५ ॥ इति तां वररत्नादप्येस
स्पृहां करभूषणे ॥ वीक्ष्योदारमतिर्वेश्यः सस्मितं समभाषत ॥ ४६ ॥ अस्मिन्नलवरे दि-
व्येयदिते सस्पृहं मनः ॥ तमेवादत्स्वस्मृतामौल्यमस्य ददासि किम् ॥ ४७ ॥ वेश्यो
वाच वयं तु स्वैरचारिण्यो वेश्यास्तनपतिव्रताः ॥ अस्मत्कुलोचितो धर्मो व्यभि-
चारो न संशयः ॥ ४८ ॥ यद्येतद्रत्नरवचितं ददासि करभूषणम् ॥ दिनत्रयमहोरात्रं त-
वपत्नी भवाम्यहम् ॥ ४९ ॥ वेश्य उवाच तथास्तु यदि ते सत्यं वचनं वीरव-
ल्लभे ॥ ददामि रत्नवलयां चिराच्च भवमद्बधूः ॥ ५० ॥ एतस्मिन् व्यवहारे तु प्रमाणं शशि-

भास्करो ॥ त्रिवारं सत्यमित्युक्त्वा हृदयं मे स्पृश प्रिये ॥ ५१ ॥ वेश्योवाच दिनत्र
यमहोरात्रं पत्नी भूत्वा तव प्रभो ॥ सह धर्मचरामीति सा तत्पृथग्दयमस्पृशत् ॥ ५२ ॥ इदं र-
त्नमयं शैवं लिंगं मत्प्राणसंनिभम् ॥ रक्षणीयं त्वया कांते तस्य हानिर्मुक्तिर्मम ॥ ५३ ॥
एवमस्त्वितिसाकांतालिंगमादाय रत्नजम् ॥ नाट्यमंडपिकास्तं भेनिधाय प्राविश-
द्बहम् ॥ ५४ ॥ सा तेन संगतारात्रौ वेश्येन विदधर्मिणा ॥ सरवं स्रग्धापपर्यं केमुदुत-
ल्योपशोभिते ॥ ५५ ॥ ततो निशीथ समये नाट्यमंडपिकांतरे ॥ अकस्मादुत्थितो व-
ह्निस्तमेव सहसा वृणोत् ॥ ५६ ॥ मंडपे दह्यमाने तु सहसोत्थाय संभ्रमात् ॥ सा वेश्या
मर्कटं तव मोचयामास बंधनात् ॥ ५७ ॥ समर्कटो मुक्तबंधः कुक्कुटश्च महामते ॥ भी-
तो दूरं प्रदुद्राव विधूयाग्निकणान् बहून् ॥ ५८ ॥ स्तंभेन सह निदग्धं तल्लिंगं शकली-
कृतम् ॥ दृष्ट्वा वेश्या च वेश्यश्च दूरं तदुःखमापनुः ॥ ५९ ॥ दृष्ट्वा प्राणसमं लिंगं द-
ग्धं वेश्यपतिस्तथा ॥ स्वयमप्याप्तनिर्वेदो मरणाय मतिं दधौ ॥ ६० ॥ निर्वेदान्नितरां
रंवेदाद्देश्यस्तामाह दुःखिताम् ॥ शिवलिंगे तु निर्भिन्नेनाहं जीवितुमुत्सहे ॥ ६१ ॥
चितां कारय मे भद्रं तव भृत्यैर्बलाधिकैः ॥ शिवे मनः समावेश्य प्रविशा मिह ताश

नम् ॥ ६२ ॥ यदि ब्रह्मं द्रविणवाद्यावारयेयुः समेत्यमाम् ॥ तथाप्यस्मिन्सणेधीरः प्रवि-
श्याग्निं त्यजाम्यसूनु ॥ ६३ ॥ तमेवं दृढबंधं साविज्ञाय बहुदुःखिता ॥ स्वभृत्यैः कारयामा-
सचितां स्वनगराद्बहिः ॥ ६४ ॥ ततः सवेश्यः शिवभक्तिपूतः प्रदक्षिणी कृत्यसमिद्धमग्नि-
म् ॥ विवेश पश्यत्सृजनेषुधीरः साचानुतापं युवती प्रपेदे ॥ ६५ ॥ अथ सा दुःखिता ना-
री स्मृत्वा कर्मसन्निर्मलम् ॥ सर्वान्वंधून्समीक्ष्य ववभाषे करुणं वचः ॥ ६६ ॥ रत्नकंकणा-
मादाय मया सत्यमुदाहृतम् ॥ दिनत्रयमहंपत्नी वैश्यस्यासुख्यसंमता ॥ ६७ ॥ कर्मणा-
मल्लतेनायं मृतो वैश्यः शिववती ॥ तस्मादहं प्रविश्यामि सहानेन हुताशनम् ॥ ६८ ॥ स-
धर्मचारिणी त्युक्तं सत्यमेतद्विपश्यय ॥ सत्येन प्राप्तिमायांति देवास्त्रिभुवनेश्वराः ॥ ६९ ॥
सत्यासक्तिः परोधर्मः सत्ये सर्वे प्रतिष्ठिताः ॥ सत्येन स्वर्गमोक्षौ च नासत्येन परागतिः
॥ ७० ॥ तस्मात्सत्यं समाश्रित्य प्रविश्यामि हुताशनम् ॥ इति सा दृढनिर्वंधा वार्यमाणा
पिबंधुभिः ॥ ७१ ॥ सत्यलोपमयान् नारी प्राणांस्त्यक्तुं मनोदधे ॥ सर्वस्वं शिवभक्तेभ्यो
दत्वा ध्यात्वा सदा शिवम् ॥ ७२ ॥ तमग्निं त्रिः परिक्रम्य प्रवेशाभिमुखं वा स्थिता ॥ तां-
पतंतीं समित्येग्नौ स्वपदार्पितमानसम् ॥ ७३ ॥ वारयामास विश्वात्मा प्रादुर्भूतः शिव

स्वयम् ॥ सा तं विलोक्या शिवलदेवदेवं त्रिलोचनं चंद्रकलावतंसम् ॥ शशांकसूर्या न-
लकोटिभासं स्तब्धे वभीते वतथैव तस्थौ ॥ ७४ ॥ तां विह्वलां परिचस्तां वेपमानां जडीकृ-
ताम् ॥ समाश्वास्य गलद्वाष्पं करेण ह्लाद्ब्रवीत्सुहृः ॥ ७५ ॥ सत्यंधर्मं च ते धैर्यं भक्तिं च म-
यि निश्चलाम् ॥ निरीक्षितुं त्वत्सकाशं वैश्यो भूत्वा हमागतः ॥ ७६ ॥ माययाग्निं समु-
त्थाप्य दग्धवान्नात्यमंडपम् ॥ दग्धं कृत्यारत्नलिङ्गं प्रविष्टो स्मि हुताशनम् ॥ ७७ ॥ वै-
श्याः कैतकारिण्योस्वैरिण्यो जनवंचकाः ॥ सा त्वंसत्यमनुस्मृत्य प्रविष्टाग्निं मया सह
॥ ७८ ॥ अतस्ते संप्रदास्यामि भोगान् त्रिदशदुर्लभान् ॥ आयुश्च परमं दीर्घमारोग्यं-
च प्रजोन्नतिम् ॥ ७९ ॥ यद्यदि ह्यसि स्म श्रोणितं तदेव ददामि ते ॥ इति ब्रुवति गौरी शो-
सावेश्या प्रत्यभाषत ॥ ८० ॥ वैश्यो वाच न मेवांछास्ति भोगेषु भूमौ स्वर्गेर-
सा तले ॥ तव पादां बुजस्पर्शादन्यत्किंचिन्नैवेष्टुम् ॥ ८१ ॥ एतेभृत्याश्च दाराश्च ये चा-
न्ये मम बांधवाः ॥ सर्वे त्वदर्चनपरास्त्वयि सत्यस्तद्वृत्तयः ॥ ८२ ॥ सर्वानेतां न्यासाधं-
नीत्वा तव परंपदम् ॥ पुनर्जन्मभयं धोरं विमोचय न मोस्तु ते ॥ ८३ ॥ तथेति तस्या वचनं-
प्रतिनंदय महेश्वरः ॥ तान्सर्वान् च तया सार्धं निनाय परंपदम् ॥ ८४ ॥ नात्यमंडपिका

दाहेयोदूरं विद्रुतोपुरा ॥ तत्रावशिष्टो तावेव कुकुटो मर्कटस्तथा ॥ ८५ ॥ कालेन निधनं-
यातो यस्तस्या नाद्य मर्कटः ॥ सोभूतवकुमारो सोकुकुटो मंत्रिणः सतः ॥ ८६ ॥ रुद्राक्ष-
धारणो द्रुतात् पुण्यात् पूर्वभवा र्जितात् ॥ कुले महति संजातो वर्त्तेते बालकाविह ॥ ८७ ॥
पूर्वाभ्यासेन रुद्राक्षान् दधतः शङ्खमानसो ॥ अस्मिन् जन्मनि तं लोकं शिवं संपूज्य यास्य-
तः ॥ ८८ ॥ एषा प्रवृत्तिस्त्वनयोर्बालयोः समुदाहृता ॥ कथा च शिवभक्तायाः किमन्य-
त्पृष्टुमिच्छसि ॥ ८९ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे ब्रह्मोत्तरखंडे रुद्राक्षमहिमावर्णनं
नाम विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ सूत उवाच एवं ब्रह्मर्षिणा प्रोक्तां वाणीं पीयूषस-
न्निभाम् ॥ आकर्ण्य मुदितो राजा प्राञ्जलिः पुनरब्रवीत् ॥ १ ॥ राजोवाच अहो
सत्संगमः पुंसामशेषाद्यप्रशोधनः ॥ कामक्रोधनिहंता च दृष्टदोग्धा ज च स्य हि ॥ २ ॥ मम
माया तमो नष्टं ज्ञानदृष्टिः प्रकाशिता ॥ तव दर्शनमात्रेण प्रायो ह ममरोत्तमः ॥ ३ ॥ श्रुतं च
पूर्वचरितं बालयोः सम्यगेतयोः ॥ भविष्यदपि पृच्छामि मत्पुत्रा चरणं मुने ॥ ४ ॥ अस्या-
युः कति वर्षाणि भाग्यं वद च कीदृशम् ॥ विद्या कीर्तिश्च शक्तिश्च श्रद्धा भक्तिश्च कीदृ-
शी ॥ ५ ॥ एतत्सर्वमशेषेण मुने त्वं वक्तुमर्हसि ॥ तव शिष्योऽस्मि भृत्योऽस्मि शरणं त्वांगतो

सम्यहम् ॥ ६ ॥ पराशर उवाच अत्रावाच्यं हिय किंचित्कथं शक्तोऽस्मि शंसितु-
म् ॥ यत्तु त्वाधृतिमंतोऽपि विषादं प्राप्नुयुर्जनाः ॥ ७ ॥ तथापि निर्व्यलीकेन भावेन परिपृच्छ-
तः ॥ अवाच्यमपि वक्ष्यामि तव स्नेहान्महीपते ॥ ८ ॥ अमुष्य त्वत्कुमारस्य वर्षाणि द्वाद-
शात्ययुः ॥ इतः परं प्रपद्येत सप्तमे दिवसे मृतिम् ॥ ९ ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा कालकूट-
मिवोदितम् ॥ मूर्छितः सहसा भूमौ पतितो नृपतिः शङ्का ॥ १० ॥ तमुत्थाप्य समाश्वस्य
समुनिः करुणाद्रिधीः ॥ उवाच मामेनृपते पुनर्वक्ष्यामि ते हितम् ॥ ११ ॥ सर्गात्पुरा निरा-
लोकं यदेकं निष्फलं परम् ॥ विदानं दमयं ज्योतिः स आद्यः केवलः शिवः ॥ १२ ॥ स एवा-
दौरजोरूपं सृष्ट्वा ब्रह्माणमात्मना ॥ सृष्टिकर्म निष्पुक्ताय तस्मै वेदांश्च दत्तवान् ॥ १३ ॥
॥ पुनश्च दत्तवानीश आत्मतत्त्वैकसंग्रहम् ॥ सर्वोपनिषदां सारं रुद्राध्यायं च दत्तवान् ॥ १४ ॥
यदेकमव्ययं साक्षाद्ब्रह्म ज्योतिः सनातनम् ॥ शिवात्मकं परं तत्त्वं रुद्राध्याये प्र-
तिष्ठितम् ॥ १५ ॥ स आत्मभूः सृजद्विश्वं चतुर्भिर्वदनैर्विराट् ॥ स सज्ज वेदांश्च तुरो लो-
कानां स्थितिहेतवे ॥ १६ ॥ तत्रायं यजुषां मध्ये ब्रह्मणो दक्षिणां मुखान् ॥ अशेषोऽपि नि-
षत्सारो रुद्राध्यायः समुद्रतः ॥ १७ ॥ स एषो मुनिभिः सर्वैर्मरीच्य त्रिपुरो गमैः ॥ सह

देवैर्धृतस्तेभ्यस्तच्छिष्याजगृह्यतम् ॥१८॥ तच्छिष्याशिष्येस्तत्पुत्रेस्तत्पुत्रेऽश्वक्रमाग-
तैः ॥ धृतेरुद्रात्मकः सोयं वेदसारः प्रसादितः ॥१९॥ एष एव परोमंत्रो एष एव परंतपः
॥ रुद्राध्यायजपः पुंसां परं कैवल्यसाधनम् ॥२०॥ महापातकिनः प्रोक्ता उपपातकिन-
श्च ये ॥ रुद्राध्यायजपात्सद्यस्तेऽपियांति परांगतिम् ॥२१॥ भूयोऽपि ब्रह्मणा सृष्टाः स-
दसन्मिश्रयोनयः ॥ देवतिर्यङ्मनुष्याद्यास्ततः संपूरितं जगत् ॥२२॥ तेषां कर्माणि-
सृष्टानि स्वजन्मानुगुणानि च ॥ लोकास्तेषु प्रवर्तन्ते भुजन्ते चैव तत्फलम् ॥२३॥ लोक-
सृष्टिप्रवाहार्थं स्वयमेव प्रजापतिः ॥ धर्माधर्मोऽसि सर्जाग्रेऽस्ववक्षः पृष्ठभागतः ॥२४॥
धर्ममेवानुतिष्ठंतः पुण्यं विंदन्ति तत्फलम् ॥ अधर्ममनुतिष्ठन्ते पापफलभोगिनः ॥
२५॥ पुण्यकर्मफलं स्वर्गो नरकस्तद्विपर्ययः ॥ तयोर्द्विविधौ धात्रा कृतौ शतमस्वा-
तको ॥२६॥ कामः क्रोधश्च लोभश्च मदमानादयः परे ॥ अधर्मस्य सूता आसन् सर्वे न-
रकनायकाः ॥२७॥ गुरुतल्पः सुरापानं तथा न्यः पुल्कसीगमः ॥ कामस्य तनयास्त्ये-
ते प्रधानाः परिकीर्तिताः ॥२८॥ क्रोधात्पितृवधो जातस्तस्यामातृवधः परः ॥ ब्रह्मह-
त्या च कन्या सा क्रोधस्य तनया अमी ॥२९॥ एतानां हूयन्वां डालान् यमः पातकनाय-

कान् ॥ नरकस्य विद्वद्ध्यर्थमाधिपत्यं च कारसः ॥३०॥ ते यमेन समादिष्टान् वपातकनायकाः ॥ ते स-
र्वे संगता भूयो घोराः पातकनायकाः ॥३१॥ नरकान्पालयामासुः स्वभृत्यैश्चोपपातकैः ॥ रुद्राध्या-
ये भुवि प्राप्ते साक्षात्कैवल्यसाधने ॥३२॥ भीताः प्रदुद्भुः सर्वे ते भीपातकनायकाः ॥ यमं विज्ञाप-
यामासुः सहान्यैरुपपातकैः ॥३३॥ जयदेवमहाराज वयं हितवर्किकराः ॥ नरकस्य विद्वद्ध्य-
र्थं साधिकाराः कृतास्त्वया ॥३४॥ अधुनावर्तितुं लोके न शक्तास्मो वयं प्रभो ॥ रुद्राध्यायानुभा-
वेन निर्देग्धाश्चैव विद्वताः ॥३५॥ ग्रामे ग्रामे नदीकूले पुण्येष्वायतनेषु च ॥ रुद्रजाये तु पर्यासे-
कं लोके चरेमहि ॥३६॥ प्रायश्चित्तसहस्रं वै गणयामो न किंचन ॥ रुद्रजाप्यक्षराण्येव सोढुं
वतनशक्नुमः ॥३७॥ महापातकसुरव्यानामस्माकं लोकधातिनाम् ॥ रुद्रजाप्यं भयं घोरं रु-
द्रजाप्यं महद्दिषम् ॥३८॥ अतो दुर्विषहं घोरमस्माकं व्यसनं महत् ॥ रुद्रजाप्येन संयासमप-
नेतुं त्वमर्हसि ॥३९॥ इति विज्ञापितः साक्षाद्यमः पातकनायकैः ॥ ब्रह्मणोऽतिक्रमासाद्य तस्मै
सर्वं न्यवेदयत् ॥४०॥ देवदेव जगन्नाथ त्वामेव शरणं गतः ॥ त्वयानियुक्तो मर्त्यानां निग्रहे-
पापकारिणाम् ॥४१॥ अधुना पापिनो मर्त्यानि संति पृथिवीतले ॥ रुद्राध्यायेन विलयं पात-
कानां महत्कुलम् ॥४२॥ पातकानां कुलेन ह्येन नरकाः शून्यतांगताः ॥ नरकेशून्यतां याते

ममराज्यं हि निष्फलम् ॥ ४३ ॥ तस्मात्त्वयैव भगवन्नुपायः परिचिंत्यताम् ॥ यथा मे न विह-
न्येत स्वाभित्वं मर्त्यदेहिनाम् ॥ ४४ ॥ इति विज्ञापितो धाता यमेन परिस्विद्यता ॥ रुद्रजाप्य-
विधातार्यमुपायं परिकल्पयत् ॥ ४५ ॥ अश्रद्धां चैव दुर्मधामविद्यायाः स्मृते उभे ॥ श्रद्धामे-
धाविधातिन्यो मर्त्येषु परिचोदयत् ॥ ४६ ॥ ताभ्यां विमोहिते लोके रुद्राध्याये पराङ्मुखे ॥
यमः स्वस्थानमासाद्य कृतार्थ इव सो भवत् ॥ ४७ ॥ पूर्वजन्म कृतेः पापैर्जायते त्यागुषो-
जनाः ॥ तानि पापानि नश्यंति रुद्रजाप्यवतानुणाम् ॥ ४८ ॥ क्षीणे पुंसर्वपापेषु दीर्घमा-
युर्वलं धृतिः ॥ आरोग्यं ज्ञानं मे श्वर्यं वर्धते सर्वदेहिनाम् ॥ ४९ ॥ रुद्राध्याये नयदेवं स्ना-
पयंति महेश्वरम् ॥ तज्जलैः कुर्वतः स्नानं ते मृत्युं स तरेति च ॥ ५० ॥ रुद्राध्यायाभिज-
प्तेन स्नानं कुर्वति यैः भसा ॥ तेषां मृत्युभयं नास्ति शिवलोके महीयते ॥ ५१ ॥ शतरुद्राभि-
षेकेण शतायुर्जायते नरः ॥ अशेषपापनिर्मुक्तो शिवस्य दयितो भवेत् ॥ ५२ ॥ एष रुद्रा-
युतस्नानं करोतु तव पुत्रकः ॥ दशवर्षसहस्राणि मोदते भुवि शकवत् ॥ ५३ ॥ अव्याहत-
बलैश्चर्यो हतशत्रुर्निरामयः ॥ निर्धूतारिव लपापौघः शास्ताराज्यमकंटकम् ॥ ५४ ॥ वि-
प्रावेदविदः शांताकृतिनः शंसितव्रताः ॥ आनयस्व तपोनिष्ठा शिवभक्तिपरायणाः ॥

५५ ॥ रुद्राध्यायजपं सम्यक् कुर्वतु विमलाशयाः ॥ तेषां जपानुभावेन सद्यः श्रेयो भविष्य-
ति ॥ ५६ ॥ इत्युक्तं तं नृपतिमहासुनिं तमेव वव्रे प्रथमं क्रियागुरुम् ॥ अथापरानृत्यक्त-
धनाशयात्मुनीनां द्वायया माससहस्रशः क्षणात् ॥ ५७ ॥ ते विप्राः शांतमनसः सहस्र-
परिसंमताः ॥ कलशानां शतं स्थाप्य पुण्यवृक्षरसैर्युतम् ॥ ५८ ॥ रुद्राध्यायेन संस्नाप्य त-
मुर्वपतिपुत्रकम् ॥ विधिवत् स्नापयामासुः संप्राप्ते सप्तमे दिने ॥ ५९ ॥ स्नाप्यमानो मुनि-
जनैः सराजन्यकुमारकः ॥ अकस्मादिव संव्रस्तः क्षणं मूर्छामवापह ॥ ६० ॥ सहसैव प्र-
बुद्धो सौ मुनिभिः कृतरक्षणः ॥ स तत्रान्यैर्महावीरैः पुरुषैरभिताडितः ॥ ६१ ॥ बध्वापाशो-
नमहतादूरं नीत इवाभवत् ॥ एतावदहमद्राक्षं भवद्भिः कृतरक्षणः ॥ ६२ ॥ इत्युक्तं तं नृप-
तेस्तनूजं द्विजसत्तमाः ॥ आशीर्भिः पूजयामासुर्भयं राजा सुवाच ह ॥ ६३ ॥ अयं सर्वान् नृ-
षीन् श्रेष्ठान् दक्षिणाभिर्नृपोत्तमः ॥ पूजयित्वा वरान्नेन भोजयित्वा च भक्तितः ॥ ६४ ॥
प्रतिगृह्या शिषस्तेषां मुनीनां ब्रह्मवादिनाम् ॥ भुक्त्वा बंधुजनैः सार्धं सभायां समुपावि-
शत् ॥ ६५ ॥ तस्मिन्सभागते वीरिमुनिभिः सह पार्थिवे ॥ आजगाम महायोगी देवर्षि-
नारदः स्वयम् ॥ ६६ ॥ तमागतं प्रेक्ष्य गुरुं मुनीनां सार्धं सदस्यैरखिलैर्मुनीन्द्रैः ॥ प्रणा-

म्यभक्त्या विनिवेश्य पीठे कृतोपचारं नृपतिर्बभाषे ॥ ६७ ॥ राजोवाच दृष्टं-
किमस्ति ते ब्रह्मन् विलोकां किंचिदद्भुतम् ॥ तन्नो ब्रूहि वयं सर्वे त्वद्वाक्यामृतलाल-
साः ॥ ६८ ॥ नारद उवाच अद्य चित्रं महद्दृष्टव्यं भो वतरतामया ॥ तच्छृणु
णुष्व महाराज स हैमिर्मुनिपुंगवैः ॥ ६९ ॥ अद्य मृत्युरिहा यातो विहंतुं तव पुत्रकम् ॥ दंड-
हस्तो दुराधर्षो लोकमुद्धाधयन्सदा ॥ ७० ॥ ईश्वरोऽपि विदित्वैनं त्वत्पुत्रं हंतुमागतम्
॥ स हैव पार्षदैः कंचिद्दीरभद्रमचोदयत् ॥ ७१ ॥ स आगत्य हतान्मृत्युं त्वत्पुत्रं हंतुमागत-
म् ॥ गृहीत्वा सह दं बद्धा दंडेनाभ्यहनदुषा ॥ ७२ ॥ तन्नीयमानं जगदीश सन्निधिं शीघ्रं-
विदित्वा भगवान्यमः स्वयम् ॥ कृताजलिर्देवजयेत्युदीरयन् प्रणम्य मूर्ध्नि जगाद श-
लिनम् ॥ ७३ ॥ यम उवाच देवदेव महारुद्र वीरभद्र नमोस्तुते ॥ निरागसि-
कयं मृत्यो कोपस्तव समुत्थितः ॥ ७४ ॥ निजकर्मोन्वधेन राजपुत्रं गतायुषम् ॥ प्रहर्तु-
मुद्यते मृत्यो कोपराधो वदप्रभो ॥ ७५ ॥ वीरभद्र उवाच दशवर्षसहस्रा-
युः सराजतनयः कथम् ॥ विपत्तिमंतरायाति रुद्रस्नानहताश्रमः ॥ ७६ ॥ अस्ति चे-
त्तव संदेहो महाकथेऽप्यनिवारिते ॥ चित्रगुप्तं समाहूय प्रष्टव्योद्यैव माचिरम् ॥ ७७ ॥

नारद उवाच अथाहूतश्चित्रगुप्तो यमेन सह सागतः ॥ आयुः प्रमाणं त्वत्सूनोः प-
रिपृष्टः स चाब्रवीत् ॥ ७८ ॥ द्वादशाब्दं च तस्यायुरित्युक्ताय विमृश्य च ॥ पुनर्लेख्यगतं
प्राह स वर्षायुतजीवितम् ॥ ७९ ॥ अयभीतो यमो राजा वीरभद्रं प्रणम्य च ॥ कयं चित्रो-
चयामास मृत्युं दुर्वारबंधनात् ॥ ८० ॥ वीरभद्रेण मुक्तो यमो गान्निजमंदिरम् ॥ वीरभ-
द्रश्च कैलासमहप्राप्तस्तवांतिकम् ॥ ८१ ॥ अतस्तव कुमारो यं रुद्रजाप्यानुभावतः ॥
मृत्योर्भयं समुत्तीर्य सखीजातो युतसमाः ॥ ८२ ॥ इत्युक्तानृपमामं च नारदे विदिवं-
गते ॥ विप्राः सर्वे प्रसुदिताः स्वस्वजग्मुरथाश्रमम् ॥ ८३ ॥ इत्थं काश्मीरनृपती रुद्रा-
ध्याय प्रभावतः ॥ निस्तीर्य शेषदुःखानि कृतार्थो भूत्सपुत्रकः ॥ ८४ ॥ ये कीर्तयन्ति म-
नुजाः परमेश्वरस्य माहात्म्यमेतदथ कर्णपुटैः पिबेति ॥ ते जन्मकोटि कृतपापगणै-
र्विमुक्ताः शान्ताः प्रयांति परमं पदमिंदुमौलेः ॥ ८५ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे ब-
होत्तरखंडे रुद्राध्याय महावर्णनं नामैकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ सूत उवाच
एवं शिवतमः पंथा शिवेनैव प्रदर्शितः ॥ नृणां संसृतिबन्धानां सद्यो मुक्तिकरः
परः ॥ १ ॥ अथ दुर्मेधसां पुंसां वेदेष्वनधिकारिणाम् ॥ स्त्रीणां हि जातिबंधूनां सर्वेषां-

चशरीरिणाम् ॥ २ ॥ एषसाधारणः पंथासाक्षात्कैवल्यसाधनः ॥ महासुनिर्जनैः सेव्यो दे-
वैरपि स्तूयितः ॥ ३ ॥ यत्कथाश्रवणं शंभोः संसारभयनाशनम् ॥ सद्यो मुक्तिवरं श्लाघ्यं सं-
सारभयनाशनम् ॥ ४ ॥ अज्ञानतिमिरांधानां दीपो यं ज्ञानसिद्धिदः ॥ भवरोगनिबद्धानां स्तू-
सेव्यं परमौषधम् ॥ ५ ॥ महापातकशैलानां वज्रघातस्तदारुणम् ॥ भर्जनं कर्म बीजानां सा-
धनं सर्वसंपदम् ॥ ६ ॥ ये शृण्वंतिसदा शंभोः कथां श्रुत्वा पावनीम् ॥ ते वै मनुष्या लोके स्मि-
न्मरुद्वा एव न संशयः ॥ ७ ॥ शृण्वतां शूलिनो गथां तथा कीर्तयतां सताम् ॥ तेषां पादरजांस्त्ये-
व तीर्थानि मुनयोजयुः ॥ ८ ॥ तस्मान्निश्चये संगंतुं ये भिवांछन्ति देहिनः ॥ ते शृण्वंतिसदा
भक्त्या शैवीपौराणिकीं कथाम् ॥ ९ ॥ यद्यशक्तः सदा श्रोतुं कथां पौराणिकीं नरः ॥ सुहृत्त-
वापि शृणुयान्नियतात्मा दिने दिने ॥ १० ॥ अथ प्रतिदिनं श्रोतुं शक्तो यदि मानवः ॥ पुण्य-
मासेषु वा पुण्ये दिने पुण्यतिथिष्वपि ॥ ११ ॥ यः शृणोति कथारम्यां पुराणैः स सुदीरिताम् ॥
स निस्तरतिसंसारं दुग्धा कर्म महादवीम् ॥ १२ ॥ सुहृत्तं वा तदर्थं वा क्षणं वा पावनीं कथाम् ॥
ये शृण्वंतिसदा भक्त्या न तेषां मस्ति दुर्गतिः ॥ १३ ॥ यत्फलं सर्वयज्ञेषु सर्वदानेषु यत्फल-
म् ॥ सकृत्पुराणश्रवणात्तत्फलं विंदते नरः ॥ १४ ॥ कलौ युगे विशेषेण पुराणश्रवणाद्

ते ॥ नास्ति धर्मः परः पुंसां नास्ति मुक्तिपथः परः ॥ १५ ॥ पुराणश्रवणाच्छंभोर्नास्ति संकीर्तनं
परम् ॥ श्रुत एव मनुष्याणां कल्पद्रुममहाफलम् ॥ १६ ॥ कलौ हीनायुषो मर्त्या दुर्बलाः श्रम-
पीडिताः ॥ दुर्मेधसो दुःखमाजो धर्माचारविवर्जिताः ॥ १७ ॥ इति संचिंत्य कृपया भगवान्वा-
दरायणः ॥ हिताय तेषां विदधे पुराणारम्यं साधारणम् ॥ १८ ॥ पिवेन्न वा मृतं यत्नादेतत्स्याद-
जरामरः ॥ शंभोः कथामृतं कुर्यात्सुलभं वा जरामरम् ॥ १९ ॥ बालो युवा दरिद्रो वा ह्यसौ-
वादुर्बलोऽपि वा ॥ पुराणज्ञः सदा वंद्यः पूज्यश्च सकृत्तार्थिभिः ॥ २० ॥ नीचबुद्धिर्न कुर्वीत पुरा-
णज्ञं कदाचन ॥ यस्य वक्त्रां बुजाद्गुणी कामधेनुः शरीरिणाम् ॥ २१ ॥ गुरवः सन्तिलोकेषु जन्म-
तोगुणतस्तथा ॥ तेषां पितृसर्वेषां पुराणज्ञः परो गुरुः ॥ २२ ॥ भवकोटि सहस्रेषु भूत्वा भूत्वा
वसीदति ॥ यो ददात्य पुनर्हन्ति को न्यस्तस्मात्परो गुरुः ॥ २३ ॥ पुराणज्ञः शक्तिर्दीप्तः शान्तो
विजितमत्सरः ॥ साधुः कारुण्यवान्वाग्मी वेदपुण्य कथां सधीः ॥ २४ ॥ व्यासासनं समा-
रूढो यदा पौराणिको द्विजः ॥ असमाप्तप्रसंगश्च न मस्कुर्यान्न कस्यचित् ॥ २५ ॥ ये धूर्ता-
ये च दुर्हता ये चान्ये विजिगीषवः ॥ तेषां कुटिलवृत्तीनामग्रे नैव वदेत्कथाम् ॥ २६ ॥ न दुर्ज-
नसमाकर्षिणश्च द्रष्टव्यपदा वृते ॥ देशेन घूतसदने वदेत्पुण्य कथां सधीः ॥ २७ ॥ संग्रामे

सृजनाकीर्णसूक्ष्मेदेवतालये ॥ पुण्येनदनदीतीरेवदेत्युण्यकथांसूधीः ॥ २८ ॥ शिवभ-
क्तिसमायुक्तानान्यकार्येषुलालसाः ॥ वाग्यताः सश्रवोव्यग्राश्रोतारः पुण्यभागिनः ॥ २९ ॥
॥ अभक्तायेकयापुण्याशृण्वन्तिमनुजाधमाः ॥ तेषांपुण्यफलंनस्तिदुःस्वस्याज्जन्मजन्म-
नि ॥ ३० ॥ पुराणंयेत्वसंपूज्यतांबूलाद्यैरुपायनैः ॥ शृण्वन्तिचकथांभक्त्यादरिद्रास्युर्नपापि-
नः ॥ ३१ ॥ कथायांकीर्त्यमानायांयेगच्छन्त्यन्यतो नराः ॥ भोगांतरेप्रणश्यंतितेषांदाराश्रम-
पदः ॥ ३२ ॥ सोष्णीषमस्तकायेचकथांशृण्वन्तिपावनीम् ॥ तेबलाकाः प्रजायंतेपापिनोम-
नुजाधमाः ॥ ३३ ॥ तांबूलंभक्षयंतोयेकथांशृण्वन्तिपावनीम् ॥ स्वविष्टारवादयंत्येतान्नरके
यमकिंकराः ॥ ३४ ॥ येचतुंगासनारूढाः कथांशृण्वन्तिदांभिकाः ॥ अक्षयान्नरकान्भुंक्ता
तेभवंत्येववायसाः ॥ ३५ ॥ येचवीरासनारूढायेचमंचकसंस्थिताः ॥ शृण्वन्तिसत्कथांतेवै-
भवंत्यनुजपादपाः ॥ ३६ ॥ असंप्रणम्यशृण्वन्तोविषहृक्षाभवंतिवै ॥ तथाशयानाः शृण्व-
न्तोभवंत्यजगरानराः ॥ ३७ ॥ येशृण्वन्तिकथांवक्तुः समानासनमाश्रिताः ॥ गुरुतल्पसमंपा-
पंसंप्राप्यनरकं व्रजेत् ॥ ३८ ॥ येनिंदन्तिपुराणज्ञंकथांवापापहारिणीम् ॥ तेवैजन्मशतंम-
र्त्याशनकाःसंभवंतिच ॥ ३९ ॥ कथायांवर्तमानायांयेवदन्तिनराधमाः ॥ तेगर्दभाः प्रजायं-

तेहृकलासास्ततःपरम् ॥ ४० ॥ कदाचिदपियेपुण्यांनशृण्वन्तिकथांनराः ॥ तेभुक्तानर-
कान्घोरान्भवंतिवनसूकराः ॥ ४१ ॥ येकथामनुमोदंतेकीर्त्यमानान्नरोत्तमाः ॥ अशृ-
ण्वन्तोपितेयांतिशाश्वतंपरमंपदम् ॥ ४२ ॥ कथायांकीर्त्यमानायांविघ्नकुर्वन्तियेशदाः ॥
कोट्यद्धान्नरकान्भुंक्ताभवंतिग्रामसूकराः ॥ ४३ ॥ येश्रावयन्तिमनुजान्पुण्यांपौरा-
णिकींकथाम् ॥ कल्पकोटिशतंसाग्रंतिष्ठन्तिब्रह्मणःपदम् ॥ ४४ ॥ आसनार्थंययच्छं-
तिपुराणज्ञस्ययेनराः ॥ कंबलाजिनवासांसिमंचफलकमेवच ॥ ४५ ॥ स्वर्गलोकंसमा-
साद्यभुंक्ताभोगान्यथेप्सितान् ॥ स्थित्वाब्रह्मादिलोकेषुपदंयांतिनिरामयम् ॥ ४६ ॥
पुराणज्ञस्ययच्छंतियेसूत्रवसनंनवम् ॥ भोगिनोज्ञानसंपन्नास्तेभवंतिभवेभवे ॥ ४७ ॥
येमहापातकैर्युक्ताउपपातकिनश्चये ॥ पुराणश्रवणादेवतेयांतिपरमंपदम् ॥ ४८ ॥ अत्रव-
क्ष्येमहापुण्यमितिहासंदिजोत्तमाः ॥ शृण्वतांसर्वपापघ्नंविचित्रंसुमनोहरम् ॥ ४९ ॥
दक्षिणापथमध्येवैग्रामोबाष्कलसंज्ञिकः ॥ तत्रसंतिजनाः सर्वमूढाः कर्मविवर्जिताः ॥
५० ॥ नतत्रब्राह्मणाचाराः श्रुतिस्मृतिपराङ्मुखाः ॥ जपस्वाध्ययरहिताः परस्त्रीविष-
यातुराः ॥ ५१ ॥ कृषीवलाः शस्त्रधरानिर्देवाजिह्वाहृतयः ॥ नजानन्तिपरंधर्मज्ञानवै-

राग्यलक्षणम् ॥ ५२ ॥ स्त्रियश्चपापनिरतास्त्रैरिण्यः कामलालसाः ॥ दुर्बुद्धयः कुटिल-
गाः सद्गताचारवर्जिताः ॥ ५३ ॥ तत्रैकोविदुरो नाम दुरात्मा ब्राह्मणाधमः ॥ आसीद्देश्या-
पतिर्योसौ सदारोपिकुमार्गः ॥ ५४ ॥ सत्यलीबंदुलानामहित्वाप्रतिनिशंतथा ॥ वेश्याभव-
नमासाद्यरमतेस्मरपीडितः ॥ ५५ ॥ सापितस्यांगनारात्रौ वियुक्तानवयौवना ॥ असहंती-
स्मरावेशरेमेजारेणसंगता ॥ ५६ ॥ तांकदाचिदुराचारांजारेणसहसंगताम् ॥ दृष्ट्वातस्याः
पतिः क्रोधादभिदुद्रावसत्वरः ॥ ५७ ॥ जारेपलायितेपत्नीं गृहीत्वासदुराशयः ॥ संताड्य
मुष्टिबंधेनमुहुर्मुहुरताडयत् ॥ ५८ ॥ सानारीपीडिताभर्त्ताकुपिताप्राहनिर्भया ॥ भवान्य-
तिनिशंवेश्यांरमतेकागतिर्मम ॥ ५९ ॥ अहंरूपवतीयोषानवयौवनशालिनी ॥ कथंसाहि-
ष्येकामार्त्तातनुसंगतिवर्जिता ॥ ६० ॥ इत्युक्तः सतयातन्याप्रोवाचब्राह्मणाधमः ॥ युक्त-
मेवत्वयोक्तहितस्माद्वक्ष्यामितेहितम् ॥ ६१ ॥ जारेभ्यो धनमाकृष्यतेभ्यो देहिपरारतिम् ॥
तद्धनं देहिमे सर्वं पुण्यस्त्रीणां ददामितत् ॥ ६२ ॥ एवं संपूर्यते कामो ममापि च वरानने ॥ त-
थेति भर्तृवचनं प्रतिजग्राह स्यावधूः ॥ ६३ ॥ एवंतयोस्तु दंपत्योर्दुराचारप्रवृत्तयोः ॥ काले-
ननिधनं प्राप्तो सविप्रो वृषलीपतिः ॥ ६४ ॥ मृते भर्तृरिसानारीपुत्रैः सह निजालये ॥ ७

वासस्तु चिरं कालं किंचिदुक्तांतयौवना ॥ ६५ ॥ एकदा देवयोगेन संप्राप्ते पुण्यपर्वणि ॥
सानारी बंधुभिः सार्धं गोकर्णक्षेत्रमाययौ ॥ ६६ ॥ तत्र तीर्थजले स्नात्वा कस्मिंश्चिद्देव-
तालये ॥ शश्यावदेवमुरव्यानां पुण्यां पौराणिकी कथाम् ॥ ६७ ॥ योषितां जारसक्तानां
नरकेयमकिंकराः ॥ संतप्तलोहपरिघं क्षिपंति स्मरमंदिरे ॥ ६८ ॥ इति पौराणिकेनोक्तं
साश्रुत्वा धर्मसंहिताम् ॥ तमुवाच रहस्ये वंभीता ब्राह्मणपुंगवम् ॥ ६९ ॥ ब्रह्मन्यापमजा-
नंत्यामयाचरितमुल्बणम् ॥ यौवने कामचारेण कोटिल्येन प्रवर्तितम् ॥ ७० ॥ इदं त्वद्व-
चनं श्रुत्वा पुराणार्थविजृम्भितम् ॥ भीतिर्मम हती जाता शरीरं वेपते मुहुः ॥ ७१ ॥ धिक्कां दु-
रिंद्रियासक्तापापांस्मरविमोहिताम् ॥ अत्यस्य यत्स्वरवस्यार्थे पौरायास्यामि दुर्गति-
म् ॥ ७२ ॥ कथं पश्यामि मरणेयमदूतान् भयंकरान् ॥ कथं पाशैर्वलात्कंठे बध्यमाना धृ-
तिलभे ॥ ७३ ॥ कथं सहिष्ये नरके रवंडशो देहकृतं तनम् ॥ पुनः कथं पतिष्यामि संतप्ता जार-
कर्दमे ॥ ७४ ॥ कथंच यो निलक्षेष्णुकिमिकीटरवगादिषु ॥ परिभ्रमाभिदुःखौघात्पीड्य-
मानानिरंतरम् ॥ ७५ ॥ कथंच रोचते मद्यमद्यप्रभृतिभोजनम् ॥ रात्रौ कथंच सेविष्ये नि-
द्रांदुःखपरिप्लुता ॥ ७६ ॥ हाहाहतास्मिदग्धास्मि विदीर्णहृदयास्मि च ॥ हाविधेमां-

महापापेदत्वा बुद्धिमपातयः ॥ ७७ ॥ पततस्तंगशैलाग्रा ब्रूलाक्रान्तस्य देहि नः ॥ यदुःखं जाय
ते घोरं तस्मात्कोटिगुणं मम ॥ ७८ ॥ अश्वमेधायुतं कृत्वा गंगां स्नात्वा शतं समाः ॥ न शब्दोर्जा-
यते प्रायो मत्प्रापस्य गरीयसः ॥ ७९ ॥ किंकरोमि क्व गच्छामि क्व वा शरणमाश्रये ॥ को वामां त्राय
ते लोके पतंतीं नरकाणिवे ॥ ८० ॥ तमेव मे गुरु ब्रह्म त्वं माता त्वं पिता सि च ॥ उद्धरोद्धर मां दीनां त्वा
मेव शरणं गतां ॥ ८१ ॥ इति तां जातनिर्वेदां पतितां चरणद्वये ॥ उत्थाप्य कृपया धीमान् बभौषे हि
जपुंगवः ॥ ८२ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ दिव्या काले प्रबुद्धासि श्रुत्वे मां महतीं कथाम् ॥ मा भेषी-
स्तव वक्ष्यामि गतिं चैव सारवाचहाम् ॥ ८३ ॥ सत्कथा श्रवणा देवजाता ते मतिरीदृशी ॥ इन्द्रियार्थे
षु वैराग्यं पश्चात्तापो महानभूत् ॥ ८४ ॥ पश्चात्तापो हि सर्वेषां मघानां निष्कृतिः परा ॥ तेनैव कुरु
ते सद्यः प्रायश्चित्तं सन्धीनरः ॥ ८५ ॥ प्रायश्चित्तानि सर्वाणि कृत्वा च विधिवत्पुनः ॥ अपश्चा-
त्तापिनो मर्त्यानि यांति गतिमुत्तमाम् ॥ ८६ ॥ यथा मुहुः शोध्यमानो दर्पणो निर्मलो भवेत् ॥ तथा
सत्कथाया चेतो विशुद्धिं परमां व्रजेत् ॥ ८७ ॥ विशुद्धे चेतसि नृणां ध्यानं सिध्यत्युत्तमम् ॥ ध्या-
नेन सर्वमलिनं मनो वाक्कायसंभूतम् ॥ ८८ ॥ सद्यो विधूय कृतिनो यांति शंभोः परं पदम् ॥ अ-
तः सत्यस्तपुण्यानां सत्कथा साधनं परम् ॥ ८९ ॥ कथयासि ध्यति ध्यानं ध्यानात्कैवल्यमु-

त्तमम् ॥ अछिद्रविमलज्ञानः कथामेतां शृणोति यः ॥ ९० ॥ सो न्यजन्मनि संप्राप्य ध्यानं
याति परां गतिम् ॥ सर्वेषां श्रेयसां बीजं सत्कथा श्रवणं नृणाम् ॥ ९१ ॥ यस्तद्दिहीनः स प-
शुः कथं मुच्येत बंधनात् ॥ अतस्त्वमपि सर्वभ्यो विषयेभ्यो निवृत्तधीः ॥ ९२ ॥ भक्तिं परां स-
माधाय सत्कथां शृणु सर्वदा ॥ शृण्वत्याः सत्कथां नित्यं चेतस्ते शब्दोद्दिमेष्यति ॥ ९३ ॥ तेन
ध्यायसि विश्वेशं ततो मुक्तिमवाप्स्यसि ॥ ध्यायतः शिवपादाब्जं मुक्तिरेकेन जन्मना ॥-
९४ ॥ भविष्यति न संदेहः सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ इत्युक्त्वा तेन विप्रेण सानारी बाष्पसंकु-
ला ॥ ९५ ॥ पतित्वा पादयोस्तस्य कृतार्था स्मीत्यभाषत ॥ तस्मिन्नेव महाक्षेत्रे तस्मादे-
व हि जेतुमात् ॥ ९६ ॥ श्रुत्वा सत्कथां सार्धं कैवल्यफलदायिनीम् ॥ स उवाच द्विज-
स्तस्यैकया वैराग्यं ब्रूहिताम् ॥ ९७ ॥ यां श्रुत्वा मनुजः सद्यस्त्यजेद्विषयवासनाम् ॥ त-
स्याश्चित्तं यथा शब्दं वैराग्यरसगं यथा ॥ ९८ ॥ अथोवाच द्विजः शैवी कथां भक्तिरसमन्वि-
ताम् ॥ यथा यथामनस्तस्याः प्रसादमभिगच्छति ॥ ९९ ॥ तथा तथा शनैः शंभोर्ध्यानयो-
ग उपाविशत् ॥ शनैः शनैर्ध्वस्त रजस्तमो मलं विविक्तं सर्वेन्द्रियभोगविग्रहम् ॥ विशुद्धं
तत्त्वं हृदयं हि जस्त्रियो विवेश विश्वेश्वररूपचिंतनम् ॥ १०० ॥ इत्थं स दुरुमाश्रित्य सा

नारीप्राप्तसन्धतिः॥दध्यौमुहुर्मुहुःशंभोश्चिदानंदमयंवपुः॥१०१॥नित्यंतीर्थजलेस्ना-
त्वाजटावल्कलधारिणी॥भस्मोत्पलितसर्वांगीरुद्राक्षकृतभूषणा॥१०२॥शिवनामज-
पासक्तावाग्यतामिनलोचना॥बद्धपद्मासनाव्यग्रासक्तयाश्रवणोत्सुका॥१०३॥गुरु-
शृणुषणरतात्यक्तापत्यसहज्जना॥गुरूपदिष्टयोगेनशिवमेवमतोषयत्॥१०४॥वि-
श्वेशविश्वनिलयस्थितिजन्महेतोर्विश्वेकवंद्यशिवशाश्वतविश्वरूप॥विध्वस्तका-
लविपरीतगुणावभासश्रीमन्महेशमयिधेहिक्लृपाकटाक्षम्॥१०५॥शंभोशशांक-
कृतशेरवरशांतमूर्त्तेर्गंगाधरामरवरार्चितपादपद्म॥नागेन्द्रभूषणनगेन्द्रनिकेतनेशभ-
क्तार्त्तिहन्मयिनिधेहिक्लृपाकटाक्षम्॥१०६॥इत्थंप्रतिदिनंभक्त्याप्रार्थयंतीमहेश्वरम्
॥शृण्वंतीसत्कथांसम्यक्कर्मबंधंसमाञ्छिनत्॥१०७॥अथकालेनसानारीसमुत्सृ-
ज्यकलेवरम्॥महेशानुचरेनीतासंप्राप्ताशिवमदिरम्॥१०८॥तत्रदेवैर्महादेवसेव्य-
मानंसहोमया॥गणेशनंदिभृंगाद्यैर्नीलकंठेश्वरादिभिः॥१०९॥उपास्यमानंगौरीशंको-
टिसूर्यसमप्रभम्॥त्रिलोचनंपंचमुखंनीलग्रीवंसदाशिवम्॥११०॥वामांकेविभ्रत-
गौरीविद्युच्चंद्रसमप्रभम्॥दृष्ट्वाससंभ्रमंनारीसाग्रणम्यपुनःपुनः॥१११॥आनंदाश्रु-

जलोत्सिक्तारोमहर्षसमाकुला॥संमानिताकरुणयापार्वत्याशंकरेणच॥११२॥तस्मि-
ल्लोकेपरानंदघनज्योतिषिशाश्वते॥लब्धानिवासमचलंलेभेस्सरवमनाहतम्॥११३॥-
साकदाचिदुमादेवीमुपसृत्यप्रणम्यच॥पर्यपृच्छतमेभर्त्ताकांगतिंगतवानिति॥११४॥ता-
मुवाचमहादेवीसतेभर्त्तादुराशयः॥भुक्तानरकदुःखानिविंध्येजातःपिशाचकः॥११५॥
॥पुनःपप्रच्छसानारीदेवींत्रिभुवनेश्वरीम्॥केनोपायेनमेभर्त्तासद्गतिंप्राप्नुयादिति॥
११६॥ देव्युवाच सोस्मत्कथांमहापुण्यांकदाचित्शृणुयाद्यदि॥निस्ती-
र्यदुर्गतिंसर्वाभिमंलोकंप्रयास्यति॥११७॥इतिगौर्यावचःश्रुत्वासानारीविहितांज-
लिः॥प्रार्थयामासतांदेवींभर्तुःपापविशोधने॥११८॥तयामुहुःप्रार्थ्यमानापार्वती-
करुणायुता॥तुंबुरुंगमगंधर्वमाहूयेदमयाब्रवीत्॥११९॥तुंबुरोगच्छभद्रंतेविंध्य-
शैलसहानया॥आस्तेपिशाचकस्तत्रयोस्याःपतिरसन्धतिः॥१२०॥तस्याग्रेपरमां-
पुण्यांकथामस्मदुणेर्युताम्॥आरव्यायदुर्गतेर्मुक्तंतमानयशिवांतिकम्॥१२१॥इ-
तिदेव्यासमादिष्टस्तुंबुरुस्तांप्रणम्यच॥तयासहविमानेनविंध्याद्रिसहसाययौ॥
१२२॥तत्रापश्यन्महाकायरक्तनेत्रंमहाहनुम्॥ग्रहसंतरुदंतचबधीतचपिशाच-

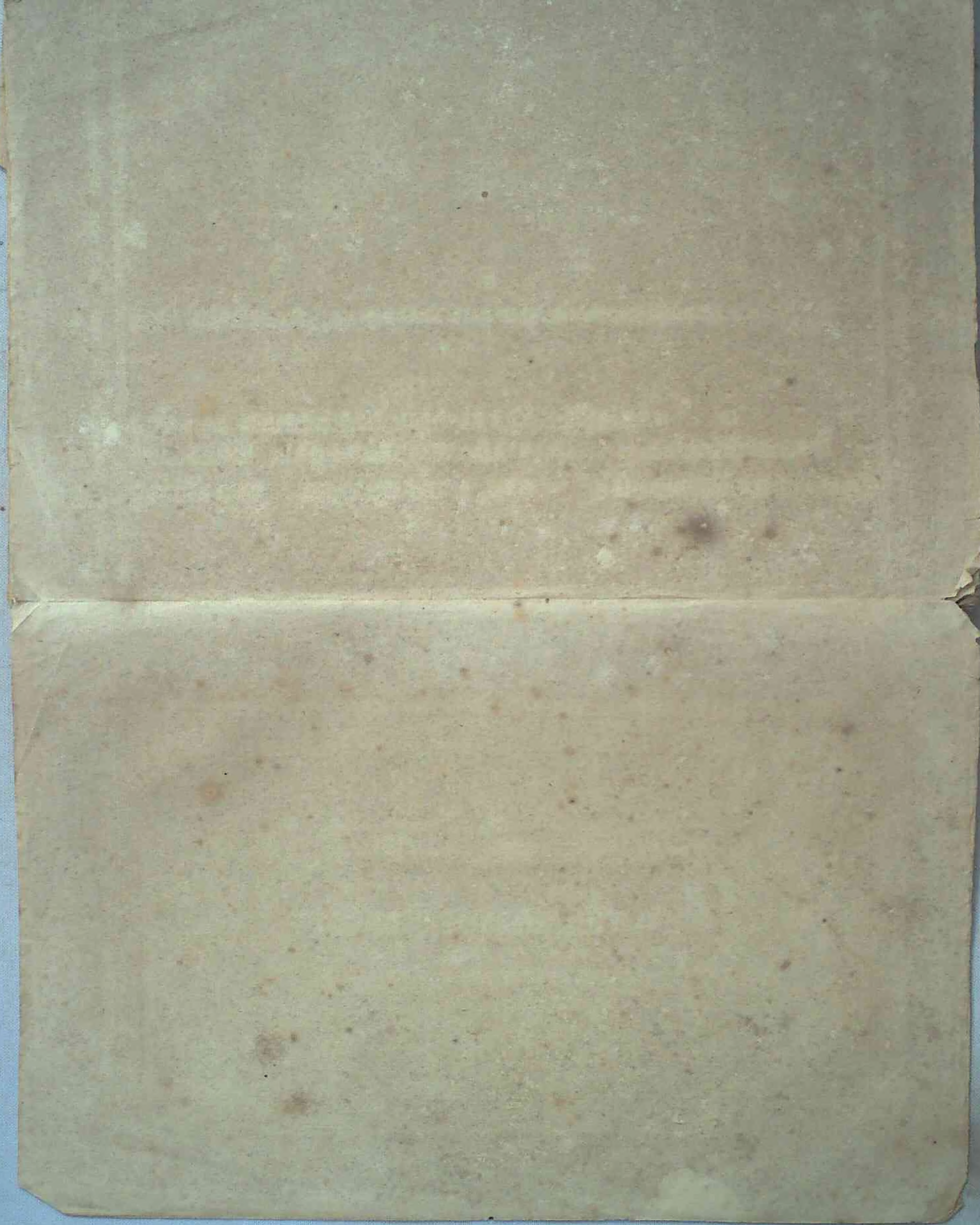
ब.खं.
९३

कम् ॥ १२३ ॥ बलाद्ब्रूहीत्वा तं पाशैर्बद्धा वै संनिवेश्य च ॥ तुंवरुर्वल्लुकी हस्तो जगौ गौरी
पतेः कथाम् ॥ १२४ ॥ सपिशाचो महापुण्यां कथां श्रुत्वा स्फुरद्विषः ॥ विधूय कलुषं सर्वं
समहत्या पसंस्मृतिम् ॥ १२५ ॥ सपिशाचं वपुस्त्यक्त्वा स्वरूपं दिव्यमाय्य च ॥ जगौ-
स्वयमपि श्रीमच्चरितं पार्वतीपतेः ॥ १२६ ॥ विमानमारुह्य सदिव्यरूपधृक् स तुंवरुः-
पार्श्वगतः स्वकांतया ॥ गायन् महेशस्य गुणान् च नोरमान् जगाम कैवल्यपदं सनातन
म् ॥ १२७ ॥ सूत उवाच इत्येतत्कथितं पुण्यमारुह्या नंदुरितापहम् ॥ म-
हेश्वरप्रीतिकरं निर्मलज्ञानसाधनम् ॥ १२८ ॥ यद्दंष्ट्रं शृणुयान्मर्त्यः कीर्त्तयेद्वासमा-
हितः ॥ शंभोर्गुणानु कथनं विचित्रं पापनाशनम् ॥ १२९ ॥ परमानंदजनकं भवरोगमहो-
षधम् ॥ भुक्ते हवि विधान्भोगान् मुक्तो याति परांगतिम् ॥ १३० ॥ यूयं वत महाभागाः
कृतार्था मुनिसत्तमाः ॥ ये सेवंते सदा शंभोः कथामृतरसनवम् ॥ १३१ ॥ ते जन्मभाजः
खलु जीवलोके येषां मनो ध्यायति विश्वनाथम् ॥ वाणी गुणोस्तौति कथां शृणोति-
श्रोत्रहृदयं ते भवमुत्तरंति ॥ १३२ ॥ विविधगुणविभेदैर्नित्यमस्पृष्टरूपं जगति च बहि-
रंतर्वासमानं महिम्ना ॥ स्वमहसि विहरंतं वाङ्मनो वृत्तिदूरं परमशिवमनंतानंतसं-

ब.खं.
९४

द्वं प्रपद्ये ॥ १३२ ॥ आदितश्लोकाः ॥ २० ७२ ॥ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे ब्रह्मोत्तरखंडे
पुराणश्रवणमहिमावर्णनं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ श्रीभवानीशंकरार्पणमस्तु ॥
शके १७७८ अनलनाम संवत् माघव ०१४ इदं पुस्तकं समाप्तम् ॥ ६३ ६३

मुंबईत वापुसदाशिवशेटहेगिसे श्रीवर्द्धनकर याणीं आपलेशिळाठापरबान्यांत णापिलें ॥ ६३

॥ इति ब्रह्मोत्तरखंडसमाप्तम् ॥ ७ ॥